

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra

Ksenija Voropaj

Klinikinės psichologijos studijų programa

Magistro darbas

Pornografijos žiūrėtojų Aš-reprezentacijų ypatumai

Darbo vadovas: prof. G. Valickas

Vilnius 2007

TURINYS

Santrauka	3
Summary.....	4
ĮVADAS	5
1. Interneto ir seksualumo ryšys	6
1. 1. Seksualinė veikla internete: apibrėžimas, įvairovė, problemos.....	7
1. 2. Seksualumas ir priklausomybė nuo interneto	9
1. 3. Seksualinė priklausomybė	11
2. Virtualūs santykiai ir virtualus seksas	13
2.1 Virtualūs santykiai	13
2.2. Virtualus seksas	14
3. Pornografija ir internetas	16
3. 1. Pornografijos apibrėžimas	16
3. 2. Pornografija internete	18
3. 3. Pornografijos įtaka individui	20
4. Seksualinė veikla internete: naujos problemos.....	26
5. Aš-konceptija ir Aš-reprezentacijos.....	28
5. 1. Aš koncepcija	28
5. 2. Aš-reprezentacijos	30
6. Savasis Aš ir reikšmingieji kiti.....	36
7. Aš-konceptija ir seksualumas	38
TYRIMO METODIKA	41
8. 1. Tyrimo dalyviai	41
8.2. Įvertinimo būdai	41
REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	47
9. 1. Pornografijos žiūrėjimas ir seksualinė Aš-konceptija.....	47
9. 2. Savojo Aš ir Reikšmingųjų kitų reprezentacijos	52
Savojo Aš reprezentacijos	52
9. 3. Reikšmingųjų kitų reprezentacijos	57
IŠVADOS	64
LITERATŪRA	65

Pornografijos žiūrėtojų Aš-representacijų ypatumai

Santrauka

Pornografijos įtaka asmenybei – tai vienas iš prieštaringiausių klausimų, atkreipusių mokslininkų dėmesį per pastaruosius dešimtmečius. Didžioji dalis tyrimų, nagrinėjančių pornografijos poveikį žmogui, tyrinėja seksualiai atviros medžiagos ryšį su elgesiu. Tačiau ne mažiau svarbu suprasti, ar pornografijos žiūrėjimas įtakoja žmogaus seksualinę Aš-koncepciją ir Aš-representacijas, kadangi šios struktūros veikia ne tik žmogaus elgesį, bet ir kitus bei intrapersonalinius bei tarpasmeninius žmogaus procesus. Atliktame tyrime siekėme išsiaiškinti kaip pornografijos žiūrėjimas įtakoja seksualinės Aš koncepcijos aspektus ir žmogaus dabartinio, idealaus ir privalomojo seksualinio Aš reprezentacijas (iš savo ir reikšmingojo kito pozicijos). Tyrimo metu buvo įvertinti 70 tiriamųjų (36 vyrai ir 34 moterys), kurie turi seksualinius partnerius ir žiūri pornografinę medžiagą internete. Įvertinimui naudoti šie metodai: „Rizikingo pornografijos žiūrėjimo anketa“, „Multidimencinis Aš-koncepcijos klausimynas“ ir struktūruotas interviu. Nustatyta, kad vyrai daugiau laiko skiria pornografijos žiūrėjimui, negu moterys, nors patiriamų rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumas tarp abiejų lyčių nesiskiria. Nustatytas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumo ir šių seksualinės Aš-koncepcijos ypatumų: susirūpinimo seksu, troškimo ištraukti į lytinius santykius, polinkio rūpintis savo seksualiniu įvaizdžiu ir galvojimo apie savo seksualinį gyvenimą, įsitikinimų, kad seksualinis gyvenimas įtakojamas kitų žmonių, nepasitenkinimu savo seksualiniu gyvenimu, mažesne baime ištraukti į lytinius santykius bei motyvacijos vengti rizikingo seksualinio elgesio stoka. Nustatytas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir pateikiamų seksualinio Aš reprezentacijų: tiriamieji, surinkę aukštesnius rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balus, apibūdindami savo dabartinį, idealų ir privalomą Aš, linkę pateikti daugiau seksualinio elgesio kategorijos reprezentacijų. Be to, apibūdindami idealų ir privalomą Aš, tiriamieji su stipresniais rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomais, labiau linkę apibūdinti save tarpasmeninėmis charakteristikomis (tiek iš savo, tiek iš reikšmingojo kito pozicijos).

Aspects of self-representations of pornography viewers

Summary

The impact of pornography on human personality is one of the most controversial questions, attracted most scientists' attention over past decades. Vast majority of research, exploring pornography influence on personality, investigate relation of sexually explicit material and behavior. However, it is worth pointing out, how pornography influences sexual Self-concept and Self-representations. This research investigates the relation between consuming of sexually explicit material and sexual Self-concept. What is more, we tried to identify the impact of pornography viewing on Real, Ideal and Ought Self-representations (from self and significant other perspectives). Sample consisted of 70 subjects (34 women, 36 men), who announced to watch pornography on Internet and used to have an intimate partner. Three methods were used to evaluate the aspects of Self-concept and Self-representations in relation to pornography use: "Problematic pornography watching scale", "Multidimensional sexual Self-concept Questionnaire" and structured interview, evaluating Real, Ideal and Ought Self-representations. It was found significant difference comparing male and female time spent on watching sexually explicit material, although no significant difference was found between gender and problematic pornography watching symptoms. It was found, that subjects, scored high on Problematic pornography watching scale tend to be preoccupied with sex and constantly think about aspects of their sexual life, have greater sexual motivation and beliefs, that sexual aspects of life are controlled by others, tend to be preoccupied with the way their sexual life appears to others, less afraid of sexual relationship and taking part in risky sexual behavior, and are less satisfied with their own sexual lives. Relationship between high problematic pornography use and provided sexual Self representations was found: while describing their Real, Ideal and Ought Selves (from own perspective), subjects, who scored high on problematic pornography watching scale, tend to describe themselves in sexual behavior terms. What is more, while describing their Ideal and Ought Selves (comparing own and significant other perspectives), subjects, who scored higher on problematic pornography watching scale, tend to represent themselves by using interpersonal characteristics.

IVADAS

Per pastaruosius dvidešimt metų, tarptautinis kompiuterių tinklas, arba internetas, tapo neatsiejama šiuolaikinės civilizacijos dalimi. Internetas suteikė žmogui daug naujų galimybių, tarp kurių viena iš svarbiausių – dalinimasis informacija. Didžioji dalis informacijos, esančios tarptautiniame kompiuterių tinkle, prieinama visą parą, ir nemažai virtualios erdvės užima medžiaga, susijusi su seksualumu. Ir nors informacinių technologijų ir seksualumo „derinys“ palengvino kai kuriuos žmogaus uždavinius (pvz., lytinį vaikų ir paauglių švietimą), egzistuoja potencialiai probleminių sričių, susijusių su seksualumo ir interneto sąveika. Viena iš tokių sričių – tai sunkiai kontroliuojamas, sparčiai vykstantis pornografinės medžiagos plitimas internete. Pornografijos įtaka žmogui domino įvairių socialinių mokslų atstovus, kurie bandė nustatyti kaip pornografinė medžiaga gali paveikti asmenybę bei jos funkcionavimą. Iki šiol, šis klausimas (kaip ir pornografijos apibrėžimas) neturi vieno, visų tenkinančio atsakymo – vieni teigia, kad pornografijos įtaka asmenybei teigiama, kiti teigia, kad neigiama, o tretieji mano, kad pornografija jokios įtakos asmenybei nedaro. Manoma, kad pornografijos žiūrėjimas gali veikti žmogaus elgesį, jo tarpasmeninius santykius, jo nuostatas, kitų žmonių atžvilgiu. Tačiau iki šiol pornografijos ir nuostatų savo paties atžvilgiu ryšis, nebuvo atskleistas. Šiame tyrime siekėme nustatyti pornografijos žiūrėjimo ir seksualinės Aš-koncepcijos bei seksualinių Aš-reprezentacijų ryšio ypatumus. Pornografinė medžiaga, kaip vienas iš informacijos apie seksualinį elgesį šaltinių, gali įtakoti žmogaus žinias apie savo seksualumą. Aš-reprezentacijos (kaip smulkesnės Aš-koncepcijos struktūros) veikia įvairius intrapersonalinius ir tarpasmeninius žmogaus procesus (pvz., informacijos apdorojimą, elgesį ir kt.), todėl pornografijos ir seksualinės Aš-koncepcijos bei seksualinių Aš-reprezentacijų ryšys – svarbus tyrinėjimų objektas.

1. Interneto ir seksualumo ryšys

Sparčiai besivystančiame technikos pasaulyje sukuriamos naujovės, kurios greitai tampa prieinamos plačiai vartotojų grupei. Praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio viduryje buvo sukurtas internetas – tinklas, skirtas dalinimuisi kompiuteriniais duomenimis. Kiekvienais metais atsiranda vis daugiau interneto panaudojimo galimybių, tarp kurių viena iš populiariausių – žmonių bendravimas. Atsiradus bendravimo tarp žmonių galimybei, internetas tapo alternatyviu pasauliu, kuriame nesvetimi bet kokie žmogiški dalykai, tarp kurių yra ir seksualumas.

Glaudus žmogaus seksualumo, informacinės kultūros bei techninių vaizdinių perdavimo priemonių ryšys pastebimas nuo senų laikų. Žmogaus protėviai materializavo savo erotinę vaizduotę uolų piešinių, šokių ir dainų pavidalu. Vėliau atsiradusios knygos, telefonas, radijas, kinas ir televizija taip pat buvo naudojami ir erotiniais tikslais, praplečiant asmenybės autonomijos ribas nuo aplinkinių kontrolės (KOH, 2004). Šiuo metu vyraujančią poziciją tarp visų informacijos teikimo šaltinių užima tarptautinis kompiuterių tinklas – jo panaudojimo erotiniais tikslais taip pat neišvengta.

Teigiama, kad kompiuteriniai tinklai (internetas) pranoksta kitas informacijos perdavimo priemones bent jau dėl trijų priežasčių (KOH, 2004). Pirma, internetas, panaikindamas valstybines ribas, praplečia potencialių informacijos šaltinių ratą. Antra, kompiuteriniai tinklai didina jaunų žmonių autonomijos lygį, kadangi jaunimas žymiai geriau už vyresnės kartos žmones įgyja naujos technikos panaudojimo įgūdžius. Trečia, kompiuteriniai tinklai pasižymi interaktyvumu ir dialogiškumu, skirtingai nuo kino arba televizijos, pasmerkiančių žiūrovą atlikti pasyvų vaidmenį. Internetinis interaktyvumas – gyvas apsikeitimo procesas, kurio metu individas ne tik suvokia kitų vaizdinius, bet ir kuria bei perteikia savuosius (KOH, 2004).

Nuo pat interneto atsiradimo seksualiniai-erotiniai siužetai ir temos užėmė jame svarbią vietą. Virtuali realybė leidžia materializuoti pačias slapčiausias seksualines fantazijas. Mokslininkai nurodo kelias interneto savybes, kurios daro jį labai patraukliu: prieinamumas, anonimiškumas ir pigumas (Cooper et al., 2004). M. Griffiths (2001) nurodo tokius interneto aspektus: patogumą, „ištrūkimą“ iš realaus pasaulio ir socialinį prieinamumą. K. Young ir jos kolegės (2000) nurodė kitas savybes, kurių derinys daro internetą potencialiai patraukliu: anonimiškumas, patogumas ir pabėgimo nuo realybės galimybė ypatingai pritraukia vartotojus. Išvardintos interneto charakteristikos ir atitinkama veikla (pvz., pornografinių puslapių žiūrėjimas),

sudaro galimybę formuoti problematiškam vartotojų elgesiui, pvz., „priklausomybei“ nuo virtualaus sekso, perdėtam įsitraukimui į virtualius santykius ir kt.. Virtualus bendravimas – tai kokybiškai kita tarpasmeninė sąveika, labai skirtinga nuo realių tarpasmeninių interakcijų. Internete žmonės jaučiasi laisvesni, savarankiškai kontroliuojantys savo veiksmus. Internetas „nuima“ realiame gyvenime egzistuojančius tabu ir suteikia terpę savo vaizduotės išlaisvinimui. I. Kono (2004) teigimu, meilėje ir sekse vaizduotė yra ypatingai svarbesnė už „realybę“. Todėl, atrodantys netikrais virtualūs santykiai, ypatingai traukia žmogaus dėmesį. Galimybė „įgyvendinti“ nerealizuotus ir slaptus seksualinio Aš aspektus veikia viliojančiai. Remiantis I. Kono pateiktais duomenimis, šiuo metu iš maždaug milijardo interneto vartotojų apie 20-33 proc. naudoja internetą tenkindami seksualinį poreikį (Koh, 2004).

1. 1. Seksualinė veikla internete: apibrėžimas, įvairovė, problemos

Tyrinėtojai teigia, kad seksualinės veiklos, kurią galima atlikti pasinaudojant internetu, įvairovė yra labai didelė. Seksualinė veikla internete (angl. on-line sexual activity) apima **bet kokį interneto panaudojimą** (teksto, garsinės arba vaizdinės medžiagos) **tenkinant seksualinį poreikį** (Koh, 2004). Seksualinė veikla internete (SVI) gali būti labai skirtinga ir nebūtinai apima problematišką elgesį, pvz., paauglių seksualinis švietimas. Egzistuoja įvairios SVI klasifikacijos (Koh, 2004; Cooper, et al, 2004), tačiau mes pateiksime plačiausią M. Griffiths (2000) pateikiamą skirstymą. Remiantis šiuo autoriumi, egzistuoja dešimt SVI tipų (Griffiths, 2000b).

- **Seksualinės informacijos paieška edukaciniais tikslais.** Ji apima: a) informaciją apie lytinę sveikatą (pvz., kontracepciją, lytiniu būdu plintančias ligas); b) savipagalbą/ diagnozavimą (pvz., patarimai susiję su seksualinėmis disfunkcijomis); c) seksualumo objekto tyrimus (pvz., seksologijos srities tyrimus). Tokios informacijos gali būti ieškoma tiek atskirose svetainėse, tiek diskusijų grupėse (Griffiths, 2000b).
- **Prekių pirkimas arba pardavimas.** Šios prekės apima a) švietimo tikslams skirtas prekes (pvz., knygas, filmus ir kt.); b) pramoginiams arba masturbacijos tikslams skirtus pirkinius (žurnalus, knygas ir kt.); c) kitas įvairias prekes (seksualinius žaislus, kontracepciją ir kt.).
- **Prekių užsakymas virtualiose sekso reikmenų parduotuvėse arba tokių parduotuvių svetainių lankymas.** Virtualių sekso reikmenų parduotuvių lankytojai pagal veiklos

tikslingumą skirstomi į dvi grupes: patenkinančius vojeristinius poreikius (tokie žmonės nieko neperka) ir ketinančius apsipirkti.

- **Seksualiai atviros medžiagos paieška.** Jai priskiriama vaizdinės medžiagos (video filmų, interaktyvų striptizo stebėjimo) arba teksto formato medžiagos (pokalbių svetainių, diskusijų grupių) ieškojimas.
- **Terapeutų paieška.** Atskiri asmenys arba poros gali ieškoti internete konsultuojančio seksologo pagalbos dėl lytinių ir/arba tarpasmeninių santykių problemų.
- **„Kriminalinis elgesys“.** Šiai kategorijai priskiriamas seksualinis priekabiavimas internete, vaikų pornografinės medžiagos platinimas, pedofilinius virtualius santykius.
- **Ilgalaikio partnerio paieška.** Ji vyksta pokalbių svetainėse, virtualiuose pažinčių klubuose.
- **Seksualinio partnerio trumpalaikiams santykiams paieška.** Ji apima seksualines paslaugas teikiančių žmonių ieškojimą (prostitučių, „svingerių“ ir kt.) rašant asmeninius skelbimus, naudojantis pažinčių klubų paslaugomis arba pokalbių svetainėmis.
- **Virtualių santykių užmezgimas ir palaikymas.** Dažniausiai virtualūs santykiai užmezgami ir/arba palaikomi elektroninio pašto pagalba arba pokalbių svetainėse.
- **Lyties ir identiškumo tyrinėjimas.** Jis vyksta pristatant save kitos lyties atstovu, kuriant virtualią asmenybę ir užmezgant virtualius santykius.

Dažniausiai internete atliekama veikla yra pornografinės medžiagos bei seksualinio partnerio (realaus arba virtualaus) ieškojimas (Griffiths, 2000b). Kaip matome, seksualinė veikla internete pasižymi didžiule įvairove. Žvelgiant į pateikta klasifikacija, galime pastebėti, kad vienais atvejais internetu pasinaudojama norint išspręsti savo seksualines problemas (pvz., ieškant seksologo), kitais atvejais jis suteikia dirvą šioms problemoms susiformuoti (pvz., pornografijos žiūrėjimas).

Įsitraukdami į seksualinę veiklą internete, žmonės gali susidurti su labai skirtingomis problemomis: seksualinėmis, finansinėmis, teisinėmis, profesinėmis, santykių su partneriu ir kitais asmeniniais sunkumais (Cooper ir kt., 2004). Šiuos padarinius gali sukelti vienetinis įvykis arba perdėtas, kompulsyvus įsitraukimas į seksualinę veiklą. *Seksualinis kompulsyvumas internete* – tai vienas iš seksualinių problemų tipų, apimantis nuolatinę seksualinę veiklą internete, kuri trukdo žmogaus funkcionavimui ir yra sunkiai kontroliuojama jo paties, pvz., toks žmogus pastoviai nori užsiimti virtualiu seksu ir negeba sustabdyti arba suvaldyti savo noro (Cooper, et. al, 2004).

Apibendrinant galima teigti, kad tik kai kurios SVI rūšys gali sukelti rimtas problemas. Dažniausiai tai yra pornografijos žiūrėjimas siekiant patirti seksualinį pasitenkinimą masturbacijos būdu, virtualių santykių užmezgimas ir seksualinio išnaudojimo aukų paieška

(Griffiths, 2000b). Tačiau prieš platesnę šių seksualinės veiklos internete kategorijų aprašymą yra svarbu susipažinti su priklausomybės nuo interneto sąvoka.

1. 2. Seksualumas ir priklausomybė nuo interneto

Priklausomybė nuo interneto – pakankamai naujas sutrikimas; duomenys apie jo egzistavimą yra nevienareikšmiai. Autoriai, manantys, kad priklausomybė nuo interneto egzistuoja, priskiria ją prie technologinių priklausomybių (Griffiths, 2000a, Shapira et. al, 2003). Technologinės priklausomybės yra apibrėžiamos kaip ne cheminės (elgesio), susijusios su žmogaus ir technikos įrenginio sąveika. Jos gali būti pasyvios (pvz., televizijos žiūrėjimas) arba aktyvios (pvz., kompiuteriniai žaidimai) ir dažniausiai pasižymi savybėmis, kurios pastiprina priklausomybės tendencijas (Griffiths, 2000b).

Vieną iš pirmųjų priklausomybės nuo interneto empirinių tyrimų 1996 m. atliko K. Young, kuri remdamasi Amerikos psichologų asociacijos išleistu diagnostikos ir statistikos vadovu (DSM-IV), panaudojo priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų kriterijų ir pritaikė jį interneto vartojimui (Joinson, 2003).

Bet koks elgesys (pvz., naudojimasis internetu), atitinkantis žemiau nurodytus požymius yra apibrėžiamas kaip priklausomybė (Griffiths, 2000b). Šie esminiai požymiai gali būti susiję ir su seksualine veikla internete (pvz., pornografijos siuntimas, virtualus seksas ir kt.):

1. **Nenumaldomas poreikis užsiimti seksualine veikla internete.** Seksualinė veikla internete tampa išskirtinai svarbi žmogaus gyvenime ir veikia jo mąstymą, jausmus ir elgesį. Žmogus jaučia nuolatinį susirūpinimą ir stiprų potraukį seksualinei veiklai internete (pvz., net jeigu tam tikru momentu žmogus neužsiima seksualine veikla internete, jis nuolat galvoja apie kitą kartą, kai galės įsitraukti į tą veiklą).
2. **Nuotaikos pokyčiai.** Atlikdamas seksualinius veiksmus internete žmogus jaučia nuotaikos pokyčius. Šie pokyčiai apima subjektyvius potyrius įsitraukiant į seksualinę veiklą internete ir gali būti traktuojami kaip streso įveikos būdas (pvz., įsitraukdamas į seksualinę veiklą internete žmogus jaučia didėjantį malonumą arba nusiramimą dėl „pabėgimo“ nuo realaus pasaulio).
3. **Tolerancija.** Šis požymis susijęs su laipsnišku laiko, kurį žmogus praleidžia užsiimdamas seksualine veikla internete, didėjimu. Tam, kad žmogus pasiektų malonumą, jam reikia vis daugiau laiko praleisti užsiimant tam tikra seksualine veikla.

4. **Atsitraukimo („abstinencijos“) simptomai.** Tai yra nemalonus emocinės būsenos ir/arba fiziologiniai pojūčiai, kuriuos žmogus patiria, jeigu seksualinė veikla internete yra staigiai nutraukiama (pvz., sukrėtimas, dirglumas, susierzinimas ir kt.).
5. **Tarpasmeninių santykių problemos.** Seksualinė veikla internete tampa tarpasmeninių ir vidinių žmogaus konfliktų priežastimi. Žmogus gali pradėti pyktis su artimaisiais žmonėmis, priekaištauojančiais jam dėl išitraukimo į seksualinę veiklą internete, arba išgyventi vidinį konfliktą dėl nesugebėjimo atsisakyti šios veiklos suvokiant, kad ji turi neigiamų padarinių.
6. **Pasikartojimas.** Net po tam tikro „abstinencijos“ arba savo elgesio kontrolės laiko, žmogus gali būti linkęs išitraukti į anksčiau teikusį malonumą elgesį.

K. Young teigimu, priklausomybė nuo interneto yra plati sąvoka, apimanti daug elgesio apraiškų ir impulsų kontrolės problemas (Young, et. al, 2000). Ji išskiria penkis specifinius priklausomybės nuo interneto tipus:

1. Priklausomybė nuo **virtualaus sekso** (angl. cybersexual addiction) apima kompulsyvų naudojimąsi suaugusiųjų tinklapiais (pvz., pornografinių tinklapių žiūrėjimas arba užsiiminėjimas virtualiu seksu).
2. Priklausomybė nuo **virtualių santykių** apima perdėtą išitraukimą į santykius internete; virtualūs ryšiai pamažu pakeičia realius socialinius kontaktus.
3. **Kompulsyvus elgesys** internete (angl. Net compulsions) apima obsesinį lošimą, apsipirkinėjimą arba prekybą internete.
4. **Perkrovimas informacija** – neįveikiamas potraukis ieškoti informacijos duomenų bazėse ar kituose tinklapiuose.
5. **Priklausomybė nuo kompiuterio** apima potraukį žaisti kompiuterinius žaidimus (Young, et. al, 2000).

Kaip matome, tik pirmieji du K. Young išskirti priklausomybės nuo interneto tipai susiję su *seksualine* veikla internete. Pateikta priklausomybės nuo interneto klasifikacija yra kritikuojama kitų autorių (Griffiths, 2000b). M. Griffiths teigimu, kyla klausimas: *nuo ko žmonės iš tikrųjų tampa priklausomi – nuo interneto ar nuo seksualinio elgesio* (Griffiths, 2000b). Anot šio mokslininko, daugelis žmonių, kenčiančių nuo neįveikiamo potraukio užsiimti seksualine veikla internete, iš tiesų nėra priklausomi nuo interneto. Taigi, tokiems žmonėms internetas – tai tik aplinka, kur gali būti patenkinti kitų priklausomybių (tarp jų ir seksualinės) sukelti poreikiai. Kaip

bebūtų, egzistuoja įrodymų, kad yra žmonių, priklausančių būtent nuo interneto (Griffiths, 2000a). Dažniausiai tai yra asmenys, kurie naudojami pokalbių svetainėmis arba žaidžia vaidmeninius žaidimus internete – t. y. užsiima tokia veikla, kurios be interneto pagalbos negalėtų atlikti. Jie įsitraukia į virtualią realybę ir susikuria virtualias asmenybės bei socialinį tapatumą, kuris padidina jų savivertę (Griffiths, 2000a). Taigi, tokiu būdu internetas – tai alternatyvi realybė, įgalinanti pasinerti į paties žmogaus sukurtą pasaulį. Tačiau svarbu paminėti, kad virtualus seksas, pornografijos žiūrėjimas arba kita seksualinė veikla internete gali būti seksualinės priklausomybės išraiškos forma.

1. 3. Seksualinė priklausomybė

Seksualinė priklausomybė – tai neadaptyvus seksualinio elgesio būdas, kuris sukelia kliniškai reikšmingą distresą (Orzack, Ross, 2000). Kaip ir priklausomybė nuo interneto, seksualinė priklausomybė nėra įtraukta į diagnostines klasifikacijas. Tačiau apie tai, kad ši problema egzistuoja liudija nemažas žmonių, kenčiančių nuo šios problemos, skaičius. M. Orzack ir C. Ross (2000), aprašydami seksualinę priklausomybę, pabandė išskirti simptomus, pagal kuriuos galima nustatyti, ar žmogus yra priklausomas nuo sekso. Seksualinė priklausomybė pasireiškia mažiausiai trimis simptomais per 12 mėnesių periodą (Orzack, Ross, 2000):

1. **Tolerancijos simptomai**, pasireiškiantys bent vienu iš pateiktų būdų:
 - a) poreikis vis daugiau laiko užsiimti seksualine veikla siekiant malonumo;
 - b) stiprus pojūtis, kad seksualinės veiklos yra per mažai.
2. **Atsitraukimas**, pasireiškiantis bet kuriuo iš šių būdų:
 - a) nutraukus seksualinį elgesį, atsiranda fiziologiniai ir/arba psichologiniai pokyčiai;
 - b) norint sumažinti arba išvengti atsitraukimo simptomų atliekamas tas pats (arba glaudžiai su juo susijęs) seksualinis elgesys.
3. Seksualinės veiklos atlikimas užima **vis daugiau laiko**, nei buvo numatoma.
4. Egzistuoja pastovus noras arba nesėkmingi bandymai **sumažinti ar kontroliuoti** seksualinį elgesį.
5. Daug laiko skiriama **ruošiantis, atliekant seksualinę veiklą ir „atsistatyti“** po jos.
6. Dėl seksualinio elgesio **mažiau dėmesio skiriama svarbiai socialinei veiklai, darbui, pramogoms** arba visiškai jų atsisakoma.

7. Žmogus ir **toliau tęsia seksualinę veiklą**, nors žino apie savo psichologinių problemų atsiradimą arba didėjimą.

M. Orzack ir C. Ross teigimu (2000), priklausomybė nuo virtualaus sekso yra viena iš seksualinės priklausomybės rūšių; tai yra ne tik svarbi problema, sukianti žmogui adaptacinių sunkumų, tačiau ji turi būti gydoma kaip ir kitos seksualinės priklausomybės.

Akivaizdu, kad seksualinė priklausomybė negali atsirasti netikėtai. Žmogus turi atlikti tam tikrą veiklą, kad atsirastų priklausomybės susiformavimo pagrindas. Ar galima numatyti besiformuojančią seksualinę priklausomybę? K. Young ir bendraautorių (2000) teigimu, egzistuoja tam tikri simptomai, liudijantys apie priklausomybės nuo virtualaus sekso riziką. Pirmiausia, žmogus daug laiko praleidžia pokalbių svetainėse arba susirašinėdamas privačiais laiškais, siekdamas susirasti virtualaus sekso partnerį. Be to, žmogų kankina nuolatinės mintys apie naudojimąsi internetu norint surasti partnerį virtualiam seksui. Bendraujant anonimiškai labai dažnai prasiveržia intymiausios seksualinės fantazijos, kurios niekada nebuvo įgyvendintos realiame gyvenime. Galiausiai, žmogus nekantriai laukia kito prisijungimo prie interneto tam, kad galėtų pajusti seksualinį sujaudinimą ir pasitenkinimą. Atsitiktinai patyręs malonumą dėl virtualaus sekso, žmogus pradeda tikslingai ieškoti jo prisijungus prie interneto kitą kartą. Teigiama, kad neretai nuo virtualaus sekso žengiama prie sekso telefonu paslaugų. Ne mažiau svarbu yra tai, kad žmogus slepia savo seksualinę veiklą internete nuo artimųjų, išgyvena kaltės ir gėdos jausmą dėl savo elgesio ir teikia pirmenybę virtualiems santykiams, vis dažniau atsisakydamas seksualinių santykių su savo realiu partneriu; virtualus seksas tampa pagrindiniu seksualinio pasitenkinimo būdu (Young, et. al, 2000).

Nesenai atsiradusios priklausomybės nuo interneto ir virtualaus sekso sąvokos ypatingai domina tyrėjus pastaruju metu. Tačiau kol šios priklausomybės rūšys nėra įtrauktos į tarptautinę ligų klasifikaciją arba diagnostikos ir statistikos vadovą, mes neturime griežtų diagnostinių kriterijų. Nors kai kurie atlikti tyrimai liudija apie priklausomybės nuo interneto bei virtualaus sekso egzistavimą (Griffiths, 2000a; Orzack, Ross; 2000, Schneider, 2000), ši sritis yra dar mažai tyrinėta. Kadangi priklausomybės sąvoka reikalauja labai griežtų diagnostikos kriterijų, o jų kol kas nėra, todėl šiame darbe vartosime „*potencialiai rizikingo seksualinio elgesio internete*“ sąvoką.

Potencialiai rizikingas seksualinis elgesys internete susijęs su pornografija, virtualiais santykiais (tarp jų ir seksu) bei seksualiniu išnaudojimu (Schneider, 2000a, Griffiths, 2000a).

2. Virtualūs santykiai ir virtualus seksas

2.1 Virtualūs santykiai

Virtualūs santykiai apibrėžiami kaip romantinis ir/arba seksualinis ryšys, kuris užmezgamas internete ir palaikomas bendraujant elektroniniu paštu ir virtualiose bendruomenėse, pvz., pokalbių svetainėse, interaktyvių žaidimų pagalba, arba konferencijų grupėse (Griffiths, 2001). Teigiama, kad tai, kas prasideda kaip paprastas susirašinėjimas elektroniniais laiškais ar bendravimas pokalbių svetainėje gali peraugti į aistringus santykius arba seksualinį ryšį realiame gyvenime (Griffiths, 2001). Virtualus seksas apima dalinimąsi seksualinėmis fantazijomis su kitu žmogumi. Neretai tokia sąveika lydi masturbacijos. Virtualios pokalbių svetainės įgalina vieno mygtuko paspaudimu atsidurti virtualiuose socialiniuose susibūrimuose. Be to, pokalbių svetainių dalyviai gali bendrauti privačiai – taip, kad jų pokalbis nebūtų matomas kitiems.

Egzistuoja daug veiksnių, kurie daro virtualius santykius ypatingai viliojančiais ir tam tikra prasme „užkrečiamais“. Dauguma šių veiksnių – apima interneto savybes, darančias jį patraukliu (pvz., anonimiškumas, pigumas ir kt.). Tačiau dar vienas svarbus veiksnys, kurį išskiria M. Griffiths (2001) – tai suvaržymų panaikinimas. Tikriausiai tai, kad internete žmogus jaučiasi laisvesnis negu realiame gyvenime, nekelia abejonių (Joinson, 2003). Teigiama, kad interneto vartotojai linkę greičiau emociškai atsiskleisti. Tai, kas realiame gyvenime galėtų užimti mėnesius ar metus, internete įvyksta per kelias dienas arba savaites. Pasitikėjimo, artimumo ir priėmimo suvokimas pastiprina interneto vartotojus artimiems virtualiems santykiams ir jie gali būti vertinami kaip pirminis paguodos ir draugystės šaltinis (Griffiths, 2001). Svarbu yra ir tai, kad virtuali aplinka suteikia ne tik paguodą, bet ir trumpalaikį susijaudinimą bei/arba atitraukia dėmesį nuo kasdienių problemų.

Kalbant apie veiksnius, darančius virtualius romantinius ir seksualinius ryšius patraukliais, turime paminėti ir tai, kad virtualus seksas nėra uždraustas, jis yra prieinamas asmeninėje žmogaus aplinkoje (namuose) ir nekelia rizikos susirgti lytiškai plintančiomis ligomis (jeigu nuo virtualių santykių nepereinama prie realių) (Schneider, 2000a). Be to, virtualų seksualinį ryšį galima lengviau paslėpti nuo partnerio, nes iš esmės nepaliekama jokių neištikimybės įrodymų. Seksualinė veikla internete suteikia saugumo ir partnerių prieinamumo jausmą; kai kurioms marginalinėms žmonių grupėms (pvz., homoseksualams) tai turi ypatingos reikšmės (Griffiths, 2001).

Elektroninių sąveikų anonimiškumas leidžia interneto vartotojui labiau kontroliuoti seksualinių išgyvenimų turinį bei pobūdį. Priešingai nei realiame gyvenime, jei moters virtualus meilužis nelabai geras, ji gali dažnai keisti savo virtualius partnerius, arba vyras, patyręs seksualinį pasitenkinimą virtualaus sekso metu, gali atsijungti nuo interneto neatsisveikinęs. Be to, svarbi ir eksperimentavimo su savo lytiniu identiškumu galimybė (Griffiths, 2001).

2.2. Virtualus seksas

Virtualaus sekso sąvoka yra plačiai naudojama įvairioje literatūroje, tačiau dažnai taip vadinamas labai platus veiklos spektras. Pačia siauriausia prasme, virtualus seksas – kompiuterio pagalba įvykstanti sąveika tarp žmonių, kurie siekia seksualinio sujaudinimo ir pasitenkinimo (Doring, 2000). Taigi, viena vertus tai seksualinio aktyvumo internete rūšis (įsitraukimui į virtualų seksą yra būtinas kompiuteris ir prisijungimas prie interneto). Kita vertus – tai ne žmogaus ir kompiuterio sąveika, bet interakcija tarp dviejų individų. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad skirtingai nuo „solinės“ seksualinės veiklos, virtualus seksas – socialinis įvykis. Virtualaus sekso partneriai leidžia vienas kitam žinoti apie savo seksualinę motyvaciją, susijaudinimą. Taigi, virtualus seksas – tai ne pokalbis apie seksą, bet tam tikra seksualinio ryšio forma (Doring, 2000).

Virtualaus sekso vartotojų grupės. Seksualinę veiklą internete tyrinėjantys mokslininkai bandė suskirstyti interneto vartotojus pagal seksualinį ir/ar romantinį aktyvumą (Cooper, Delmonico, 2000), Griffiths, 2000b, Кащенко, 2004). Tyrimų duomenimis buvo nustatyta, kad 8 proc. interneto vartotojų praleidžia 11 ir daugiau valandų per savaitę, užsiimdami seksualine veikla internete. Remiantis šiais rezultatais buvo išskirtos trys interneto vartotojų grupės (Cooper, Delmonico, 2000): pramoginė, rizikos ir seksualiai kompulsyvių asmenų grupė. Visos jos sudaro kontinuumą – asmenys, priskiriami pramoginei grupei turi mažiausiai neigiamų padarinių dėl savo seksualinės veiklos internete, tuo tarpu kompulsyvūs vartotojai kenčia nuo rimtų savo veiklos pasekmių.

1. Pramoginė arba smalsiujų vartotojų grupė. Šiai grupei priskiriami tie vartotojai, kurie domisi seksualine medžiaga ir užsiima seksualine veikla internete iš smalsumo. Dažniausiai jie neturi problemų, susijusių su šia veikla (Cooper, Delmonico, 2000). Šiai grupei priskiriami žmonės, kurie linkę tyrinėti naujoves. Smalsiesiems vartotojams virtualus seksas – tai naujas, neištirtas būdas pajavairinti savo seksualinį aktyvumą. Iš pradžių virtualus seksas atrodo emocionalesnis, spalvingesnis negu realūs lytiniai santykiai. Tačiau naujumo jausmas greitai

išnyksta – taktilinių pojūčių trūkumas sukelia tam tikrą nepasitenkinimą ir smalsusis vartotojas grįžta prie realių seksualinių santykių (Кащенко, 2004).

2. *Rizikos grupė*. Šiai grupei priskiriami tie, kurie niekada nebūtų turėję problemų, susijusių su seksualine veikla internete, jeigu tarptautinis kompiuterių tinklas būtų jiems neprieinamas. Teigiama, kad interneto anonimiškumo, prieinamumo ir pigumo tarpusavio sąveika bei vartotojų asmenybinės charakteristikos suformuoja elgesį, iš kurio vėliau gali išsivystyti seksualinis kompulsyvumas (Cooper, Delmonico, 2000). Prie šios grupės priskiriami lakios vaizduotės asmenys, ieškantys savo erotinių fantazijų patvirtinimo arba realizavimo internete. Tokiems žmonėms patinka, kad virtualus seksas skiriasi nuo realybės. Virtualus seksas leidžia pabėgti nuo kasdienių problemų. Neretai šiai grupei priskiriami asmenys gali turėti bendravimo sunkumų, jiems gali būti būdingas vienišumo bei tuštumos jausmas. Virtualus seksas naudojamas kaip priemonė šiai tuštumai užpildyti (Кащенко, 2004). Jeigu žmogus ištraukęs į tokią veiklą skiria jai daugiau kaip 11 valandų per savaitę, jis patenka į seksualiai kompulsyvių arba „priklausomų“ vartotojų grupę (Кащенко, 2004; Cooper, Delmonico, 2000).

3. *Seksualiai kompulsyvių arba „priklausomų“ vartotojų grupė*. Susižavėjimas virtualiu seksu gali skatinti priklausomybę nuo naujų seksualinių stimulų. Tokie vartotojai turi polinkį patologinei seksualinei išraiškai (Cooper, Delmonico, 2000). Akivaizdu, kad pagrindinis „apdovanojimas“, kurį gauna žmogus, užsiimantis virtualiu seksu – tai seksualinis pasitenkinimas, seksualinės įtampos sumažėjimas. Predispozicija kompulsyviam virtualiam seksui gali būti susijusi su realiomis seksualinio gyvenimo problemomis: normalių lytinių kontaktų nebuvimu, funkciniais seksualiniais sutrikimais, lytinių organų disfunkcija, nepasitenkinimu lytiniu gyvenimu (Кащенко, 2004).

Kompulsyvūs virtualaus sekso vartotojai siekia įgyvendinti tam tikras savo erotines fantazijas. Kai kurie mokslininkai teigia (Schwartz, Southern, 2000; Кащенко, 2004), kad dauguma kompulsyvių vartotojų yra depresyvūs ir nepatenkinti savo gyvenimu. Tačiau anot M. F. Schwartz ir S. Southern (2000) kompulsyvūs vartotojai dažniau užsiima virtualiu seksu ne gyvenimo pajvairinimui, bet iliuziniam patirtų traumų sprendimui. Neretai kompulsyvūs vartotojai – tai žmonės išgyvenę seksualinę traumą. Internetas suteikia galimybę sugrįžti prie patirto įvykio, išgyventi jį iš naujo arba sumodeliuoti kitą įvykio eigą (Schawartz, Southern, 2000). Pavyzdžiui, pagimdžiusi nesantuokinį vaiką, šešiolikametė mergaitė atidavė jį įvaikinimui. Būdama 35 metų ir turėdama kitą vaiką ji tampa „priklausoma“ nuo virtualaus sekso; jos įkyriose fantazijose su ja elgiamasi blogai, kaip su „nešvaria mergše“. Šios moters elgesys atskleidžia neišspręstą jos

gyvenimo prieštaravimą: „Galiu atrodyti normali ir gera, tačiau slaptai aš esu bloga, ir seksualumas – tai mano blogumo šaltinis“ (Schawartz, Southern, 2000). Toks pakartotinis seksualinės traumos išgyvenimas siejamas su disociacijos procesu. Trauminė patirtis galėjo būti tiek nepakeliama, kad ji negalėjo būti integruota į sąmonę ir buvo išstumta. Disociacijos pagalba individas užmiršta skausmingą patirtį, kuri nebuvo integruota į autobiografinę atmintį. Disociuoti išgyvenimai prasiskverbia į sąmonę per pakartotiną patirties perkėlimą virtualaus sekso metu (Schawartz, Southern, 2000). Paradoksalu, bet kompulsyvus patirties „peržaidimas“ nepadės užmiršti seksualinės traumos arba integruoti ją į autobiografinę atmintį (Schawartz, Southern, 2000). Galime sakyti, kad M. F. Schwartz ir S. Southern pateikė įdomų požiūrį į kompulsyvius ir nesąmoningus virtualaus sekso vartotojų tikslus. Tačiau kyla klausimas, ar šis požiūris leidžia paaiškinti „neprisirišusių“ prie vienos fantazijos kompulsyvių vartotojų elgesį.

3. Pornografija ir internetas

3. 1. Pornografijos apibrėžimas

Pornografijos industrija yra puikus pavyzdys, kaip galima pelningai panaudoti naujausias technologijas. Internete teikiamų seksualinių paslaugų įvairovė yra tokia didelė, kad nesunkiai nurungia bet kokias kitas visuomenės informavimo priemones. Seksualinės paslaugos teikiamos tarptautiniame kompiuterių tinkle apima *konvencines* (pvz., internete demonstruojamos plačiai prieinamų pornografijos žurnalų versijos), *nekonvencines* (pvz., internetinės „grubios“ (angl. hardcore) pornografijos žurnalų versijos) ir tai, kas vadinama *keistomis* paslaugomis (pvz., diskusijų grupės seksualine tematika) (Griffiths, 2000b). Be to, egzistuoja pornografinės literatūros arba nuotraukų bibliotekos (mokamos ir nemokamos), video filmai ir klipai, striptizo bei sekso šou ir vojeristinės personalinių kompiuterių kamerų svetainės (Griffiths, 2000b). Pagal „technines“ savybes pornografinės medžiagos rūšys yra suskirstomos pakankamai nesunkiai (vieną galima skaityti, kitą žiūrėti, dar kitos klausytis ir pan.). O kaip yra su medžiagos turiniu? Kokia medžiaga gali būti vadinama pornografine? Egzistuoja daug pornografijos apibrėžimų, tačiau nėra susitarta dėl vieno, kuris aiškiai atskleistų, kokia medžiaga gali būti laikoma pornografine. Pvz., kai kurių autorių teigimu (Dworkin et al., cit. pg. Rea, 2001), medžiaga yra pornografinė, kai joje vaizduojamas vyras arba moteris yra paverčiami „atskiromis kūno dalimis“. Kodėl mokslininkai nesutaria dėl vieno bendro pornografijos apibrėžimo? Kai kurie mokslininkai abejoja ar apskritai

yra įmanomas bendrai priimtas ir visus tenkinantis šio fenomeno apibrėžimas (Лайтман, Шерше, 1990). Teigiama, kad kiekviena visuomenė, socialinė grupė ir galiausiai kiekvienas žmogus turi savo asmeninį įsivaizdavimą apie tai, kas yra pornografija, kadangi „gėdos jausmo ribos kinta priklausomai nuo amžiaus, socialinio sluoksnio, visuomenės sąlygų bei epochos“ (Лайтман, Шерше, 1990). Su tuo negalima nesutikti: tai, kas vienoje visuomenėje suvokiama kaip kūrybinis aktas, kitoje gali būti vertinama kaip pornografija, tai, kas vienam individui gali atrodyti nekaltu dalyku, kitam žmogui sukels pasišlykštėjimą. Be to, neturime pamiršti, kad nors seksualumas yra bendras reiškinys, tačiau jis visada vertinamas ypatingame kontekste. Pavyzdžiui, vargu ar lytiniai organai, pavaizduoti anatomijos vadovėlyje gali būti priskirti prie pornografijos.

Seksologijos enciklopedijoje (1996) pateikiamas toks pornografijos apibrėžimas: „pornografija – tai nepadorus, vulgarus, visuomenėje priimtas padorumo normas pažeidžiantis seksualinių jausmų ar veiksmų vaizdavimas ir tų vaizdų platinimas“ (p. 240). Apibrėždami pornografiją, kiti autoriai pabrėžia funkcinę pornografijos reikšmę, atkreipdami dėmesį į tai, kad ji yra skirta seksualiniam susijaudinimui sukelti (Келли, 2000; Кош, 2004). Europoje bei kai kuriose Amerikos šalyse pornografija yra skirstoma į „švelniąją“ (vaizduojančią daugiau ar mažiau įprastas heteroseksualinių santykių formas) bei „grubiąją“/“kietąją“ (vaizduojančią pedofiliją, sadizmą, mazochizmą, grupinio sekso ir kt. neįprastas santykių formas) (Seksologijos enciklopedija, 1996). Kai kurie mokslininkai seksualiai atvirą (angl. sexually explicit) medžiagą siūlo vertinti pagal jos turinį ir remiantis tuo išskiria erotiką, žmogaus orumą žeminančią pornografiją bei smurtinę pornografinę medžiagą (Fisher, 2001). Anot W. Fisher (2001), erotika – tai seksualiai atvira medžiaga, kurioje demonstruojama žmogaus orumo nežeminanti bei abiejų partnerių sutikimu atliekama seksualinė veikla; žmogaus orumą žeminanti pornografija – tai tokia seksualiai atvira medžiaga, kurioje vaizduojamas seksualinis veiksmas žemina, dehumanizuoja bei nuvertina vieną iš jos atlikėjų (dažniausiai moterį). Galiausiai, W. Fisher apibrėžia smurtinę pornografiją, kurioje pabrėžiamas ne tik vieno veikėjo žeminimas, bet ir prievartinis veiklos pobūdis, t.y. vienas iš veikėjų verčiamas užsiimti seksualine veikla prieš savo valią ir norus (Fisher, 2001). Galima manyti, kad W. Fisher išskirtos seksualiai atviros medžiagos kategorijos pagal „grubumą“ galėtų sudaryti kontinuumą. J. A. Kaščenko (2004) siūlo vertinti seksualinę medžiagą nuo „kilnios“ erotikos iki „kietos“ pornografijos. Toks skirstymas yra pakankamai pagrįstas, kadangi ribos tarp erotikos ir pornografijos klausimas iki šiol lieka atviras. Anot J. A. Kaščenko, gali būti išskirtos 6 seksualiai atviros medžiagos grupės: 1) „kilni“ erotika (vaizduojamos apnuogintos tam tikros kūno dalys – kaklas, riešas, kelias ir pan.); 2) įprasta erotika (atviros moters krūtinės vaizdavimas, vyrų ir

moterų genitalijų sritis pridengta); 3) atvira erotika (lytinis aktas be genitalijų vaizdavimo); 4) švelnioji pornografija (lytinio akto demonstravimas, nuogi kūnai, atviros genitalijos); 5) grubioji pornografija (sodomazochizmo, grupinio sekso scenos, homoseksualūs lytiniai aktai akcentuojant genitalijas); 6) „kietoji“ pornografija (vulgarus vyrų ir moterų lytinių aktų vaizdavimas, zoofilija, pedofilija ir kitų parafilijų vaizdavimas) (Кащенко, 2004). J. A. Kaščenko teigimu, toks skirstymas leidžia pamatyti, kad erotika ir pornografija – tai du seksualinės kultūros poliai (Кащенко, 2004). Ir jeigu domėjimasis erotikos menu buvo įprastas nuo senų laikų, tai pornografijos atėjimas į žmogaus gyvenimą sukėlė sumaištį – pornografija siejama su visuomenės padarumo normų pažeidimu.

3. 2. Pornografija internete

Naujų technologijų (internetu) ir seksualumo ryšys davė visuomenei daug naudos, tačiau šalia to, iškėlė papildomą pavojų. Šiais laikais žmogus turi plačią prieigą prie informacijos, susijusios su lytiniu švietimu bei sveikata, daugiau galimybių susipažinti su romantiniu partneriu ir pan. Kita vertus, internetas tapo veiksminga bei pelninga terpe neteisėtam žmogaus seksualumo išnaudojimui. Internetas suteikia galimybę platinti pornografinę medžiagą, užsiimti sekso turizmu, prostitucija bei kitokia veikla, susijusia su seksualumu, pažeidžiančia žmogaus teises arba skatinančia žmones įsitraukti į rizikingą seksualinį elgesį.

Kaip buvo minėta, internetas – tai ne vienintelis pornografinės medžiagos šaltinis. Tačiau neabejotina, kad jis pasižymi specifiniais ypatumais, nebūdingais kitiems pornografijos šaltiniams. Nagrinėdami literatūrą, pabandėme išskirti svarbiausius bruožus, skiriančius internetą nuo kitų pornografijos platinimo priemonių:

1. Interneto pagalba seksualinė medžiaga yra prieinama labai plačiai vartotojų kategorijai. Tarp šių žmonių neretai pasitaiko ir nepilnamečiai, kuriems prieiga prie kitų pornografijos šaltinių (pvz., vaizdajuosčių nuoma) yra ribojama (Stern, 2001).
2. Internetu naudojamos skirtingos informacijos raiškos priemonės. Internetas neapsiriboja pornografinėmis nuotraukomis. Naujausios technologijos leidžia stebėti ir vaizdo klipus. Kai kurių mokslininkų teigimu, vaizdo klipų peržiūra sukelia didesnę seksualinį sujaudinimą negu statiški vaizdai (Келли, 2000). Be to, šiuo metu populiarėja naujos informacijos perdavimo priemonės, pvz., virtualios realybės sukūrimas panaudojant taktiliškai jautrius kostiumus.

3. Dažnai pornografinė medžiaga internete yra nemokama arba kainuoja nebrangiai. Be to, ji yra prieinama 24 valandas per parą. Internete yra talpinamas nesuskaičiuojamas pornografinės medžiagos kiekis, todėl žmonės turi labai platų pornografijos pasirinkimą. S. E. Stern teigia, kad pornografijos pasiūla gali didinti paklausą, o tai savo ruožtu gali skatinti kompulsyvaus elgesio formavimąsi (Stern, 2001).
4. Internetas yra interaktyvus. Tai yra labiausiai išsiskiriantis interneto bruožas. Vartotojams suteikiama galimybė sąveikauti tarpusavyje (pvz. dalyvauti su pornografija susijusiose diskusijų grupėse) (Stern, 2001).
5. Internetas yra sunkiai reguliuojamas. Sudėtinga sukontroliuoti nelegalią medžiagą, ypač vaikų pornografijos plitimą. Taip pat beveik neįmanoma nuo pornografijos žiūrėjimo apsaugoti nepilnamečių (Stern, 2001). Atliktų tyrimų duomenimis, 75 proc. tėvų nerimauja, kad jų vaikai, naršydami internete, gali susidurti su labai atvira pornografinė medžiaga. Nors egzistuoja tam tikri būdai apsaugoti vaikus nuo to (pvz., kompiuterinės programos), neretai ir jie būna neveiksmingi (Griffiths, 2000b). Kadangi technologijos vystosi sparčiai, bet koks reguliavimas tampa sudėtingu.
6. Internetas suteikia anonimiškumą. Tai yra viena iš savybių, darančių internetą itin patraukliu vartotojams. Remiantis tyrimų duomenimis, anonimiškumas turi ryšį su perdėtu ir probleminiu naudojimu internetu (Griffiths, 2000a). Internetinės pornografijos vartotojas išgyvena žymiai mažesnę drovumo jausmą (arba neišgyvena jo visai), negu tas, kuris nori įsigyti pornografinę medžiagą kitokiu būdu (pvz., sekso reikmenų parduotuvėje) (Griffiths, 2000b). Taigi, anonimiškumas gali pastiprinti deviantinį, apgaulingą arba net kriminalinį elgesį.

Kiek pornografija yra paplitusi internete? Pagal 2006 m. "Internet Filter Review" (JAV) atliktus tyrimus, tarptautiniame kompiuterių tinkle pornografiją žiūri 42,7 proc. viso pasaulio interneto vartotojų, o kiekvieną sekundę po pornografinius tinklalapius naršo 28 258 vartotojai. Internete suskaičiuojama apie 420 mln. pornografinių tinklalapių ir apie 4,2 mln. pornografinių svetainių. Teigiama, kad apie 25 proc. kiekvieną dieną interneto paieškos pateikiamų užklausų susiję su pornografija. Interneto vartotojai ieško pornografinės medžiagos pagal labai įvairius raktinius žodžius, vieni iš jų yra daugiau, kiti mažiau atviri. Lietuva užima 10 vietą pasaulyje pagal interneto vartotojų paieškos sistemose naudojamą raktažodį „porn“; dar dažniau lietuviai naudoja raktažodį „xxx“ – šiuo požiūriu Lietuvai atiteko 9 vieta (Pornography statistics, 2006). Ne paslaptis, kad pornografinė medžiaga labai dažnai susijusi su teisės pažeidimais (pvz., vaikų išnaudojimu ir pan.).

Pagal "Internet Filter Review" duomenis, apie 10 000 interneto svetainių siūlo nelegalią vaikų pornografiją. Taip pat pastebėta ir tai, kad šalyse, kuriose pornografija yra uždrausta, ja domimasi kur kas daugiau, negu ten, kur tokių apribojimų nėra (Pornography statistics, 2006). Kokios nuostatos į pornografijos žiūrėjimą vyrauja Lietuvoje, mes nežinome, tačiau mūsų šalies įstatymai atsispindi neigiamas pažiūras į pornografijos žiūrėjimą ir platinimą.

Remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais, pornografija laikoma informacija, kuri gali pakenkti nepilnamečių asmenų fiziniui, protiniam ir doroviniui vystymuisi; tokią medžiagą draudžiama skelbti ir platinti (Visuomenės informavimo įstatymas, 1996; Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2002). Nuo 2005 m. Lietuvoje pradėta vykdyti „Saugesnio interneto“ programa, kuria yra siekiama atkreipti visuomenės dėmesį į nelegalią ir žalingą informaciją internete: pornografiją, pedofiliją, rasizmą, ksenofobiją. Manoma, kad pornografinė medžiaga kelia didžiulę grėsmę jauniems žmonėms, ypačiai vaikams. Ir tai yra nenuostabu. Jau minėtas „Internet Filter Review“ (2006) tyrimas atskleidė tai, kad su internetinės pornografijos pasauliu vaikai tikslingai susipažįsta būdami vidutiniškai 11 metų.

Tarptautinis kompiuterių tinklas, pasižymėdamas specifiniais ypatumais, tokiais kaip anonimiškumas, pritraukia vis daugiau pornografinės medžiagos vartotojų. O tai, savo ruožtu, sukelia nemažai problemų.

3. 3. Pornografijos įtaka individui

Susidomėjimas pornografija turi daug priežasčių. Pirmiausia, pornografinė medžiaga – tai informacijos apie seksualinį elgesį šaltinis. Antra, pornografija dažnai sukelia seksualinį susijaudinimą, kurį galima nuslopinti arba pratęsti. Be to, žadindama vaizduotę, pornografinė medžiaga leidžia saugiu būdu „prisiliesti“ prie uždraustų arba gąsdinančių sekso sričių: neretai vaizduotėje yra „repetuojami“ tie veiksmai, kurie domina žmogų arba kuriuos jis norėtų išbandyti. Galiausia, pornografijos žiūrėjimas gali atlikti pramogos funkciją ir neturėti ryšio su seksualiniu sujaudinimu (Мастерс и др., 1998). Taigi, pornografinės medžiagos žiūrėjimas gali turėti daug priežasčių; svarbu atkreipti dėmesį į jos įtaką individui ir jo aplinkai.

J. C. Manning (2006) atliko pornografijos įtaką nagrinėjančių tyrimų analizę ir išskyrė kelias svarbiausias sritis, kurias įtakoja pornografinės medžiagos žiūrėjimas. Autorė teigia, kad pornografijos žiūrėjimas įtakoja pačią asmenybę (žmogaus elgesį, jo nuostatas, emocijas bei

motyvacija) bei jos santykius su kitais žmonėmis (pvz., santuokinius ryšius, santykius su vaikais). Mes norėtume atskirai apžvelgti pornografinės medžiagos įtaką suaugusiems ir vaikams.

Pornografijos įtaka suaugusiems. Pagrindinė pornografijos vartotojų grupė yra suaugęs asmenys, o ne vaikai, todėl didžioji dalis tyrimų, nagrinėjančių pornografijos poveikį asmenybei orientuoti į suaugusiuosius (Malamuth et al., 2000). Tyrimų rezultatai atskleidžia tai, kad pornografijos žiūrėjimas turi įtakos 1) grubiam elgesiui su moterimis; 2) nusikaltimų, susijusių su prievarta trivializavimui; 3) iškreiptam seksualumo suvokimui; 4) padidėjusiam domėjimuisi pornografija, vaizduojančia seksualinius iškrypimus; 5) monogaminių santykių svarbumo nuvertinimui; 6) abejojimui santuokos reikšmingumu; 7) sumažėjusiam pasitenkinimui partnerio seksualumu (išvaizda, sugebėjimais ir pan.); 8) sumažėjusiam norui turėti vaikų; 9) pritarimui poligaminiams santykiams (Drake, 1994 cit. pg. Manning, 2002). Be to, mokslininkai nustatė, kad pornografijos žiūrėjimas susijęs su padidėjusia seksualinių nukrypimų ir nusikaltimų rizika. Atskirą nišą pornografijos tyrinėjimuose užima agresyvaus (ne tik seksualinio) elgesio nagrinėjimas. Remiantis tyrimų duomenimis, pornografijos žiūrėjimas turi ryšį su agresyviu elgesiu, o prievartinės pornografinės medžiagos žiūrėjimas susijęs su agresyviu *seksualiniu* elgesiu (Malamuth et al., 2000; Davis et al., 2006). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dažniausi tokio pobūdžio tyrimų dalyviai yra vyrai, o eksperimentinės sąlygos neretai ribojamos įstatymų, todėl trūksta tikslių duomenų, leidžiančių nustatyti agresyvaus elgesio ir pornografijos žiūrėjimo ryšį

Kitas pornografijos poveikio tyrinėjimų aspektas – tai pritarimas „prievartos mitui“ (angl. acceptance of rape myth). „Prievartos mito“ sąvoka atsirado mažiau nei prieš trisdešimt metų, ir pritraukė didelį mokslininkų dėmesį. „Prievartos mitas“ – tai įsitikinimai, kad atsakomybė už įvykdytą prievartos aktą didžiąja dalimi priklauso aukai, o ne prievartautojui, t. y. kaltė priskiriama nusikaltimą išprovokavusiai aukai (Allen et al., 1995). Atliktų tyrimų rezultatai demonstruoja ryšį tarp pornografijos žiūrėjimo ir pritarimo „prievartos mitui“; ypatingai stipriai šis ryšys pasireiškia tarp smurtinės pornografijos žiūrėtojų (Allen et al., 1995).

Remiantis D. Linz ir jos kolegų (1984) atliktu tyrimu, kuo daugiau žiūrima smurto prieš moteris ir seksualinio turinio medžiagos, tuo mažiau jautrus vyras tampa vertindamas tą medžiagą: žiūrėta medžiaga suvokiama kaip mažiau smurtinė, ji sukelia mažiau neigiamų reakcijų bei vertinama kaip mažiau žeminanti moteris (Linz, et al., 1984). Tačiau kitų autorių teigimu, pasikartojančios „grubios“ pornografijos peržiūros gali sustiprinti vyrų priešiškas ir nuvertinančias nuostatas moterų atžvilgiu tik tuo atveju, jeigu vyras turėjo tam predispozicijų (Келли, 2000; Мастерс и др. 1998).

Kaip jau buvo minėta, pornografijos žiūrėjimas veikia ne tik asmenybę, bet ir santykius su kitais žmonėmis. Stipriausiai šį poveikį jaučia artimiausi pornografijos žiūrėtojo žmonės – sutuoktinis ir vaikai. Ir nors pornografijos žiūrėjimo poveikis santuokai pradėtas tyrinėti neseniai, gauti tyrimų rezultatai dar kartą įrodo šios problemos svarbumą. Pornografijos žiūrėjimas internete suvokiamas kaip grėsmė sutuoktinių ryšiui. Nustatyta, kad ištekėjusios moterys patiria žymiai stipresnę distresą dėl sutuoktinio polinkio žiūrėti pornografiją, negu tos moterys, kurios nesusijusios su savo partneriu santuokiniais ryšiais (Manning, 2006). Be to, JAV seksualinė veikla internete yra vienas iš svarbiausių skyrybų veiksnių: neretai skyrybos yra susijusios su naujo partnerio paieška internete, perdėtu domėjimusi pornografija arba dalyvavimu seksualiniuose forumuose. Kaip bebūtų, negalime teigti, kad internetas sukelia skyrybas, tačiau akivaizdu, kad tarptautinis kompiuterių tinklas suteikia galimybę įsitraukti į veiklą, kuri gali paskatinti skyrybas. Pavyzdžiui, pastovus pornografijos vartotojas pradeda vengti lytinio suartėjimo (neretai pornografijos žiūrėjimą lydi masturbacija, kuri leidžia patenkinti seksualinį poreikį), o tai sukelia neigiamus partnerio jausmus. Partneris pradeda jaustis seksualiai atstumtu, iškaudintu ir piktu, išgyvena beviltiškumą dėl negalėjimo konkuruoti su pornografijos „žvaigždėmis“. Kita vertus, pornografijos žiūrėtojas gali pradėti kaltinti savo seksualinį partnerį arba daryti spaudimą įsitraukti į tokią seksualinę veiklą, kuri partneriui yra nepriimtina (Schneider, 2000).

Pastovus pornografijos žiūrėjimas siejamas su **seksualinio pasitenkinimo sumažėjimu**. Tyrimų duomenimis, asmenys, nuolat žiūrintys pornografinę medžiagą, jaučia didesnę nepasitenkinimą savo seksualinio partnerio išvaizda bei santykiais su juo; tai sukelia nepasitenkinimą ir savuoju seksualiniu Aš (Manning, 2006). Be to, padidėja troškimas įsitraukti į seksualinius santykius be emocinio ryšio. Pavyzdžiui, viena tyrimo dalyvė, kalbėdama apie savo vyrą, turintį perdėtą polinkį žiūrėti pornografiją, teigia: „Aš tapau jam seksualiniu objektu. Kai suartėjame lytiškai, jis yra ne su manimi, jis greičiau naudojami mano kūnu kaip kažkuo šiltu, tuo metu jis galvoja apie kažką kitą, tik ne apie mane“ (Manning, 2006). Emocinio ryšio praradimas lytinio suartėjimo metu yra glaudžiai susijęs su moterų **„objektizacijos“ problemomis** – daugelis mokslininkų ir politikos veikėjų susirūpino tuo, kad pornografija ne tik žemina moterį, bet ir paverčia ją vartojimo objektu (Мастерс и др., 1998; Döring, 2000; Келли, 2000). Ir nors pornografiniai filmai gali būti skirtingų siužetų, didžioji jų dalis pateikia moterį kaip objektą, o vyrą kaip vartotoją. Manoma, kad toks pateikimas atspindi įsisenėjusius lyčių stereotipus, tai mini ne tik feminizmo atstovai, bet ir kiti autoriai. Pavyzdžiui, D. Frable ir jo bendraautoriai teigia, kad tarp pornografinių vaizdų egzistuoja žymiai daugiau panašumų, nei skirtumų – pornografinių filmų

scenarijai gali būti skirtingi, tačiau moterų bei vyrų vaidmenys dažniausiai lieka tie patys. Lytinį aktą atliekantys vyrai yra vaizduojami stiprūs, energingi. Jie niekada nebūna nepilnaverčiai; be to, dažniausiai jie vadovauja lytinio suartėjimo situacijai. Moteris, vaizduojama pornografinėje medžiagoje, neretai pasižymi tobulomis kūno formomis, be to, ji provokuoja vyrą lytiniam suartėjimui. Pastebima, kad lytinį suartėjimą inicijuojantis vaidmuo pornografinėje medžiagoje labai retai atitenka moteriai (jis dažnesnis tam tikros tematikos filmuose, pvz., sadomazochizmo, homoseksualumo ir pan.) (Frable et al., 1997; Johanson, Hammerman, 2007). Akivaizdu, kad pornografija vaizduoja stereotipinius lytinius vaidmenis: dominuojančio, aukštesnio socialinio statuso, agresyvaus vyro ir silpnos, paklusnios namų šeimininkės moters. Net jeigu pornografija neįtakoja elgesio tiesiogiai, ji sustiprina egzistuojančius stereotipus ir prietarus apie vyrus ir moteris. Tokiu būdu gali būti stiprinamos senos arba sukuriamos naujos nuostatos, kurios galiausiai pasireiškė elgesyje (Мастерс и др., 1998).

Mokslininkams tyrinėjant pornografijos poveikį artimiems santykiams, iškilo klausimas, ar pornografijos žiūrėjimas – tai **neištikimybės forma**. Buvo nustatytas ryšys tarp pornografijos žiūrėjimo ir nesantuokinių ryšių bei naudojimosi prostitučių teikiamomis paslaugomis. Tačiau atlikti tyrimai neatskleidžia priežastinių ryšių (Stack et al., cit. pg. Manning, 2006). J. P. Schneider (2000) ir K. Young (2000) su bendraautorais teigia, kad dažniausiai pornografijos žiūrėjimas ir/arba virtualus seksas yra vertinami kaip emocinė neištikimybė partneriui ir gali neigiamai įtakoti esamus realius santykius.

Galiausiai, svarbu atkreipti dėmesį į **seksualinį kompulsyvumą**, kuris gali atsirasti nuolat žiūrint pornografinę medžiagą internete. Teoriškai pornografinė medžiaga internete yra prieinama visą parą. Teigiama, kad tam tikromis aplinkybėmis tai gali sudaryti sąlygas kompulsyviai veiklai susiformuoti (Griffiths, 2000b). Kompulsyvus internetinės pornografijos vartotojas, žiūrėdamas pornografinę medžiagą, jaučia euforiją arba kitus ryškius teigiamus išgyvenimus. Jam sunkiai sekasi kontroliuoti pornografijos žiūrėjimą, kuris užima vis daugiau laiko. Susilaikydamas nuo malonumą teikiančio pornografijos žiūrėjimo, jis patiria tuštumos bei susierzinimo jausmus. Be to, toks pornografijos vartotojas susiduria su problemomis darbe, meluoja šeimai ir darbdaviams, norėdamas nusišėpti, kiek laiko praleidžia žiūrėdamas pornografiją, kol galiausiai atsisako tarpasmeninių santykių (su draugais bei artimaisiais) vardan pornografijos žiūrėjimo (Johanson, Gotestam, 2004). Akivaizdu, kad pornografijos žiūrėjimas, tapęs kompulsyvia veikla, gali neigiamai įtakoti asmenybės funkcionavimą. JAV sėkmingai veikia seksualinio kompulsyvumo gydymo centrai, kur kompulsyviems vartotojams bei jų artimiesiems suteikiama būtina

psichologinė pagalba. Kraštutiniais atvejais, kompulsyvus pornografijos žiūrėjimas sukelia problemų visose individo funkcionavimo srityse. Ir nors šiuo metu pagausėjo tyrimų, analizuojančių pornografijos poveikį sutuoktiniams ir seksualiniams partneriams, mažai dėmesio kreipiama į netiesioginę pornografijos įtaką vaikams.

Pornografijos įtaka vaikams. Pornografijos įtaka vaikams gali būti **tiesioginė** (kai vaikas pats susiduria su seksualiai atvira medžiaga) bei **netiesioginė** (kai vienas iš jo tėvų žiūri pornografinę medžiagą). Neretai netiesioginės įtakos svarbumas yra nepagrįstai nuvertinamas (Manning, 2006). Vaikas, patiriantis netiesioginį pornografijos žiūrėjimo poveikį, susiduria su daugeliu problemų. Pirma, jis netenka dalies tėvų laiko ir dėmesio, kuri skiriama patrauklesnei seksualinei veiklai internete. Antra, jis gali patirti stiprius neigiamus išgyvenimus, užtikęs savo tėvą arba motiną pornografijos žiūrėjimo arba masturbacijos metu. Trečia, padidėja tėvų konfliktų ir skyrybų rizika. Galiausiai, padidėja tikimybė pačiam susidurti su pornografinę medžiaga internete. Vaikui susidūrus su seksualiai atvira medžiaga, pornografijos poveikis tampa **tiesioginiu**. Nors internetas gali būti naudojamas vaikų bei paauglių lytiniam švietimui, neretai smalsumo vedami vaikai ir paaugliai aptinka pornografijos ar virtualaus sekso tinklapius ir tampa pastoviais jų lankytojais. Pornografijos įtaką tyrinėję mokslininkai sutinka, kad pornografinės medžiagos įtaka paaugliams yra didesnė negu suaugusiems (Lo, Wei, 2005). Jaunuoliai, neturintys seksualinės patirties, pasinaudoja pornografiniais vaizdais žinių spragų apie seksualinį elgesį užpildymui – stebimi vaizdai ne tik pritraukia jaunų žmonių dėmesį, bet ir patvirtina, kad toks seksualinio elgesio „scenarijus“ gali būti veiksmingas (Brown, 2002). Anot J. Brown (2002), pornografija mokina jaunos nepatyrusius žmones, kad seksas neturi padarinių, jis yra retai planuojamas bei priklauso ne nuo meilės, o nuo troškimo. Kaip bebūtų, dažniausias paauglių naudojamas pornografinės medžiagos šaltinis yra internetas, o tyrimų duomenimis, pornografiją žiūrintys paaugliai yra linkę dažniau (negu kiti jų bendraamžiai) įsitraukti į nesantuokinius lytinius santykius, turėti daugiau seksualinių partnerių bei atlaidžiau (liberaliau) žiūrėti į lytinius santykius (Lo, Wei, 2005). Pornografinė medžiaga nuvertina meilę bei emocinį ryšį tarp partnerių, tai ypatingai kenksminga besiformuojančiam seksualumui ir jauno žmogaus vertybių sistemai. Taip pat turime paminėti ir tai, kad didžiajai seksualinės tematikos svetainių daliai yra būdingas žemas, primityvus seksualinės kultūros lygis, kuris ypatingai žalingas jaunuoliui su nesusiformavusiu seksualumu.

Kaip matome, pornografinės medžiagos žiūrėjimas siejamas su neigiamu poveikiu vaiko/paauglio ar suaugusiojo žmogaus asmenybei. Ar pornografijos įtaka asmenybei yra tik neigiama? Manoma, kad pornografinės medžiagos žiūrėjimas gali turėti ir teigiamą poveikį. Viena

vertus, pornografija gali padėti įveikti seksualines problemas ir sumažinti seksualinius draudimus. Kita vertus, ji gali provokuoti nerimą, ypač jeigu žmogus lygina savo fizines savybes ir seksualines reakcijas su pornografijos filmų aktoriais. Pornografinių filmų aktoriai ne tik pasižymi ypatingu kūno patrauklumu, bet ir nerealistiškais seksualinių reakcijų ypatumais (pvz., sugebėjimu patirti ilgai trunkančią erekciją). Stebėdamas tokius vaizdinius, žmogus gali išgyventi nepilnavertiškumo jausmą, pasimetimą ir abejojimą savo galimybėmis (Мастерс и др., 1998).

Pornografijos žiūrėjimas gali įtakoti iškreiptų įsitikinimų apie seksualumą ir santykius atsiradimą, santuokos, ir meilės svarbumo nuvertinimą, agresyvų elgesį bei prievartos reikšmingumo sumenkinimą, padidėjusią seksualinių nukrypimų riziką. Pornografinės medžiagos žiūrėjimas internete siejamas su įvairiomis santuokos problemomis, pvz., emocinio ryšio tarp partnerių nykimu. Galiausiai, didžiausią įtaką pornografija daro vaikams bei paaugliams, kurių raidai ji gali būti ypač žalinga.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad vieningos nuomonės apie pornografijos įtaką žmogaus elgesiui nėra. *Socialinio mokymosi teorijos* atstovai teigia, kad žmonės, nuolat stebintys pornografinius seksualinius veiksmus, turi didesnę tikimybę atkartoti stebėtą elgesį realiaame gyvenime (Мастерс и др., 1998). Kita vertus, *katarsio teorijos* atstovų manymu, pornografija užkerta kelią prievartai ir netradiciniam seksualiniam elgesiui; pornografinių medžiagų peržiūra sumažina seksualinę įtampą, o tai gali padėti išvengti antisuomeninio seksualinio elgesio (Келли, 2000).

Socialinio mokymosi teorijos atstovų manymu, naujas žmogaus elgesio formas skatina ne tik tiesioginė žmogaus patirtis, bet ir aplinkinių elgesio modeliavimas (Бандура, 2000). Ankstesniais laikais, kai visuomenės informavimo priemonės nebuvo tiek paplitusios, mokymasis stebint (arba stebimo elgesio modeliavimas) vyko realių, artimiausios aplinkos modelių pagalba. Tačiau padidėjus spausdintinės medžiagos pasiūlai, atsiradus televizijai bei internetui, modelių prieinamumo diapazonas tapo ženkliai platesnis; modeliuojamas ne tik tiesiogiai stebimų aplinkinių, bet ir išžymybių, televizijos žvaigždžių bei mėgstamų filmų herojų elgesys. Stebėjimo metu žmogus mokosi vaizduojamo elgesio, kuris vėliau gali būti atkartojamas. Šiame procese svarbu tai, į kieno elgesį žmogus orientuojasi bei kokius elgesio būdus jis ignoruoja. Teigiama, kad žmogus linkęs atkartoti patrauklių modelių elgesį bei atmesti arba ignoruoti tuos veiksmus, kuriuos atlieka jam nemalonūs modeliai (Бандура, 2000). Pavyzdžiui, vienas iš būdų, kurių pagalba žmogus gauna informacijos apie seksualinį elgesį, yra atitinkamos tematikos filmai. Negalime teigti, kad pornografija yra vienintelis informacijos apie seksualinį elgesį šaltinis, tačiau galime

manyti, kad neretai tai, kas vaizduojama pornografijoje, gali būti imituojama, kadangi kiti seksualinio elgesio mokymosi būdai yra mažiau prieinami (Свит, 2000). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad stebimi modeliai tiek pritraukia dėmesį, kad žiūrovai net neturėdami ketinimų išmokti naujo elgesio, įsisavina didžiąją stebimos informacijos dalį (Бандура, 2000). Taip pat turime paminėti ir tai, kad pakartotinis tam tikro elgesio stebėjimas sukelia lengvai atgaminamus modeliuojamo elgesio vaizdinius, o tai palengvina jo atkartojimą (Бандура, 2000). Taigi, galime manyti, kad žmogus, nuolatos žiūrėdamas smurtinę pornografiją, turi daug galimybių išmokti agresyviai elgtis su savo partneriu lytinio akto metu. Tai, ar stebimas elgesys bus atkartotas, priklauso nuo daugelio dalykų (pvz., elgesio sudėtingumo, įsiminimo, fizinių modeliuotojo galimybių ir pan.). Teigiama, kad didesnę tikimybę būti atkartotu turi tas elgesys, kurio rezultatai yra teigiami (Бандура, 2000).

Mokslininkų nesutarimai dėl pornografinės medžiagos įtakos asmenybei nepaneigia požiūrio, kad pornografijos reiškinys – svarbi problema, su kuria susiduria įvairios šalys. Didžioji dalis tyrimų atskleidžia neigiamą pornografijos įtaką asmenybei bei jos aplinkai. Kartu reikia pažymėti, kad vieningo požiūrio į pornografijos poveikį žmogui nebuvimas nepaneigia fakto, kad pornografinė medžiaga turėtų būti kontroliuojama, cenzūruojama ir įvertinama pagal šiuolaikinę moralę.

4. Seksualinė veikla internete: naujos problemos

Akivaizdu, kad plečiantis seksualinės veiklos internete galimybėms atsiranda naujos problemos. Vienos gali būti išspręstos savarankiškai, kitų sprendimui reikalingi profesionalai (kompiuterių srities specialistai, psichologai ir kt.), trečias gali padėti išspręsti valstybės vaikėjai ir teisėsaugos institucijos.

Viena iš svarbiausių problemų – tai **aktyvus pornografinės medžiagos plitimas**. Deja, pornografinės medžiagos gausumas susijęs su nekontroliuojamu internetinių tinklapių veikimu. Daugybė „iššokančių“ pornografinio turinio „langų“ (pop-up windows) gali pasirodyti visiškai netikėtai ir aktyviai „plįsti“ žmogaus personaliniame kompiuteryje. Pornografijos tinklapiuose gausu įstatymų draudžiamos medžiagos, susijusios su pedofilija, zoofilija, seksualine prievarta bei mirusiųjų kūnų niokojimu. Operatyvinė tokios informacijos kontrolė bei prisijungimo prie interneto ribojimas yra neįmanomi. Tokia aplinka gali įtakoti naujų seksualinių iškrypimų atsiradimą (Кашенко, 2004).

Dar viena problema susijusi su **seksualinės veiklos internete įtaka žmogaus patiriamoms seksualinėms problemoms**. Teigiama, kad seksualinė veikla internete savaime nesukelia seksualinių sutrikimų, tačiau įtakoja esamų problemų vystymąsi. Dažniausiai seksualinė veikla internete tik patenkina esamus troškimus bei poreikius. Seksualinė veikla internete atlieka savotiško seksualinių sunkumų, sutrikimų arba disfunkcijų indikatoriaus vaidmenį (Кашченко, 2004).

Kita problema – tai nusivylimas realiu gyvenimu, susijęs su perdėtu įsitraukimu į seksualinę veiklą internete. Internetas pradedamas naudoti kaip realaus gyvenimo alternatyva. Tačiau skirtingai nuo realaus gyvenimo, visi asmens „internetinio egzistavimo“ sunkumai gali būti pašalinami vieno mygtuko paspaudimu. Deja, realiame gyvenime tai yra neįmanoma. Pabėgimas nuo kasdienių problemų į virtualią realybę suteikia palengvėjimo jausmą bei pasitenkinimą. Teigiami jausmai pastiprina virtualų gyvenimą, ir žmogus, nusivylęs realybe, vis dažniau bėga į alternatyvią erdvę, kurioje visi jo norai gali būti įgyvendinami. Neretai tokiais atvejais interneto vartotojams reikalinga psichologų pagalba (Кашченко, 2004; Cooper et al., 2004).

Galiausia, egzistuoja ir **kriminalinių problemų**, susijusių su seksualine veikla internete. Internetiniai nusikaltimai, susiję su seksu gali būti suskirstyti į dvi kategorijas (Griffiths, 2000b): a) nelegalus seksualinio pobūdžio medžiagos demonstravimas, siuntimas ir/arba platinimas; b) seksualinių paslaugų gavimas bei/arba individų bauginimas (pvz., seksualinis persekiojimas, priekabiavimas, pedofiliniai veiksmai. Pirmoji internetinių nusikaltimų kategorija yra plačiau paplitusi, negu antroji. Nelegalios pornografinės medžiagos platinimas, išsaugojimas ir demonstravimas yra senai žinomi įstatymų pažeidimai. Tuo tarpu seksualinis persekiojimas ir priekabiavimas internete yra palyginti neseniai atsiradęs fenomenas. Vienas iš garsiausių seksualinio persekiojimo pavyzdžių – Maxine Morse atvejis, kuri išėjo iš savo gerai apmokamo darbo dėl kolegų „bombardavusių“ jos elektroninę dėžutę pornografinėmis vyrų nuotraukomis (Griffiths, 2000b).

N. Doring (2000) teigimu, su virtualia prievarta susiduriama neretai. Pavyzdžiui, tipinė virtualios prievartos auka gali susidurti su netikėta ir didžiule seksualine agresija, savalaikė reakcija į kurią bei jos vengimas yra apribojami (gaunami agresyvūs elektroniniai laiškai ir pan.). Ir nors tiesioginio kontakto su nusikaltėliu nėra, N. Doring manymu, tokia patirtis gali būti traumuojanči (Doring, 2000).

Išvardintos problemos atspindi klausimus, kuriuos kelia mums greitai besivystančios seksualinės veiklos internete galimybės. Kadangi ši sritis yra nauja, patikimiems duomenims gauti reikalingi išsamūs tyrinėjimai.

5. Aš-koncepcija ir Aš-reprezentacijos

5. 1. Aš koncepcija

Didžioji dalis autorių sutinka, kad pornografinė medžiaga neigiamai įtakoja žmogų, pvz., jo nuostatas kitos lyties atžvilgiu, agresyvų elgesį ir kt. O kaip pornografijos žiūrėjimas įtakoja tokį šerdinį asmenybės aspektą, kaip Aš-koncepciją? Jeigu pornografijos žiūrėjimas veikia mūsų nuostatų kitų žmonių atžvilgių pakitimus, ar jis veikia mūsų nuostatas savo pačių atžvilgiu? Nagrinėdami psichologinę literatūrą, aiškaus atsakymo į šį klausimą neradome. Tai buvo viena iš priežasčių, paskatinusių mus atlikti pornografijos žiūrėjimo ypatumų ir Aš-koncepcijos bei Aš-reprezentacijų tyrimą. Kas yra Aš-koncepcija? Psichologijoje „Aš-koncepcijos“ sąvoka atsirado apie penktąjį XX amžiaus dešimtmetį (Бауманн, Пеппе, 1998). Aš-koncepciją galima apibūdinti kaip visumą žinių apie savąjį Aš, kuri sudaryta iš Aš-reprezentacijų (smulkesnių kognityvinių struktūrų). Kuomet Aš-reprezentacijos yra aktyvinamos, jos nulemia informacijos gaunamos iš išorinio pasaulio apdorojimą, žmogaus emocinę būseną bei elgesį. Tokiu būdu, Aš-koncepcija veikia savęs, savo praeities, dabarties ir ateities galimybių vertinimą (Бауманн, Пеппе, 1998).

R. Burns (1986) pabrėžia, kad Aš-koncepcijos, kaip nuostatų sistemos ypatumas slypi tame, kad šiuo atveju nuostatos objektas yra pats žmogus. O tai reiškia, kad visos emocijos bei vertinimai, susiję su Aš-koncepcija yra stiprūs bei santykinai pastovūs. Tačiau klaidinga būtų manyti, kad susiformavusi Aš-koncepcija yra nekintantis darinys. Nors Aš-koncepcija apibrėžiama kaip santykinai pastovi individo vaizdinių ir nuomonių apie save sistema, jai būdinga nuolatinė vidinė dinamika (Psichologijos žodynas, 1993, Бернс, 1986; Markus, Wurf, 1987).

Aš-koncepcija formuojasi socialinių individo sąveikų procese kaip neišvengiamas ir visada unikalus psichinės raidos rezultatas. Pradiniame formavimosi etape, Aš-koncepcija yra įtakojama išorinių veiksnių, tačiau vėliau ji atlieka „savarankišką“, nepriklausomą vaidmenį kiekvieno žmogaus gyvenime (Бернс, 1986). Aš-koncepcijos formavimasis vyksta žmogaus ir aplinkinio pasaulio tarpusavio sąveikų dėka, ją lemia individo socialinė patirtis. Pavyzdžiui, tėvai suteikia savo vaikui grįžtamąjį ryšį „priimdami“ arba „atstumdami“ tam tikras jo charakteristikas. Analizuojant gaunamą grįžtamąjį ryšį, į Aš-koncepciją integruojami nauji bruožai, išryškėja naujos, anksčiau nežinomos savybės, charakteristikos. Visuma konkrečių, vienetinių reprezentacijų sudaro bendrą žmogaus Aš-koncepciją (Dèvai, 1990).

Aš-koncepcijos formavimuisi reikšmingą įtaką turi vaiko šeima, tėvai arba tie žmonės, kurie jį globoja. Šiltas ir palaikantis grįžtamasis ryšys vaikystėje suteikia pamatą teigiamos Aš-koncepcijos formavimuisi. Ir priešingai, vaiko neigiama, rigidiška, neteikianti palaikymo sąveika su tėvais gali nulemti neigiamos Aš-koncepcijos formavimąsi. Dažniausiai, vaikai nepatiriantys tėvų priėmimo, šilumos ir palaikymo būna nepatenkinti savimi, nuvertina savo gebėjimus, teigiamas savybes arba jų nepripažįsta (Dėvai, 1990).

Vaikui augant, nemažai įtakos Aš-koncepcijai gali turėti ir kiti asmenys, kurie jam yra reikšmingi (pvz., bendraamžiai, žmonės, laikomi autoritetais ir pan.). Socialinis grįžtamasis ryšys nurodo individui, koks elgesys yra adaptyvus, o koks ne. Kitaip tariant, informacija gaunama iš socialinių sąveikų įtakoja mūsų žinias apie save bei nurodo, koks elgesys turėtų būti keičiamas (Бернс, 1986; Katona-Sallay, 1990).

Aš-koncepcijos dėka asmenybė įgyja vidinę darną, santykinę elgesio pastovumą. Jeigu naujas žmogaus patyrimas suderinamas su egzistuojančiomis žiniomis apie save, jis lengvai asimiliuojamas į Aš-koncepciją. Tuo atveju, jeigu patyrimas prieštarauja susiformavusiai Aš-koncepcijai (pvz., trauminė patirtis), pradeda veikti psichologinės gynybos mechanizmai, pvz., racionalizacija. Gynybos mechanizmai padeda asmenybei atitinkamai interpretuoti trauminį patyrimą arba neigti jį. Tokia gynyba įgalina Aš-koncepcijos išlaikymą pusiausvyros būsenoje. Anot R. Burns, siekimas apsaugoti suformuotą Aš-koncepciją yra vienas iš pagrindinių žmogaus elgesio motyvų (Бернс, 1986).

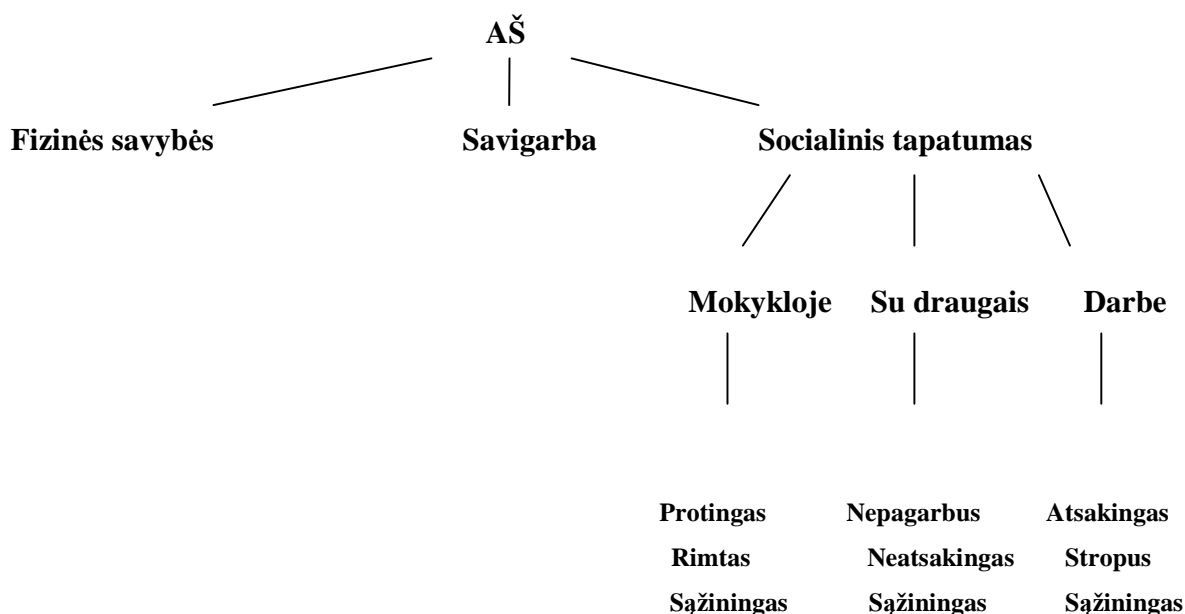
Aš-koncepcija padeda žmogui interpretuoti įgyjamą patirtį. Mes galėtume palyginti Aš-koncepciją su vidiniu žmogaus „filtru“, kuris nulemia tai, kaip žmogus suvokia situacijas. Pereidama „filtravimą“, situacija ne tik apmaštoma, bet ir įgyja reikšmę, kuri atitinka žmogaus žinias apie save (Бернс, 1986). Du žmonės, atsidūrę vienodoje situacijoje, gali interpretuoti ją visiškai skirtingai. Pavyzdžiui, viena mergina, kuriai vaikinai užleido sėdimą vietą autobuse, interpretuos tai kaip gero išsiauklėjimo požymį, kitai toks vaikinio poelgis gali pasirodyti kaip bandymas flirtuoti. Kiekviena interpretacija yra glaudžiai susijusi su žmogaus Aš-koncepcija (Бернс, 1986).

Galiausiai, Aš-koncepcija įtakoja žmogaus lūkesčius apie tai, kas turi įvykti. Žmonės, kurie įsitikinę tuo, kad yra reikšmingi, ir iš kitų tikėtis tokio požiūrio. Ir priešingai, vaikai, ankstyvojoje vaikystėje patyrę ilgalaikę motinos deprivaciją, abejoja savo vertingumu ir galvoja, kad teigiamas ir stiprus ryšys su motina arba kitais reikšmingais asmenimis yra neįmanomas. Tokie vaikai turi

lūkesčių, kad bandydami užmegzti artimą ryšį su kitu žmogumi jie bus atstumti, galiausiai jie patys pradeda vengti socialinių kontaktų (Бернс, 1986).

5. 2. Aš-reprezentacijos

Smulkesni Aš-koncepcijos elementai yra vadinami Aš-reprezentacijomis. *Aš-reprezentacijos – tai informacija, žinios, įsitikinimai apie save* (Brown, 1998). Manoma, kad mūsų turimos žinios sudaro kognityvinę struktūrą, kurioje jos yra išsidėsčiusios hierarchiniu principu. Ši prielaida pritaikoma ne tik žinioms apie pasaulį, bet ir žmogaus žinioms apie save (Brown, 1998). Pavyzdžiui, hierarchijos viršuje yra „Aš“, o žemiau išsidėstę labiau specifinės reprezentacijos: informacija apie savo fizines savybes, savigarbą bei socialinį tapatumą. Žinios apie socialinį tapatumą sudarytos iš dar specifiškesnių reprezentacijų, atspindinčių konkretesnes situacijas: koks žmogus būna darbe, su draugais, mokykloje (žr. 1 pav.).

1 pav.: Hierarchinė žinių apie savąjį Aš struktūrą

(Šaltinis: Brown, 1998, p. 107.)

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad hierarchinis Aš-reprezentacijų struktūros vaizdavimas yra hipotetinis, kadangi nėra lengva empiriškai nustatyti, kas iš tikrųjų sudaro šią struktūrą. Kaip matome, žmogus gali turėti daug socialinių tapatumų. Tai susiję su jo atliekamais vaidmenimis:

vienoks jis gali būti su savo draugais, kitoks su savo seksualiniu partneriu ir pan. Kuo įvairiau žmogus apie save galvoja, kuo skirtingiau jis gali save apibūdinti, tuo sudėtingesnė jo Aš-reprezentacijų struktūra. J. Brown (1998) vadina tai Aš-kompleksiškumu. Aš-kompleksiškumas gali būti aukšto arba žemo lygio; tai priklauso nuo žmogaus žinių apie save įvairiapusiškumo. Manoma, kad Aš-kompleksiškumo lygis yra susijęs su žmogaus reakcija į teigiamus arba neigiamus įvykius. Kuo mažiau kompleksiškos žmogaus Aš-reprezentacijos, tuo intensyvesnė bus reakcija į įvykius ir priešingai – kuo įvairiapusiškesnės žmogaus žinios apie save, tuo lengviau jis reaguos į nesėkmę. Pavyzdžiui, jeigu žmogus suvokia save kaip gerą darbuotoją, mylintį vyrą, gerą tėvą, darbe patirta nesėkmė nebus stipriai sukrečianti, kadangi kitos teigiamos Aš-reprezentacijos sušvelnins jo reakciją. Aš-reprezentacijų sudėtingumas gali būti naudingas, tačiau jeigu socialiniai tapatumai nederą tarpusavyje, tai gali sukelti vidinį konfliktą (Brown, 1998, Бернс, 1986; Holmes, 2002).

Individo žinios apie save gali būti skirtingos. H. Markus ir E. Wurf (1987) išskiria tokius **Aš-reprezentacijų tipus:**

- **Centrinės ir periferinės Aš-reprezentacijos.** Periferinės Aš-reprezentacijos yra mažiau svarbios, tuo tarpu centrinės yra svarbiausios. Pavyzdžiui, paprašius profesionalaus atleto apibūdinti save, išgirsime tas savybes, kurios yra reikšmingiausios sporte (ištvėrimingas ar pan.). Centrinės Aš-reprezentacijos žymiai stipriau įtakoja žmogaus informacijos apdorojimo procesus bei elgesį (Markus, Wurf, 1987).
- **Dabartinio Aš, Idealaus Aš bei Privalomojo Aš reprezentacijos.** Aš-reprezentacijos gali būti skirstomos pagal tai, ką jos atspindi – dabartinį, idealų arba privalomąjį Aš. Savybės, kuriomis žmogus pasižymi realiai, atspindi jo „dabartinį Aš“. „Idealusis Aš“ – tai tos charakteristikos, kuriomis žmogus norėtų pasižymėti. „Privalomas Aš“ apima tas savybes, kuriomis žmogus (remdamasis savo arba kitų požiūriu) mano turįs pasižymėti. Neatitikimas tarp šių reprezentacijų tipų gali sukelti psichologinį konfliktą (Markus, Wurf, 1987; Holmes, 2002). Plačiau apie neatitikimą tarp šių reprezentacijų bus kalbama skyrelyje „Savasis Aš ir reikšmingieji kiti“.
- **Praeities, dabarties arba ateities Aš-reprezentacijos.** Manoma, kad praeities arba ateities Aš-reprezentacijos gali būti tokios pat svarbios kaip ir reprezentacijos „čia ir dabar“ (Markus, Wurf, 1987).

- **Teigiamos ir neigiamos Aš-reprezentacijos.** Aš-reprezentacijos gali būti skirstomos pagal jų „valentingumą“ į teigiamas ir neigiamas. Aš-reprezentacijos gali atspindėti teigiamas žmogaus žinias apie save (pvz., atsakingas), arba neigiamas (pvz., nevykėlis) (Markus, Wurf, 1987). H. Markus ir E. Wurf (1987) teigia, kad didžioji dalis tyrimų apie Aš-reprezentacijas nagrinėja teigiamas Aš-reprezentacijas, o neigiamos Aš-reprezentacijos dažniausiai tyrinėjamos depresijos kontekste. Šie autoriai atkreipia dėmesį, kad tik maža tyrimų dalis atskleidžia sveikų žmonių neigiamų Aš-reprezentacijų ypatumus (Markus, Wurf, 1987). Nustatyta, kad sveiki žmonės su pakankamai aukštu savigarbos lygiu gali taip pat turėti neigiamų Aš-reprezentacijų. Pavyzdžiui, žmogus, kurio bendras savigarbos lygis yra aukštas, gali laikyti save storu, tingiu arba droviu. Manoma, kad šios reprezentacijos gali būti naudingos, kadangi gali skatinti žmogų įveikti neigiamus gyvenimo aspektus, tokiu būdu užtikrinant, kad neigiamos reprezentacijos neapims visos Aš-koncepcijos (Markus, Wurf, 1987).

Kaip matome, žmogaus Aš-koncepcija yra sudaryta iš įvairių reprezentacijų – vienos jų yra daugiau svarbios, kitos mažiau, jos gali būti susijusios su praeitimi, dabartimi arba ateitimi, reprezentacijos gali atspindėti mūsų esamas ir trokštamas savybes. Tačiau vienu metu gali būti išsąmonintos (suaktyvintos) tik kelios Aš-reprezentacijos. Nuo ko priklauso, kokios Aš-reprezentacijos bus suaktyvintos konkrečiu momentu? Aš-reprezentacijų **aktyvinimo procesą** lemia *asmeniniai ir situaciniai veiksniai* (Brown, 1998). Savo ruožtu, Aš-reprezentacijos įtakoja žmogaus informacijos apdorojimą, emocijas ir elgesį. J. Brown (1998) išskiria šiuos *individualius veiksnius*, įtakančius konkrečiu momentu suaktyvintą Aš-reprezentaciją:

- **Savigarba.** Svarbiausias veiksnys, įtakojantis Aš-reprezentacijas yra tai, kaip žmonės apie save galvoja įprastai, koks yra jų savigarbos lygis. Žmonės, pasižymintys aukšta savigarba, labiau linkę galvoti apie save teigiamai, negu žmonės su žema savigarba.
- **Emocinė būseną.** Teigiama, kad emocinė būseną įtakoja teigiamų ir neigiamų vaizdų apie save prieinamumą. Pavyzdžiui, kai esame laimingi, mes linkę galvoti apie savo teigiamas savybes, o kai esame liūdni, labiau prieinamos tampa neigiamos Aš-reprezentacijos. Ypatingai stipriai emocinė būseną įtakoja žmonių, pasižyminčių žema savigarba, Aš-reprezentacijas (Brown, 1998).
- **Tikslai.** Kartais žmonės gali aktyvinti tam tikrą informaciją apie save, atsižvelgdami į keliamus tikslus. Pavyzdžiui, eidamas į susitikimą su darbdaviu, žmogus „pasirenka“ rimto,

atsakingo individo vaidmenį. Troškimas atrodyti teigiamu taip pat gali aktyvinti Aš-reprezentacijas. Pavyzdžiui, vieno tyrimo metu, tiriamieji išklause istoriją apie žmogų, patyrusį sėkmę, buvo linkę apibūdinti save ekstraversijos arba intraversijos bruožais, priklausomai nuo to kuo buvo istorijos herojus – intravertas arba ekstravertas (Kunda, Sanitioso, cit.pg. Brown, 1998).

- **Fiziniai veiksniai.** Prie fizinių veiksnių, įtakančių Aš-reprezentacijų aktyvinimą, priskiriami: neurofiziologiniai ypatumai (pvz., cheminis smegenų disbalansas), alkis, miego trūkumas, hormonų pusiausvyros sutrikimai ir pan. Psichoaktyvios medžiagos arba vaistai taip pat gali įtakoti žmogaus Aš-reprezentacijas (Brown, 1998).

Taigi, mūsų nuotaika, savigarbos lygis, keliami tikslai arba fiziniai veiksniai lemia tai, kokios Aš-reprezentacijos bus aktyvinamos konkrečiu metu. Tačiau Aš-reprezentacijas įtakoja ne tik individualūs veiksniai. Akivaizdu, kad aplinka taip pat turi įtakos tam, kokios žinios bus aktyvinamos. Išskiriami tokie *situaciniai* Aš-reprezentacijas įtakoiantys *veiksniai* (Brown, 1998):

- **Socialiniai vaidmenys.** Vaidmuo, kurį atlieka žmogus būdamas konkrečioje situacijoje įtakoja tai, kaip jis apie save galvos. Būdamas su savo sūnumi, žmogus linkęs galvoti apie save kaip apie tėtį, bet ne kaip apie gerą darbuotoją ir pan. Tai, kaip mes save apibūdiname, priklauso nuo to, kur ir su kuo mes esame (Brown, 1998).
- **Socialinis kontekstas.** Žmonės linkę galvoti apie save atsižvelgdami į socialinį kontekstą, kuriame jie yra. Pvz., pakliuvęs į oficialų susitikimą žmogus, mūvėdamas džinsus, gali galvoti, kad išsiskiria iš visų. Taip pat žmonės yra linkę išskirti save iš socialinio konteksto. Pavyzdžiui, labai aukšto arba labai žemo ūgio vaikai, paprašyti apibūdinti save, žymiai dažniau įvardino savo ūgį, negu vidutinio ūgio vaikai (Brown, 1998). Socialinis kontekstas nulemia ne tik savęs apibūdinimą, bet ir savęs vertinimą. Manoma, kad buvimas atitinkamame socialiniame kontekste gali sukelti „kontrasto“ arba „panašumo“ (tarp aplinkos ir savojo Aš) efektus. Kai žmogus jaučiasi atitolęs nuo kitų, jį supančių žmonių, atsiranda „kontrasto“ efektas, o kai jis jaučiasi „artimas“ socialinei aplinkai – „panašumo“ efektas (Brown, 1998). Būdamas tarp nepatrauklių žmonių, žmogus bus linkęs vertinti save geriau, negu atsidūręs patrauklių žmonių kompanijoje („kontrasto“ efektas). Kita vertus, žmogus vertina save teigiamiau, jeigu jis yra apsuptas kitų, į kuriuos galima lygiuotis („panašumo“ efektas).

- **Patirti įvykiai.** Tai, kas įvyko su žmogumi neseniai, taip pat įtakoja jo žinių apie save aktyvinimą. Pvz., bėgantis žmogus, kuris staiga pargriuvo, gali pagalvoti apie save kaip apie nevikrų; abiturientas, neišlaikęs egzamino, gali laikyti save nevykėliu ir pan. Minėtais atvejais Aš-reprezentacija gali būti suaktyvinta keliais būdais – kaip tiesioginė nesėkmės pasekmė arba netiesiogiai (pvz., tarpininkaujant nuotaikai): nesėkmė sukels blogą nuotaiką, kuri savo ruožtu suaktyvins neigiamas Aš-reprezentacijas (Brown, 1998). Patirtų įvykių įtaka Aš-reprezentacijos gali priklausyti nuo individualių veiksnių, pvz., savigarbos. Individai su aukštu savigarbos lygiu po patirtos nesėkmės gali vertinti save kiek teigiamiau kitose srityse, nesusijusiose su nesėkme. Tokiu būdu žmogus „kompensuoja“ patirtą nesėkmę savo paties atžvilgiu.

Asmeniniai ir situaciniai veiksniai ne tik įtakoja Aš-reprezentacijų aktyvinimą, bet ir veikia vieni kitus, pvz., savigarba įtakoja patirtų įvykių interpretavimą arba emocinę būseną. Suaktyvintos Aš-reprezentacijos įtakoja žmogaus informacijos apdorojimą, emocijas bei elgesį (Brown, 1998). H. Markus ir E. Wurf (1987) suskirstė Aš-reprezentacijų veikiamus procesus į intrapersonalinius bei tarpasmeninius. Prie **intrapersonalinių procesų**, veikiamų Aš-reprezentacijos priskiriami:

- **Informacijos apdorojimas.** Teigiama, kad žmonės yra jautresni stimulams, kurie yra susiję su jais pačiais: informacija, susijusi su savuoju „Aš“ yra greičiau pastebima, apdorojama bei geriau atsimenama (Markus, Wurf, 1987).
- **Emocinė reguliacija.** Žmogus yra ypatingai jautrus neigiamai informacijai apie save. Šios informacijos ir žmogaus vaizdinių apie savąjį „Aš“ neatitikimas sukelia neigiamas emocijas. Norint apsaugoti savąjį „Aš“ nuo neigiamų emocijų yra naudojami skirtingi būdai. Pvz., žmogus gali ieškoti kitos informacijos, kuri patvirtintų jau egzistuojančias Aš-reprezentacijas. Įdomu tai, kad net nesant būtinybei apsaugoti „Aš“, žmogus ieško teigiamos informacijos apie save (pvz., organizuoja savo veiklą taip, kad tikimybė gauti teigiamą grįžtamąjį ryšį būtų didesnė, o gavęs neigiamą grįžtamąjį ryšį, interpretuoja jį tokiu būdu, kad jis nepakenktų esamoms Aš-reprezentacijoms).

Emocijoms reguliuoti yra naudojami ir kiti būdai, pvz., selektyvūs socialiniai palyginimai – tikimybė vertinti save geriau už kitus padidėja, jeigu lyginimas vyksta žmogui reikšmingose srityse. Taip pat galima pasinaudoti selektyvia įvykių interpretacija – žmogus koncentruoja dėmesį į savo sėkmingą patyrimą ir išimena jį, tokiu būdu „palaikydamas“ teigiamas Aš-reprezentacijas. Be to, žmonės atrenka sėkmingus įvykius ir

savo sėkmę priskiria centriniams bei stabiliems „Aš“ aspektams, o nesėkmes – periferiniams arba išoriniams. Dar vienas emocijų reguliavimo būdas – sąmoningumo lygio mažinimas, pvz., vartojant alkoholį arba kitas psichoaktyvias medžiagas (Markus, Wurf, 1987).

- **Motyvacija ir elgesys.** Aš-reprezentacijos ir mūsų elgesys yra susiję glaudžiais ryšiais. Manoma, kad noras turėti tam tikras Aš-reprezentacijas, skatina mus atitinkamai elgtis (Markus, Wurf, 1987). Pvz., siekdami būti „sportiški“, pasirinksime atitinkamą elgesį: reguliuosime mitybą, pradėsime sportuoti, o norėdami tapti „protingais“, skaitysime daug knygų, lankysime paskaitas ir pan. H. Markus ir E. Wurf (1987) teigia, kad egzistuoja kelios reprezentacijos, skatinančios žmogų siekti tikslų – „galimas Aš“, „idealus Aš“ ir „nepageidaujamas Aš“. „Galimo Aš“ reprezentacijos – žmogaus išivaizdavimai apie tai, koks jis galėtų tapti (teigiamu ir neigiamu atveju), „idealus Aš“ siejamas su tomis savybėmis, kurias norėtume turėti, o „nepageidaujamas“ – su tomis, kurių turėti nenorime. Šios reprezentacijos skatina mus siekti savo tikslų (Markus, Wurf, 1987).

Aš-reprezentacijų įtaka neapsiriboja vidiniais procesais, žinios apie save įtakoja ir išorinius procesus. Prie **išorinių** arba **tarpasmeninių procesų** priskiriami (Markus, Wurf, 1987):

- **Socialinis suvokimas.** Žmonės linkę vertinti kitus pagal tuos kriterijus, kurie yra reikšmingi ir svarbūs jiems patiems. Neretai kitų vertinimo atskaitos taškas – vertintojo asmeninės Aš-reprezentacijos. Neturint pakankamai informacijos apie kitą, jis vertinamas pagal save (Markus, Wurf, 1987).
- **Situacijos ir partnerio pasirinkimas.** Žmogus pasirenka situaciją atsižvelgdamas į tai, ką jis žino apie šią situaciją bei apie save. Pavyzdžiui, žmogus galvojančias, kad jis yra „nekomunikabilus“, mieliau pasirinks nedidelę žmonių draugiją negu triukšmingą vakarėlį. Žinios apie save taip pat įtakoja partnerio pasirinkimą. Žmogus mieliau renkasi partnerį, kuris labiausiai atitinka savąjį „Aš“. Aš-reprezentacijų suderinamumas gali įtakoti partnerių pasitenkinimą tarpasmeniniais santykiais (Markus, Wurf, 1987).
- **Reakcija į grįžtamąjį ryšį.** Bendraudamas su kitais, žmogus gauna grįžtamąjį ryšį. Šis grįžtamasis ryšys gali sutapti arba nesutapti su turimomis Aš-reprezentacijomis. Tai, ar grįžtamasis ryšys sutampa su savojo Aš reprezentacijomis, veikia žmogaus kognityvines, emocines bei elgesio reakcijas. Grįžtamasis ryšys, sutampantis su Aš-reprezentacijomis, turi

teigiamų pasekmių. Aš-reprezentacijoms prieštaraujantis grįžtamasis ryšys skatina žmogų pasirinkti vieną iš kelių elgesio būdų: a) pakeisti grįžtamojo ryšio ir Aš-reprezentacijų neatitikimą (pvz., pakeisti savo požiūrį į gautą informaciją), b) elgtis pagal turimas Aš-reprezentacijas (priešingai gautam grįžtamajam ryšiui) arba c) elgtis pagal prieštaraujanti Aš-reprezentacijoms grįžtamąjį ryšį (pvz., internalizuojant kitų žmonių nuomonę ir atsisakant savosios) (Markus, Wurf, 1987). Kognityvinės strategijos, kuriomis žmogus naudojami, bandydamas sumažinti prieštaraujančio esamoms Aš-reprezentacijoms grįžtamojo ryšio poveikį, apima: selektyvų dėmesį, selektyvią atmintį bei selektyvią interpretaciją. Šios strategijos įgalina grįžtamojo ryšio pakartotini interpretavimą, tokiu būdu sumažinant gautos informacijos reikšmingumą (Markus, Wurf, 1987).

6. Savasis Aš ir reikšmingieji kiti

Žmogaus „Aš“ neatsiejamas nuo kitų. Kaip jau buvo minėta, Aš-koncepcijos formavimąsi įtakoja aplinkiniai žmonės. Aplinkiniai suteikia žmogui grįžtamąjį ryšį, interpretuodamas kurį asmuo įgyja žinių apie save (Schafer et al., 1976). Tačiau kas yra tie „kiti“ aplinkiniai, kieno nuomonė ir požiūris mums yra itin svarbūs? H. S. Sullivan 1954 m. pirmą kartą paminėjo **„reikšmingųjų kitų“** sąvoką, apibūdindamas reikšminguosius kitus kaip *žmones, kurių vertinimai mums yra labai svarbūs ir įtakoja besiformuojantį savąjį „Aš“* (Салливан, 1999). Reikšmingieji kiti – tai *individai, su kuriais mus sieja emociniai ryšiai, jie apima žmogaus šeimą ir/arba asmenis už šeimos rato ribų* (Andersen et al., 2002). Dažniausiai, reikšmingieji kiti – tai šeimos nariai arba draugai, tačiau kartais jie pasirenkami pagal panašumą, pvz., homoseksualūs asmenys pakankamai dažnai prie reikšmingų kitų priskiria žmones su homoseksualia orientacija (Bold et al., 1967).

Manoma, kad reikšmingieji kiti įtakoja asmenybę, savireguliaciją bei tai, kaip žmogus save apibūdina. Be to, informacija apie save, kurią žmogus gauna iš reikšmingųjų kitų, gali keisti tam tikrus Aš-koncepcijos aspektus (Schafer et al., 1976). Reikšmingieji kiti – tai vienas iš svarbiausių žinių apie save šaltinių (Schafer, et al., 1976, Andersen et al., 2002). Aš-reprezentacijos – tai smulkesni Aš-koncepcijos elementai, todėl reikšmingieji kiti įtakoja ir jas. Pabrėždami, kad reikšmingųjų kitų reakcijos įtakoja mūsų žinias apie save, turime atkreipti dėmesį į tai, kad Aš-reprezentacijas veikia tiek realios, tiek mūsų suvokiamos reikšmingųjų kitų reakcijos. Objektivi informaciją gaunama iš artimo žmogaus, gali skirtis nuo mūsų subjektyvaus šios informacijos suvokimo (Schafer et al., 1967). R. Schafer su kolegomis (1967) atliko tyrimą, kurio metu buvo

nustatyta, kad tarp savęs apibūdinimo ir subjektyvios reikšmingojo kito (pvz., sutuoktinio) apibūdinimo interpretacijos egzistuojantis ryšys yra stipresnis, lyginant su realiu (objektyviu) apibūdinimu, kurį pateikia reikšmingieji kiti. Taigi, kaip matome, subjektyvi interpretacija gali būti žymiai svarbesnė negu objektyvios žinios.

Subjektyvių žinių apie save, gaunamų iš reikšmingųjų kitų, interpretacijos ryšys su turimomis Aš-reprezentacijomis buvo nagrinėjamas E. T. Higgins. 1987 metais E. T. Higgins pasiūlė neatitikimų tarp savojo Aš teoriją (angl. Self discrepancy theory). Ši teorija nagrinėja neatitikimus tarp žmogaus Aš-reprezentacijų – dabartinio, privalomojo bei idealaus Aš. E. T. Higgins (1989) teigimu, neatitikimai bent tarp dviejų reprezentacijų sukelia neigiamas emocijas, kurių pobūdis priklauso nuo to, kurios iš trijų Aš-reprezentacijų „konfliktuoja“. Pavyzdžiui, neatitikimas tarp idealaus ir dabartinio Aš siejamas su prislėgtumo (slegiančiais) jausmais (pvz., liūdesiu, nusiminimu ir pan.), o neatitikimas tarp dabartinio bei privalomojo Aš sukelia sąmyšio (ažitacines) emocijas (pvz., įtampą, nerimą ir kt.) (Higgins, 1989a).

Savo teorijoje E. T. Higgins neapsiribojo paties žmogaus įsitikinimais apie tai koks jis yra, koks norėtų bei koks privalo būti. Šis autorius atkreipė dėmesį į tai, kad individo žinios apie save yra įtakojamos reikšmingųjų kitų. Tai, kaip individas suvokia reikšmingojo kito nuomonę apie save, yra labai svarbu (Higgins, 1989a, b). Taigi, apskritai neatitikimas gali pasireikšti tarp šešių Aš-reprezentacijų tipų: idealaus, realaus bei privalomojo Aš *savo akimis* ir idealaus, realaus bei privalomojo Aš reikšmingojo *kito akimis*. E. T. Higgins detaliai aprašė, kokios neigiamos emocijos yra būdingos, kai bent dvi iš šių Aš-reprezentacijų yra nesuderinamos. Neatitikimas tarp tikrojo Aš bei idealaus Aš sukels nusivylimą bei nepasitenkinimą savimi. Šiuo atveju žmogus jaučia, kad nesugeba realizuoti savo lūkesčių, pasiekti iškeltų tikslų. Skirtumus tarp *tikrojo Aš* bei *privalomojo Aš* lydi kaltės, menkavertiškumo jausmai ir nepasitenkinimas savimi. Neatitikimas tarp *dabartinio Aš savo akimis* ir *idealaus Aš reikšmingojo kito akimis* atspindi įsitikinimą, kad žmogui nepavyksta būti tokiu, koku jis galėtų būti idealiu atveju partnerio ar kito artimo asmens akimis. Tokiu atveju žmogus bus linkęs išgyventi vienišumo jausmą, liūdesį, nepasitikėjimą savimi. Tai taip pat gali sukelti gėdą, prislėgtumą bei drovėjimosi jausmą. *Dabartinio savojo Aš* konfliktas su *privalomuoju Aš kito akimis* gali reikšti tai, kad žmogus nesugeba įvykdyti tų pareigų, kurių iš jo tikisi artimasis. Tokiu atveju žmogus bus linkęs išgyventi pasipiktinimą arba baimę (Higgins, 1989a).

E. T. Higgins teigia, kad neatitikimas tarp Aš-reprezentacijų nebūtinai sukels neigiamus jausmus. Tai priklauso nuo to, ar reprezentacijos bus svarbios bei suaktyvintos konkrečioje situacijoje. Jeigu jos nėra suaktyvintos, jos nesukels emocinio distreso (Higgins, 1989a).

Turime atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie tyrimai tik iš dalies patvirtina emocinio atsako specifiškumą priklausomai nuo neatitinkančių reprezentacijų tipų (Boldero et al., 2005; Key et al., 2000). Tikrinant E. T. Higgins teoriją, nustatyta, kad kuo didesnis neatitikimas tarp idealaus arba privalomojo bei realaus Aš, tuo stipresnes neigiamas emocijas išgyvena žmogus. Taip pat nustatytas ryšys tarp idealaus bei privalomojo Aš reprezentacijų. Tačiau D. E. Key kartu su kolegomis atlikto tyrimo metu gauti duomenys nepatvirtina, kad neatitikimas tarp idealaus ir dabartinio Aš sietinas su prislėgtumo jausmais, o neatitikimas tarp dabartinio bei privalomojo Aš – su sąmyšio (ažitaciniais) jausmais (Key et al., 2000).

7. Aš-koncepcija ir seksualumas

Formuojantis Aš-koncepcijai, žmogui augant ir bręstant, neišvengiamai susiduriama su seksualumo klausimais. *Seksualumas – tai šerdinis žmogaus būties aspektas, apimantis lytį, lyties identiškumą bei vaidmenis, seksualinę orientaciją, erotizmą, malonumą, intymumą bei reprodukciją* (Koh, 2004). Seksualumas kaip vienas iš žmogaus būties aspektų susijęs su intrapsichiniu individo pasauliu: jis atskleidžia žmogaus norus, fantazijas, idealus ir savęs supratimą (Chirban, 2006). Žmogaus seksualumo tyrinėjimai padeda suprasti jo vidinį pasaulį, pvz., atsakomybę, jautrumą arba abejones. Seksualiniame elgesyje neretai atsiskleidžia žmogaus asmenybės ypatumai, pvz., drovumas, pasitikėjimas savimi ir kt. J. T. Chirban (2006) teigia, kad seksualumas atlieka asmenybės „barometro“, arba net „veidrodžio“ vaidmenį. Stebėdami žmogaus seksualinį elgesį, jo jausmus, fantazijas ir nuostatas, susijusias su seksualumu, galime daug pasakyti apie jo asmenybę. Kai kurie autoriai pabrėžia, kad asmenybės tipas leidžia numatyti seksualinio elgesio ypatumus (Offit, cit. pg. Chirban, 2006). Pz., nustatyta, kad ekstravertai labiau linkę anksti pradėti lytinį gyvenimą, turėti daugiau partnerių, negu intravertai (McAdams, 2005). Ypatingai ryškiai seksualumo ir asmenybės bruožų ryšys pastebimas tarp žmonių turinčių asmenybės sutrikimų: vyrai su narcisistiniu asmenybės sutrikimu dėl savo seksualinių problemų linkę kaltinti partnerius, o moterys su histrioniniu asmenybės sutrikimu dramatiniau pabrėžia savo susidomėjimą seksualumu, kadangi tokiu būdu sulaukia vyrų dėmesio, nors neretai sunkiai pasiekia orgazmą (Chirban, 2006).

Tie seksualumo aspektai, kuriuos žmogus žino apie save, yra vadinami *seksualine Aš-koncepcija* (Holmes, 2002; Vickberg, Deaux, 2005). Seksualinė Aš-koncepcija – tai svarbus Aš-koncepcijos aspektas. Seksualinė Aš-koncepcija nedaug tyrinėtas reiškinys, tačiau keli autoriai bandė išskirti jos esminius komponentus. G. M. Breakwell ir L. J. Millward (1997) manymu.

Svarbiausi seksualinės Aš-koncepcijos aspektai yra žmogaus romantiškumo laipsnis, seksualinių santykių pasyvumas-aktyvumas, pasiruošimas seksualiniams eksperimentams, seksualinis išprusimas, atsakomybė už kontracepciją, polinkis seksualiai eksploatuoti kitą žmogų ir ištikimybė. Analizuodamas literatūrą, susijusią su seksualumu, W. Snell (2000) išskyrė net 20 seksualinės Aš-koncepcijos aspektų, kurie atkreipė kitų mokslininkų dėmesį. Šie žmogaus seksualinės Aš-koncepcijos aspektai apima seksualinį nerimą, savojo seksualinio efektyvumo suvokimą, savo seksualumo suvokimą, motyvaciją vengti rizikingo elgesio, sėkmės įtaką seksualiniam gyvenimui, susirūpinimą seksu, atvirumą kalbant apie seksualinį gyvenimą, pozityvų ateities vertinimą, savęs kaltinimo tendencijas, susirūpinimą savo seksualiniu įvaizdžiu, seksualinę motyvaciją, problemų įveikimą, pasitikėjimą savo seksualiniais gebėjimais, pasitenkinimą, kitų žmonių įtaką seksualumui, emocinio ryšio svarbumą, lytinių santykių baime, apsisaugojimą nuo seksualinių problemų, prislėgtumą bei vidinę seksualinę kontrolę.

Seksualinės Aš-reprezentacijos. Seksualinė Aš-koncepcija (kaip vienas iš Aš-koncepcijos aspektų) sudaryta iš smulkesnių kognityvinių struktūrų, vadinamų seksualinėmis Aš-reprezentacijomis. Remdamiesi J. Brown (1998) pateikta Aš-reprezentacijų samprata, *seksualines Aš-reprezentacijas* apibrėšime kaip *žmogaus žinias ir įsitikinimus apie savo seksualinį Aš*. Seksualinis Aš – tai visuma nuostatų, įsitikinimų, jausmų, elgesio ypatumų, susijusių su seksualinio poreikio tenkinimu (KOH, 2004). Seksualinės Aš-reprezentacijos įgyjamos patyrimo dėka, jos įtakoja seksualiai reikšmingos informacijos apdorojimą ir pasireiškia seksualiniame elgesyje (Andersen, Cyranowski, 1994). Seksualinės Aš-reprezentacijos formuojasi ne tik iš tiesioginio seksualinio patyrimo (pvz., lytinių santykių), jas įtakoja ir informacija, gaunama iš kitų šaltinių, susijusių su seksualumu (pvz., lytinio švietimo paskaitos, knygos ir pan.). Pornografija, kaip informacijos apie seksualinį elgesį šaltinis, taip pat įtakoja žmogaus seksualinės Aš-schemos formavimąsi. Privalome atkreipti dėmesį į tai, kad pornografinė medžiaga vaizduoja dehumanizuotas, socialiai smerkiamas seksualumo formas (KOH, 2004). Informacija, gaunama pornografijos žiūrėjimo metu gali veikti žmogaus turimas Aš-reprezentacijas. Kaip jau minėjome, Aš-reprezentacijos įtakoja ne tik elgesį, bet ir informacijos apdorojimą, motyvaciją ir kitus žmogaus intrapersonalinius bei tarpasmeninius procesus. Todėl pornografijos įtakos Aš-reprezentacijoms tyrinėjimai yra svarbūs.

Šiame darbe norėjome ištirti pornografijos žiūrėjimo ir žmogaus seksualinių Aš-reprezentacijų bei seksualinės Aš koncepcijos ypatumų ryšį. Remiantis atlikta duomenų analizę, suformulavome tokius **tyrimo tikslus**:

- 1) Ištirti pornografijos žiūrėtojų dvidešimt seksualinės Aš koncepcijos ypatumus.
- 2) Įvertinti rizikingo pornografinės medžiagos žiūrėjimo ir seksualinės Aš-koncepcijos ypatumų ryšį.
- 3) Ištirti pornografijos žiūrėtojų seksualinių Aš reprezentacijų (realaus, idealaus ir privalomo seksualinio Aš) ypatumus.
- 4) Įvertinti rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir seksualinių Aš-reprezentacijų ryšį.

TYRIMO METODIKA

8. 1. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvių grupę sudarė 70 žmonių (34 moterys ir 36 vyrai), kurie žiūri pornografinę medžiagą internete. Tiriamųjų amžius varijavo nuo 18 iki 42 metų; amžiaus vidurkis – 27 metai (moterų - 26, vyrų - 28).

Pagrindiniai kriterijai, į kuriuos buvo atsižvelgiama atrenkant tiriamuosius, yra šie: 1) amžius (tyrime galėjo dalyvauti asmenys sulaukę 18 metų); 2) pornografijos žiūrėjimas internete; 3) pastovaus partnerio turėjimas. Tyrimo dalyvių atranka vyko tokiu būdu: keliose interneto svetainėse buvo patalpinti skelbimai apie vykdomą tyrimą, kuriuose buvo paliktos tyrėjos koordinatės. Pradžioje su asmenimis, atsiliepusiais į skelbimą buvo bendraujama elektroniniu paštu – potencialiems tiriamiesiems buvo paaiškinama, koku būdu vyksta tyrimas, jeigu asmuo atitiko visus mūsų keliamus reikalavimus ir sutiko dalyvauti tyrime, su juo buvo tariamasi dėl susitikimo.

8.2. Įvertinimo būdai

Atsižvelgiant į darbe keliamus tikslus, siekėme įvertinti 3 svarbiausius aspektus: rizikingą pornografijos žiūrėjimą, seksualinės Aš-koncepcijos ypatumus, savojo Aš ir reikšmingųjų kitų reprezentacijas.

Rizikingo pornografijos žiūrėjimo įvertinimas. Rizikingam pornografijos žiūrėjimui įvertinti buvo sukurta speciali anketa, kuri leistų atrinkti asmenis, turinčius problemų dėl pornografijos žiūrėjimo. Kraštutinė rizikingo pornografijos žiūrėjimo forma – priklausomybė nuo pornografijos. Priklausomybė nuo pornografijos – tai hipotetinė seksualinės priklausomybės forma (Downs, Chang, 2005), todėl anketa sudaryta remiantis seksualinės priklausomybės diagnostikos kriterijais (Orzack, Ross, 2000) ir seksualinės priklausomybės skryningo testu (Carnes, Weiss, 1998). Anketa sudaro 45 teiginiai apie pornografijos žiūrėjimą. Teiginiai apie pornografijos žiūrėjimą sudaro 9 skales: 1) nuolatinis potraukis žiūrėti pornografiją (1, 11, 21, 31, 40 teiginiai); 2) “tolerancijos“ simptomai (2, 12, 22, 32, 42); 3) atsitraukimo (abstinencijos) simptomai (3, 13, 23, 33, 41); 4) laikas, skiriamas pornografijos žiūrėjimui (4, 14, 24, 34, 43); 5) bandymai kontroliuoti pornografijos žiūrėjimą (5, 15, 25, 35, 44); 6) sumažėjęs dėmesys socialinei veiklai, pramogoms, darbui (6, 16, 26, 30, 45); 7) suvokimas, kad pornografijos žiūrėjimas kelia problemas (7, 17, 20,

27, 37); 8) pornografija kaip būdas negalvoti apie problemas (8, 18, 28, 36, 38); 9) pornografijos žiūrėjimą skatinantys veiksniai (9, 10, 19, 29, 39 teiginiai) (žr. 1 priedą). Sukurtos anketos patikimumo analizės duomenys pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Rizikingo pornografijos žiūrėjimo anketos patikimumo analizės rezultatai

Rizikingo pornografijos žiūrėjimo anketos skalės	Cronbach α koeficientas
Nuolatinis potraukis žiūrėti pornografiją	0,81
“Tolerancijos“ simptomai	0,80
Atsitraukimo (abstinencijos) simptomai	0,84
Laikas, skiriamas pornografijos žiūrėjimui	0,86
Bandymai kontroliuoti pornografijos žiūrėjimą	0,73
Sumažėjęs dėmesys socialinei veiklai, pramogoms, darbui	0,84
Suvokimas, kad pornografijos žiūrėjimas kelia problemas	0,75
Pornografija kaip būdas negalvoti apie problemas	0,88
Pornografijos žiūrėjimą skatinantys veiksniai	0,79
Bendras Cronbach α koeficientas = 0,96	

Seksualinės Aš-koncepcijos įvertinimas. Seksualinės Aš-koncepcijos įvertinimui naudojamas „Multidimencinis seksualinės Aš-koncepcijos klausimynas“ (Snell, 1995). Gavus autoriaus W. Snell leidimą, „Multidimencinis seksualinės Aš-koncepcijos klausimynas“ buvo išverstas į lietuvių kalbą bei patikrintos jo psichometrinės charakteristikos. Klausimyną sudaro 20 skalių po 5 teiginius. „Multidimencinis seksualinės Aš-koncepcijos klausimynas“ matuoja šiuos dvidešimt seksualumo aspektų (Snell, 2000):

- 1) Seksualinis nerimas – polinkis jausti įtampą, diskomfortą ir nerimą dėl savo seksualinio gyvenimo (1, 21, 41, 61, 81 klausimyno teiginiai).
- 2) Savojo seksualinio efektyvumo suvokimas – įsitikinimai, kad žmogus turi sugebėjimų veiksmingai tvarkytis su savo seksualiniu gyvenimu (2, 22, 42, 62, 82).
- 3) Savo seksualumo suvokimas – polinkis galvoti ir reflektuoti apie savo seksualinį gyvenimą (3, 23, 43, 63, 83).
- 4) Motyvacija vengti rizikingo elgesio – troškimas išvengti pavojingo ir rizikingo seksualinio elgesio (4, 24, 44, 64, 84).

- 5) Likimo įtaka seksualiniam gyvenimui – įsitikinimai, kad žmogaus seksualinis gyvenimas priklauso nuo likimo ir atsitiktinių dalykų (5, 25, 45, 65, 85).
- 6) Susirūpinimas seksu – polinkis pernelyg rūpintis ir perdėtai galvoti apie seksą (6, 26, 46, 86).
- 7) Ryžtingumas kalbant apie seksualinį gyvenimą – polinkis būti atviru, drąsiu ir ryžtingu, pasitikinčiu savimi ir nesuvaržytu kalbant apie savo seksualinį gyvenimą (7, 27, 47, 67, 87).
- 8) Pozityvus ateities vertinimas – įsitikinimai, kad ateityje seksualinis gyvenimas bus sėkmingas, geras ir teikiantis pasitenkinimą (8, 28, 48, 68, 88).
- 9) Savęs kaltinimas – polinkis kaltinti save dėl nesėkmių, patiriamų seksualiniame gyvenime (9, 29, 49, 69, 89).
- 10) Susirūpinimas savo seksualiniu įvaizdžiu – polinkis rūpintis kaip žmogaus seksualinis gyvenimas atrodo kitiems (10, 30, 50, 70, 90).
- 11) Seksualinė motyvacija – motyvacija ir troškimas išitraukti į lytinius santykius (11, 31, 51, 71, 91).
- 12) Seksualinių problemų įveikimas – įsitikinimai, kad žmogus turi sugebėjimų veiksmingai įveikti bet kokias seksualines problemas (12, 32, 52, 72, 92).
- 13) Pasitikėjimas savo seksualiniais gebėjimais – įsitikinimai, kad žmogus turi gebėjimų užmegzti seksualinius santykius bei patirti seksualinį pasitenkinimą (13, 33, 53, 73, 93).
- 14) Pasitenkinimas savo seksualiniu gyvenimu (14, 34, 54, 74, 94).
- 15) Kitų žmonių įtaka seksualiniam gyvenimui – įsitikinimai, kad seksualinis gyvenimas yra įtakojamas kitų reikšmingesnių žmonių (15, 35, 55, 75, 95).
- 16) Emocinio ryšio svarbumas – sugebėjimai užmegzti bei palaikyti glaudų emocinį ryšį su savo seksualiniu partneriu (16, 36, 56, 76, 96).
- 17) Lytinių santykių baimė – baimė išitraukti į lytinius santykius (17, 37, 57, 77, 97).
- 18) Apsisaugojimas nuo seksualinių problemų – įsitikinimai, kad žmogus pats gali apsisaugoti nuo seksualinių problemų ir/arba sutrikimų (18, 38, 58, 78, 98).
- 19) Seksualinis prislėgtumas – polinkis išgyventi neigiamus jausmus (nusivylimą, prislėgtumą) dėl savo seksualinio gyvenimo (19, 39, 59, 79, 99).
- 20) Vidinė seksualinė kontrolė – įsitikinimai, kad žmogus pats kontroliuoja bei yra atsakingas už savo seksualinį gyvenimą (20, 20, 40, 60, 80) (žr. 2 priedą).

Patikrinus skalių patikimumą, gavome tokius duomenis:

2 lentelė. Multidimencinio seksualinės Aš koncepcijos klausimyno patikimumo analizės rezultatai

Multidimencinio seksualinės Aš koncepcijos klausimyno skalės	Cronbach α koeficientas	Cronbach α koeficientas (W. Snell, 2000)
Seksualinis nerimas	0,80	0,84
Savojo seksualinio Aš suvokimas	0,70	0,85
Seksualumo suvokimas	0,72	0,78
Motyvacija vengti rizikingo seksualinio elgesio	0,70	0,72
Likimo įtaka seksualiniam gyvenimui	0,71	0,88
Susirūpinimas seksu	0,92	0,94
Atvirumas kalbant apie savo seksualinį gyvenimą	0,69	0,84
Pozityvus ateities vertinimas	0,66	0,78
Savęs kaltinimo tendencijos	0,87	0,84
Susirūpinimas savo seksualiniu įvaizdžiu	0,79	0,84
Seksualinė motyvacija	0,80	0,89
Seksualinių problemų įveikimas	0,83	0,84
Pasitikėjimas savo seksualiniais gebėjimais	0,83	0,88
Pasitenkinimas seksualiniu gyvenimu	0,92	0,91
Kitų žmonių įtaka seksualumui	0,81	0,85
Emocinio ryšio svarbumas	0,86	0,87
Lytinių santykių baimė	0,67	0,85
Apsisaugojimas nuo seksualinių problemų	0,78	0,85
Seksualinis prislėgtumas	0,81	0,85
Vidinė seksualinė kontrolė	0,74	0,76

Kaip matome, vidinis skalių suderinamumas pakankamai geras, todėl manome, kad multidimencinis seksualinio Aš klausimynas yra pakankamai patikimas metodas seksualinio Aš aspektų įvertinimui.

Aš-reprezentacijų įvertinimas. Norėdami įvertinti pornografijos žiūrėtojų Aš-reprezentacijas, tiriamiesiems pateikėme šešis klausimus apie jų seksualinį Aš. Tam, kad

tiriamiesiems būtų aišku, kas yra seksualinis Aš, prieš užduodant klausimus buvo pasakoma tokia instrukcija:

„Dabar paprašysime Jūsų papasakoti apie savo seksualinį Aš iš skirtingų pozicijų. Seksualinis Aš – tai žmogaus mintys, emocijos bei veiksmai, susiję su seksualinio poreikio tenkinimu. Atsakinėdami į klausimus, pasistenkite daug negalvoti ir pasakyti pirmąsias į galvą atėjusias mintis.“ Pasakius instrukciją, buvo užduodami pirmieji trys klausimai, leidžiantys įvertinti savojo dabartinio, idealaus bei privalomojo seksualinio Aš reprezentacijas:

1. Koks yra Jūsų dabartinis seksualinis Aš? Pasakykite tris žodžius arba sakinius, kurie Jums pirmiausia ateina į galvą.
2. Koks būtų Jūsų seksualinis Aš idealiu atveju? Pasakykite tris žodžius arba sakinius, kurie Jums pirmiausia ateina į galvą.
3. Koks Jūsų seksualinis Aš privalo būti? Pasakykite tris žodžius arba sakinius, kurie Jums pirmiausia ateina į galvą.

Kiti trys klausimai buvo skirti įvertinti dabartinio, idealaus bei privalomojo seksualinio Aš reprezentacijas reikšmingo kito (tiriamąjo partnerio) akimis. Prieš užduodant šiuos klausimus, buvo pasakoma antroji instrukcijos dalis:

„Dabar pabandykite atsakyti į klausimus iš Jūsų partnerio (partnerės) pozicijos.“ Pateikiami tokie klausimai:

1. Koks yra Jūsų dabartinis seksualinis Aš Jūsų partnerio (partnerės) akimis? Pasakykite tris žodžius arba sakinius, kurie Jums pirmiausia ateina į galvą.
2. Koks būtų Jūsų seksualinis Aš idealiu atveju Jūsų partnerio (partnerės) akimis? Pasakykite tris žodžius arba sakinius, kurie Jums pirmiausia ateina į galvą.
3. Koks Jūsų seksualinis Aš privalo būti Jūsų partnerio (partnerės) akimis? Pasakykite tris žodžius arba sakinius, kurie Jums pirmiausia ateina į galvą.

Visos gautos reprezentacijos (dabartinio, idealaus ir privalomojo Aš reprezentacijos) buvo suskirstytos į keturias kategorijas:

1. Individualių charakteristikų kategorija. Prie individualių charakteristikų priskyrėme reprezentacijas, susijusias su žmogaus individualiais bruožais (pvz., „švelnus“, „santūrus“, „savanaudiškas“, „nereiklus“, „nepavydus“);
2. Tarpasmeninių charakteristikų kategorija. Šiai kategorijai priskyrėme reprezentacijas, kuriomis žmogus apibūdino savo ir kitų žmonių santykius. Tarpasmenines reprezentacijas padalinome į dvi dalis:

- a) bendrų tarpasmeninių charakteristikų („besirūpinanti partneriu“, „dėmesingas žmonai“, „manipuliuojanti savo vyru“ ir pan.);
 - b) tarpasmeninių charakteristikų, susijusių su seksu („sugebantis suteikti malonumą savo partneriui“, „flirtuojanti su svetimais vyrais“, „seksualinių poreikių tenkinimas privalo vykti abipusiu noru“ ir pan.);
3. Fantazijų kategorija. Šiai kategorijai priskyrėme tas reprezentacijas, kurios yra susijusios su fantazijų, svajonių sritimi (pvz., „turintis daug fantazijų“, „trokštantis įgyvendinti slapčiausias svajones“, „lakios vaizduotės“, „neturintis galimybių realizuoti savo fantazijų“ ir pan.);
 4. Seksualinio elgesio kategorijai priskyrėme Aš-reprezentacijas, susijusias su seksu (pvz., „pavargęs nuo rutiniško sekso“, „siekiantis saugių seksualinių santykių“, „patenkintas savo seksualiniu gyvenimu“ ir pan.).

Po to nusprendėme visas reprezentacijas suskirstyti pagal „valentingumą“ – į teigiamas ir neigiamas. Aprašydami savo idealų ir privalomą seksualinį Aš, tiriamieji neįvardino neigiamų reprezentacijų, todėl į teigiamas ir neigiamas buvo suskirstytos tik dabartinio seksualinio Aš reprezentacijos.

Tam, kad reprezentacijų priskyrimas vienai ar kitai kategorijai nebūtų šališkas, į pagalbą pasitelkėme du vertintojus. Vertintojai (žmonės su aukštesniu psichologiniu išsilavinimu) turėjo priskirti reprezentacijas aukščiau išvardintoms kategorijoms. Vertintojų atlikto reprezentacijų kategorizavimo rezultatai pakankamai patikimi: reprezentacijų, patekusių į vieną arba kitą kategoriją sutapimo procentas buvo

Apdorojant gautus duomenis, taikėme patikimumo analizę (Cronbach α), Spearman'o koreliaciją, Studento kriterijų priklausomoms ir nepriklausomoms imtims.

REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Tyrimo dalyviai žiūri pornografinę medžiagą vidutiniškai 3 valandas per savaitę (vyrai – 3,6 h, moterys – 2,4 h). Šie rezultatai mažai skiriasi nuo R. W. Kubey ir bendraautorių atlikto tyrimo rezultatų, kuomet buvo nustatyta, jog vidutiniškai pornografinė medžiaga internete yra žiūrima nuo 2,4 iki 3,2 valandų per savaitę (Kubey, et al., 2001). Palyginus vyrų ir moterų pornografijos žiūrėjimo laiką, nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($p < 0,05$). Vyrai statistiškai reikšmingai daugiau laiko skiria pornografijos žiūrėjimui. Šie duomenys patvirtina ir kitų tyrimų rezultatus (Lo, Wei, 2005; Giami, cit. pg. КоH, 2004; Pornography Statistics, 2006). Manoma, kad vyrai ne tik daugiau laiko skiria pornografijos žiūrėjimui, bet apskritai žymiai dažniau, negu moterys tampa pornografinės medžiagos (ne tik internete) vartotojais (Lo, Wei, 2005; Daneback et al., 2006).

Palyginus rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų išreikštumo stiprumą, statistiškai reikšmingo skirtumo tarp vyrų ir moterų neradome ($p > 0,05$). Nors vyrai statistiškai reikšmingai daugiau laiko žiūri pornografinę medžiagą negu moterys, pornografijos žiūrėjimo poveikis abiem lytims nesiskiria. Kai kurie autoriai teigia, kad tarp vyrų pasitaiko žymiai daugiau kompulsyvių pornografijos vartotojų, negu tarp moterų (Daneback et al., 2006), tačiau mūsų atliktame tyrime pornografijos žiūrėjimas buvo vertinamas pagal priklausomybėms būdingus kriterijus, o ne pagal kompulsyvių sutrikimų diagnostinius kriterijus.

9. 1. Pornografijos žiūrėjimas ir seksualinė Aš-koncepcija

Seksualinė Aš-koncepcija – tai svarbus Aš-koncepcijos aspektas, apimantis žmogaus nuostatas, įsitikinimus, siekimus ir emocijas, susijusias su žmogaus seksualumu. Šiame darbe buvo įvertintas dvidešimties seksualinės Aš-koncepcijos komponentų ryšys su rizikingu pornografijos žiūrėjimu internete. Gautų duomenų analizės rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Potencialiai rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir seksualinės Aš-koncepcijos aspektų ryšys

Multidimencinio seksualinės Aš-koncepcijos klausimyno skalės	Spearman'o koreliacijos koeficientas (r)
Seksualinis nerimas	0,169
Savo seksualinio efektyvumo suvokimas	-0,128
Savo seksualumo suvokimas	0,383**
Motyvacija vengti rizikingo elgesio	-0,278*
Likimo įtaka seksualiniam gyvenimui	0,501**
Susirūpinimas seksu	0,703**
Atvirumas kalbant apie seksualinį gyvenimą	0,153
Pozityvus ateities vertinimas	0,234
Savęs kaltinimas	0,020
Susirūpinimas seksualiniu įvaizdžiu	0,425**
Seksualinė motyvacija	0,595**
Seksualinių problemų įveikimas	-0,152
Pasitikėjimas savo seksualiniais gebėjimais	0,105
Išorinė (kitų žmonių) seksualinio elgesio kontrolė	0,239*
Pasitenkinimas seksualiniu gyvenimu	-0,322**
Emocinio ryšio su partneriu svarbumas	-0,074
Lytinių santykių baimė	-0,297**
Apsisaugojimas nuo seksualinių problemų	-0,012
Prislėgtumas	0,213
Vidinė seksualinė kontrolė	-0,081

* - ryšys statistiškai reikšmingas, $p < 0,05$

** - ryšys statistiškai reikšmingas, $p < 0,01$

Norėdami patikrinti ar gauti rezultatai nėra įtakojami lyčių seksualumo skirtumų, atlikome statistinę duomenų analizę. Palyginę vyrų ir moterų Aš-koncepcijos komponentų skalių rezultatus, statistiškai reikšmingo skirtumo neradome, nors vyrai buvo linkę turėti kiek aukštesnius balus susirūpinimo seksu skalėje, o moterys šiek tiek daugiau balų surinko motyvacijos vengti

rizikingo seksualinio elgesio skalėje. Šie rezultatai tik iš dalies patvirtina kitų autorių tyrimus (Snell, 2000).

Remiantis duomenimis, pateiktais trečioje lentelėje, nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir šių seksualinės Aš-koncepcijos komponentų: savo seksualumo suvokimo, motyvacijos vengti rizikingo seksualinio elgesio, likimo įtakos seksualiniam gyvenimui, susirūpinimo seksu, susirūpinimo savo seksualiniu įvaizdžiu, seksualinės motyvacijos, išorinės seksualinio elgesio kontrolės, pasitenkinimu seksualiniu gyvenimu ir lytinių santykių baimės.

Gauti duomenys rodo, kad asmenys su labiau išreikštais rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomais yra labiau linkę galvoti ir reflektuoti savo seksualinį gyvenimą, jie geriau žino ir suvokia savo seksualinius norus, jausmus, poreikius ir nuostatas. Ir nors gauti duomenys nenurodo priešastinių ryšių, galima daryti prielaidą, kad žiūrėdamas pornografiją, žmogus turi žinoti savo seksualinius norus, poreikius ir troškimus. Rinkdamasis iš gausybės pornografinės medžiagos kategorijų patraukliausius vaizdus, žmogus turi aiškiai žinoti kas jam patinka arba kokių vaizdų jis nemėgsta. Žmogus, žinantis apie savo seksualinius įpročius, nuostatas, poreikius ir jausmus nesunkiai pasirinks patraukliausią pornografinę medžiagą. Kaip bebūtų, toks aiškinimas yra tik hipotetinis, o patikimų išvadų darymui mums trūksta duomenų.

Tyrimo metu nustatytas neigiamas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir motyvacijos vengti rizikingo elgesio: žmonės, su stipresniais rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomais linkę mažiau rūpintis saugiais lytiniais santykiais, kontracepcija, jų nuostatos ir įsitikinimai apie išitraukimą į rizikingus seksualinius santykius nėra labai stiprūs. Taip pat buvo nustatyta, kad asmenys su stipresniais pornografijos žiūrėjimo simptomais yra labiau linkę turėti įsitikinimų, kad seksualinis gyvenimas įtakojamas likimo ir atsitiktinių dalykų. Šie duomenys atitinka J. Brown (2002) požiūrį, kad pornografijoje vaizduojamas lytinis suartėjimas neturi padarinių bei demonstruoja lytinę aktą kaip atsitiktinumų nulemtą veiksmą. Nustatyta, kad didžioji pornografinių vaizdų dalis vaizduoja nesaugų ir neplanuotą (atsitiktinį) seksą (Brown, 2002; Schauer, 2005). D. Byrne (1977) mano, kad pastovus pornografinių vaizdų žiūrėjimas iš pradžių sumažina emocinį jautrumą tam, kas yra vaizduojama, po to anksčiau nepriimtinas elgesio būdas atkartojamas vaizduotėje ir galiausiai įgyvendinamas realiame gyvenime. Remiantis šiuo požiūriu, mūsų gauti duomenys reikštų, kad žmogus, anksčiau turėjęs nuostatą vengti rizikingo elgesio ir pradėjęs nuolat žiūrėti medžiagą, vaizduojančią rizikingus seksualinius santykius, pirma, patiria nuostatos vengti rizikingo elgesio pasikeitimą (rizikingas seksualinis elgesys pradėdamas vertinti

neutraliai arba teigiamai), antra, atkartoja matyto rizikingo seksualinio elgesio būdą fantazijose ir galiausiai pradeda elgtis rizikingai savo seksualiniame gyvenime. Kita vertus, aiškindami gautus rezultatus galime remtis socialinio mokymosi teorija.

Remdamiesi A. Bandura (2000), galime daryti prielaidą, kad gauti rezultatai (motyvacijos vengti rizikingo elgesio stoka ir įsitikinimai, jog seksas nulemtas atsitiktinių dalykų) gali būti lemiami modeliavimo. Kaip jau buvo minėta, didesnę tikimybę būti atkartotu turi tas elgesys, kuris potencialiam „modeliuotojui“ atrodo patrauklus bei sukelia teigiamus padarinius. Seksualinis elgesys, vaizduojamas pornografinėje medžiagoje, ne tik nesukelia neigiamų padarinių, bet visada baigiasi sėkmingai – žiūrovo dėmesys yra fiksuojamas į malonumą, kuris patiriamas išitraukiant į rizikingus seksualinius ryšius. Kaip bebūtų, tam, kad galėtume tvirtinti, jog būtent pornografijos žiūrėjimas lemia polinkį išitraukti į nesaugius lytinius santykius ir įsitikinimą, kad seksas didžiąja dalimi kontroliuojamas atsitiktinumų, gautų duomenų neužtenka.

Nustatytas pakankamai stiprus teigiamas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir *susirūpinimo seksu*: asmenys, rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje surinkę daugiau balų, dažniau galvoja apie seksą. Šie duomenys patvirtina kitų autorių tyrimų rezultatus (Zillman, Bryant, 1988; Daneback et al., 2006). Tačiau gauti rezultatai neleidžia mums nustatyti priežastinių ryšių. Viena vertus, pornografijos žiūrėjimas gali nulemti galvojimą apie seksą, kita vertus – perdėtas susirūpinimas seksu gali skatinti žmogų ieškoti seksualinės stimuliacijos, pvz., pornografijos. Be to, gauti duomenys rodo neigiamą ryšį tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir lytinių santykių baimės bei teigiamą šių simptomų ryšį su troškimu išitraukti į seksualinius santykius. Kai kurie autoriai mano, kad pornografijos žiūrėjimas skatina seksualinį aktyvumą, kadangi pornografija sukelia seksualinį susijaudinimą (Byrne, 1977; Келли, 2000). Seksualiai susijaudinęs žmogus sieks patenkinti savo seksualinį poreikį (pvz., su savo partneriu). Kita vertus, žmogus neturintis galimybės patenkinti savo seksualinio poreikio su partneriu, gali žiūrėti pornografiją tam, kad patirtų pasitenkinimą masturbuodamasis (Мастерс и др., 1998). Taigi, nors ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir susirūpinimo seksu bei troškimo išitraukti į lytinius santykius yra pakankamai stiprus, atliktas tyrimas neleidžia nustatyti, kas yra priežastis, o kas pasekmė.

Kaip rodo trečioje lentelėje pateikti duomenys, nustatytas neigiamas ryšys tarp pornografijos žiūrėjimo simptomų išraiškos ir pasitenkinimo savo seksualiniu gyvenimu. Rizikingas pornografijos žiūrėjimas siejamas su nepasitenkinimu savo seksualiniu gyvenimu. Šie duomenys atitinka kitų autorių tyrimų rezultatus. Pavyzdžiui, J. C. Manning (2006) teigia, kad

pornografijos žiūrėjimas neigiamai įtakoja pasitenkinimą turimais seksualiniais santykiais: žmonės, kurie nuolat žiūri pornografinę medžiagą, mažiau patenkinti savo partneriu, jo išvaizda ir seksualiniais sugebėjimais. Tai siejama su pornografinės medžiagos turiniu – aktoriai, vaidinantys pornografiniuose filmuose, pasižymi idealiomis kūno formomis, ypatingais seksualiniais sugebėjimais (pvz., lankstumu, sugebėjimu patirti ilgalaikį seksualinį susijaudinimą), jie neturi seksualinių tabu ir pan. Žmogus, pastoviai žiūrintis pornografiją, pradeda kelti tokius reikalavimus savo partneriui. O tai gali būti susiję su neigiamais jausmais partnerio atžvilgiu, jo nuvertinimu (Келли, 2000). T. G. Morrison su bendraautoriais nustatė, kad vyrai, pastoviai žiūrintys pornografinę medžiagą, yra mažiau patenkinti savo lytinių organų išvaizda ir savo seksualiniais sugebėjimais (Morrison et al., 2006). Mūsų tyrimo metu gauti duomenys atitinka T. G. Morrison ir jo kolegų tyrimo rezultatus. T. G. Morrison aiškina ryšį tarp žmogaus nepasitenkinimo seksualiniais sugebėjimais ir lytiniais organais remdamasis socialinių palyginimų teorija. Anot socialinių palyginimų teorijos atstovų (Festinger, cit. pg. Morrison et al., 2004), individas turi poreikį įvertinti save. Jei vertinant save objektyvių kriterijų nėra, individas patenkins savęs įvertinimo poreikį lygindamas save su kitais žmonėmis, panašiais į save. Manoma, kad lygindamas save su gražesniais žmonėmis, individas patirs neigiamus jausmus, o lygindamas save su mažiau patraukliais žmonėmis, asmuo išgyvens teigiamus jausmus. T. G. Morrison ir jo bendraautoriai (2004) teigia, kad kūno vaizdas – viena iš svarbių lyginimo charakteristikų. Nuolat žiūrėdamas pornografinę medžiagą, žmogus pradeda lyginti save (savo kūną ir seksualinius sugebėjimus) su vaizduojamais „aktoriais“ ir yra pasmerktas neigiamų jausmų išgyvenimui, kadangi pornografijos vaizdai turi mažai bendro su realiu lytiniu aktu (pvz., vienos scenos filmavimas gali užtrukti apie 8 valandas) (Morrison et al., 2006). Socialinių palyginimų teorija atskleidžia daug svarbių dalykų ir suteikia galimybę kelti papildomas hipotezes apie pornografijos žiūrėjimą ir neigiamų jausmų išgyvenimą, tačiau remdamiesi atlikto tyrimo duomenimis, negalime pasakyti, kuriais seksualinio gyvenimo aspektais yra nepatenkinti pornografijos žiūrėtojai – savo kūnu, sugebėjimais ar savo partneriu.

Įdomu tai, kad atlikto tyrimo rezultatai rodo ryšį tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir susirūpinimo savo seksualiniu įvaizdžiu. Tiriamieji, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, linkę ypatingai rūpintis tuo, kokį įspūdį jų seksualumas daro kitiems. Tai gali būti siejama su neigiamu savo polinkio žiūrėti pornografiją vertinimu. Nustatyta, kad didžioji dalis pornografijos vartotojų slepia šį potraukį nuo savo artimųjų, kadangi pornografinės medžiagos žiūrėjimas gali kelti konfliktus (Schneider, 2000; Manning, 2006). Noras

nuslėpti tai, kas aplinkinių nuomone yra nepriimtina ir gali turėti neigiamų padarinių, gali būti susijęs su perdėtu susirūpinimu tuo, kaip žmogaus seksualinis gyvenimas atrodo kitiems.

9. 2. Savojo Aš ir Reikšmingųjų kitų reprezentacijos

Savojo Aš reprezentacijos

Dabartinio savojo seksualinio Aš reprezentacijos. Dabartinis seksualinis Aš – tai žmogaus mintys, jausmai ir elgesys, susijęs su seksualinio poreikio tenkinimu. Tam, kad nustatytume dabartinio seksualinio Aš reprezentacijas, tiriamųjų prašėme apibūdinti savo dabartinį seksualinį Aš trimis žodžiais arba sakiniais. Gautų dabartinio seksualinio Aš reprezentacijų skaičius – 210. Aprašant savo dabartinį seksualinį Aš, dažniausiai buvo pateikiamos individualios charakteristikos (98 Aš-reprezentacijos). Tarpasmeninių charakteristikų ir seksualinio elgesio kategorijai priskiriamos reprezentacijos buvo pateikiamos daugiau kaip dvigubai rečiau (47 ir 44 atitinkamai), o rečiausiai žmonės pateikdavo fantazijų kategorijai priskiriamas reprezentacijas (21 Aš-reprezentacija). Iš viso buvo 126 teigiamos ir 74 neigiamos savojo dabartinio seksualinio Aš reprezentacijos (žr. 2 pav.).

2 pav. Dabartinio seksualinio Aš reprezentacijos savo akimis

Atlikus statistinę duomenų analizę, pavyko nustatyti, kad tiriamieji, rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje surinkę daugiau balų, pateikia statistiškai reikšmingai mažiau tarpasmeninių charakteristikų ($r = -0,30$ $p < 0,05$) ir dažniau apibūdina savo seksualinį Aš seksualinio elgesio kategorijos reprezentacijomis ($r = 0,24$; $p < 0,05$).

Tačiau svarbu žinoti ne tik tai, kokių kategorijų reprezentacijas pateikia asmenys, žiūrintys pornografinę medžiagą, bet ir kokias charakteristikas – teigiamas ar neigiamas, apibūdinami savo dabartinį seksualinį Aš, jie pateikia dažniau. Analizuodami visų dabartinio seksualinio Aš reprezentacijų kategorijų ir rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ryšį, nustatėme, kad asmenys, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, dažniau apibūdina savo dabartinį seksualinį Aš neigiamomis reprezentacijomis, susijusiomis su seksualiniu elgesiu ($r = 0,47$; $p < 0,01$). Be to, tiriamieji, kurie surinko daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, rečiau apibūdina save teigiamomis individualiomis charakteristikomis ($r = -0,44$; $p < 0,01$) bei teigiamomis bendros tarpasmeninių santykių kategorijos reprezentacijomis ($r = -0,66$; $p < 0,01$), palyginti su asmenimis, kuriems būdingas silpnas rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų išreikštumas. Psichologinėje literatūroje rašoma, kad sveiki asmenys, apibūdinami save, gali pateikti tiek teigiamas, tiek neigiamas reprezentacijas, tačiau labiau linkę apibūdinti save teigiamomis charakteristikomis (Brown, 1998). Dažniausiai pateikiamos neigiamos, su seksualiniu elgesiu susijusios, charakteristikos buvo tokios: „neturintis „normalių“ lytinių santykių“, „seksualiai nepajėgus“, „sumažėjęs seksualinio aktyvumo“ ir pan. Tai yra charakteristikos, apibrėžiančios nepasitenkinimą savo seksualiniu gyvenimu bei seksualiniais sugebėjimais. Įdomu tai, kad vyrai pateikė daugiau seksualinio elgesio charakteristikų (pvz., „seksualiai pajėgus“ „seksualiai aktyvus“ ir pan.), negu moterys, nors skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Literatūroje, nagrinėjančioje lyčių seksualumo skirtumus, rašoma, kad vyrų seksualinis poreikis yra stipriau išreikštas, negu moterų, vyrai labiau linkę galvoti apie seksą bei dažniau negu moterys patiria seksualinį susijaudinimą (Baumeister, 2001). Mūsų gauti rezultatai negali visiškai paneigti to, kad vyrai labiau už moteris susirūpinę seksu, tačiau kaip jau minėjome, pats pornografijos žiūrėjimas yra susijęs su polinkiu galvoti apie seksą (žr. 3 lentelę). Kaip tai gali įtakoti Aš-reprezentacijas? Labai svarbus momentas, į kurį reikia atsižvelgti kalbant apie savojo Aš reprezentacijas yra tai, kad žmogus vertina ir apibrėžia save remdamasis tais savojo Aš aspektais, kurie jam yra svarbiausi (Brown, 1998; Markus, Wurf, 1987). Jeigu seksas užima svarbią vietą žmogaus gyvenime, tikėtina, kad jis bus linkęs apibūdinti save sąvokomis, susijusiomis su seksualiniu elgesiu. Taigi, galima manyti, kad rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumas vienodai susijęs su moterų ir vyrų polinkiu galvoti apie seksą, o tai galėtų lemti didesnį skaičių Aš-reprezentacijų, susijusių su seksualiniu elgesiu, pateikiamų apibūdinant savo seksualinį Aš.

Remiantis gautais duomenimis, rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomai susiję su tiriamųjų pateiktų teigiamų individualių ir tarpasmeninių bendrų charakteristikų skaičiumi. Nors

koreliacija nėra labai stipri, tačiau įdomu tai, kad ji yra neigiama. Tai yra, asmenys, surinkę mažiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, apibūdindami save, pateikė daugiau teigiamų individualių ir tarpasmeninių bendrų (nesusijusių su seksu) sąvokų. Tokie rezultatai taip pat galėtų būti aiškinami atsižvelgiant į nustatytą pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ryšį su susirūpinimu seksu. Galima manyti, kad asmenys, kuriems pornografijos žiūrėjimas nėra itin svarbus, savo seksualinį Aš vertina atsižvelgdami į teigiamus asmeninius ir tarpasmeninius santykius. Tikėtina, kad jų centrinės (arba svarbiausios) seksualinio Aš reprezentacijos mažiau susijusios su pačiu lytiniu aktu. Pavyzdžiui, jas atspindi tokios sąvokos kaip „dėmesingas savo partnerei (-ui)“, „laimingas su mylimu žmogumi“, „švelnus“, „nesavanaudiškas“, „atviras“ ir kt.

Idealaus seksualinio Aš reprezentacijos. Norėdami įvertinti, kaip pornografijos žiūrėtojai įsivaizduoja savo idealų seksualinį Aš, prašėme pasakyti, koks jų seksualinis Aš būtų idealiu atveju. Idealus seksualinis Aš – tai reprezentacija, apimanti tas seksualinio Aš savybes, kurias žmogus norėtų turėti, todėl nenuostabu, kad aprašydami savo idealų seksualinį Aš, tiriamieji pateikė išskirtinai teigiamas reprezentacijas. Visos gautos idealaus seksualinio Aš reprezentacijos pasiskirstė taip: individualių charakteristikų kategorijai buvo priskirtos 82 reprezentacijos, tarpasmeninių charakteristikų – 65, seksualinio – 46, o fantazijų kategorijai – 12 Aš-reprezentacijų (žr. 3 pav.).

3 pav. Idealaus seksualinio Aš reprezentacijos savo akimis

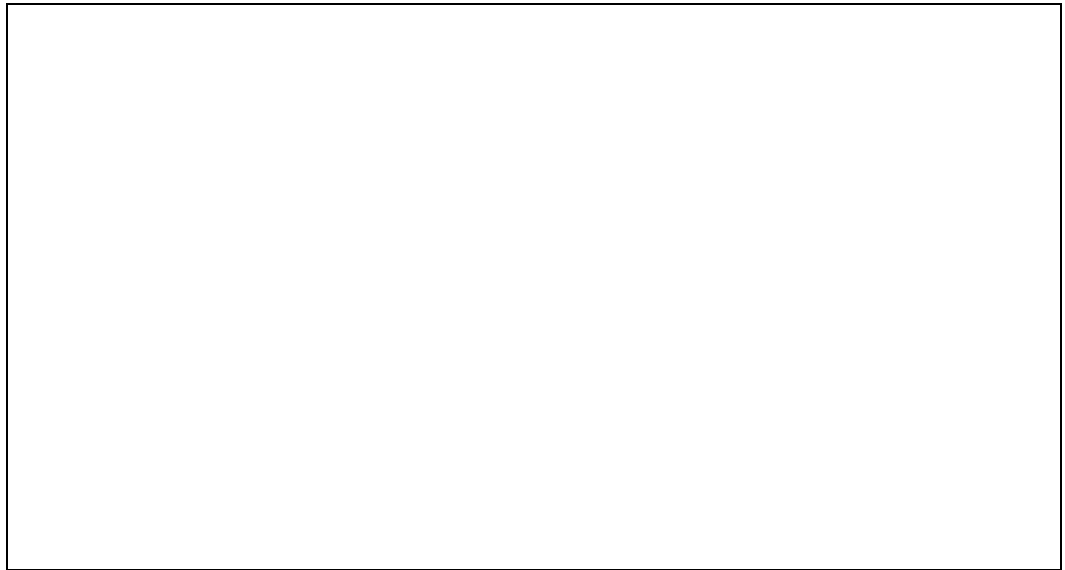
Tiriamieji, kuriems būdingi stipriau išreikšti rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymiai, dažniau linkę apibūdinti save vartodami žodžius ir/arba sakinius, apibrėžiančius seksualinį elgesį ($r = 0,31$; $p < 0,01$) ir tarpasmeninius santykius, susijusius su seksu ($r = 0,40$; $p < 0,01$). Taigi,

aprašydami idealųjį Aš, tiriamieji pateikė sąvokas, atspindinčias jų trokštamąsias savybes, susijusias su seksualinio poreikio tenkinimu. Nors ryšys, nustatytas tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumo ir seksualinio elgesio bei tarpasmeninių seksualinių charakteristikų, nėra labai stiprus, jis leidžia mums manyti, kad asmenys, patiriantys sunkumus dėl pornografijos žiūrėjimo, yra susirūpinę savo seksualiniu elgesiu bei tarpasmeniniais santykiais, susijusiais su seksu.

Pateikdami charakteristikas, kurias norėtų turėti idealiu atveju, tiriamieji, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, išsakė nemažai žodžių, atspindinčių neatitikimus tarp dabartinio ir idealaus seksualinio Aš (pvz., „idealiu atveju būčiau *atviresnė, aktyvesnė* ir imčiausi daugiau iniciatyvos“). Kaip liudija tyrimų rezultatai, didelis neatitikimas tarp idealaus ir dabartinio Aš siejamas su neigiamų jausmų išgyvenimu (Higgins, 1987). Ir priešingai, santykinis atitikimas tarp dabartinio ir idealaus Aš yra vienas iš socialinės adaptacijos bei gero žmogaus funkcionavimo požymių (Chodoroff, 1957). Tačiau išvadų apie pornografijos žiūrėtojų idealaus ir dabartinio seksualinio Aš neatitikimus mes daryti negalime – tam reikalingi papildomi tyrimai.

Kaip jau buvo minėta, kuo aukštesnius balus rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje surinko žmogus, tuo mažiau individualių charakteristikų jis pateikė apibūdinamas savo idealųjį seksualinį Aš. Įdomu tai, kad moterys, apibūdinančios savo idealųjį seksualinį Aš, pateikė mažiau individualių charakteristikų, negu vyrai (skirtumas statistiškai nereikšmingas). Literatūroje teigiama, kad moterys, apibūdinamos save, dažniau pateikia tarpasmenines charakteristikas, negu vyrai, kurie apibūdinami save orientuojasi į individualius požymius. Be to, moterys linkusios pateikti tarpasmenines charakteristikas, susijusias su konkrečiais žmonėmis (pvz., motina, drauge, sūnumi), tuo tarpu vyrai pateikia „depersonalizuotas“ charakteristikas (pvz., susijusias su žmonėmis, šeima ir pan.) (Hortac, 1989).

Privalomojo seksualinio Aš reprezentacijos. Aprašydami tai, koks privalo būti jų seksualinis Aš, tiriamieji pateikė 89 individualias charakteristikas, 70 tarpasmenines, iš kurių 49 buvo bendros, o 21 – susijusios su seksu, 21 seksualinio elgesio ir 15 fantazijų kategorijos Aš-reprezentacijų (žr. 4 pav.).

4 pav. Privalomojo seksualinio Aš reprezentacijos savo akimis

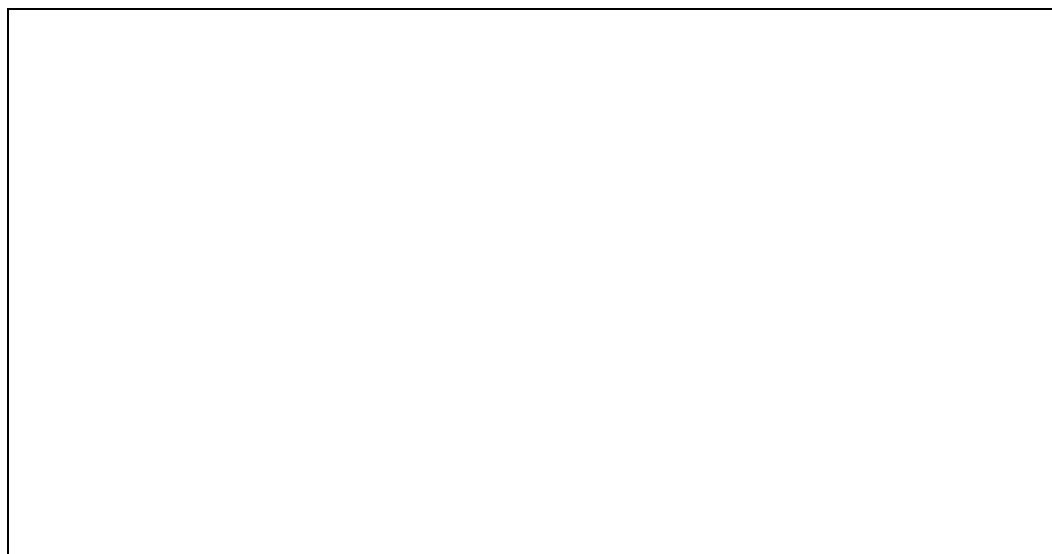
Atlikus statistinę gautų duomenų analizę, nustatytas neigiamas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumo ir reprezentacijų, priskirtų bendrai tarpasmeninių charakteristikų kategorijai, pateikimo dažnumo ($r = -0,30$; $p < 0,01$). Tai yra, kuo stipresni rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymiai, tuo mažiau bendrų tarpasmeninių charakteristikų pateikia žmogus, apibūdinantis savo privalomąjį seksualinį Aš. Be to, nustatytas teigiamas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir reprezentacijų, priskirtų seksualinio elgesio kategorijai ($r = 0,44$; $p < 0,01$). Kitaip tariant, kuo stipriau išreikšti rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymiai, tuo labiau žmogus linkęs apibūdinti privalomąjį seksualinį Aš žodžiais ir sakiniais, susijusiais su seksualiniu elgesiu. Įdomu tai, kad apibūdinami savo privalomąjį seksualinį Aš, tiriamieji pateikė santykinai daug bendrų tarpasmeninių charakteristikų. Teigiama, kad privalomojo Aš reprezentacijos apima išsipareigojimus, moralinę atsakomybę, vertybes, draudimus (Nasby, 1996). Taigi, apibūdinami tai, koku privalo būti seksualinis Aš, tiriamieji labiau orientuojasi į bendras tarpasmenines charakteristikas (pvz., „sąžiningas ir teisingas partnerio atžvilgiu“, „suprantanti vyrą“, „turinti galimybę aptarti santykius su sutuoktiniu“ ir pan.). Kita vertus, kuo daugiau balų surinko tiriamieji rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, tuo daugiau pateikė reprezentacijų, susijusių su seksualiniu elgesiu (pvz., „privalau būti aktyvus, pajėgus ir trokštantis sekso visada“). Mūsų dėmesį atkreipė ir tai, kad apibūdinami savo privalomąjį seksualinį Aš, tiriamieji pateikė santykinai daug žodžių, apibūdinančių tai, kokiais jie neturėtų būti (pvz., „turėčiau būti nepavydus“, „neieškantis kitų merginų“, „neflirtuojanti su nepažįstamais vyrais“, „nemeluojantis“, „neegoistiškas“ ir pan.). W. Nasby (1996) teigimu, žmonės,

apibūdindami savo privalomąjį Aš, vartoja dviejų kategorijų sąvokas: „koks turėčiau būti“ ir „koks neturėčiau būti“. Tokios sąvokos atspindi vertybinį Aš-reprezentacijų aspektą, jos leidžia pažvelgti į tai, kas subjektyviai individui yra svarbiausia jo seksualiniame gyvenime.

9. 3. Reikšmingųjų kitų reprezentacijos

Reikšmingieji kiti – tai vienas iš svarbiausių žmogaus žinių apie save šaltinių, ir tai, kaip individas suvokia reikšmingojo kito požiūrį į save, daro didelę poveikį jo Aš reprezentacijoms. Todėl šiame darbe siekėme ištirti ne tik savojo seksualinio Aš, bet savojo Aš reikšmingųjų kitų akimis reprezentacijų ryšį su rizikingu pornografijos žiūrėjimu.

Dabartinis seksualinis Aš reikšmingojo kito akimis. Apibūdindami dabartinį seksualinį Aš partnerio akimis, tiriamieji pateikė 86 individualias charakteristikas (53 teigiamas ir 33 neigiamas), 64 tarpasmenines (29 bendras, iš kurių 22 buvo teigiamos ir 7 neigiamos, bei 35 susijusias su seksu, iš kurių 25 buvo teigiamos ir 10 neigiamos), 52 seksualinio elgesio charakteristikas (35 teigiamas ir 17 neigiamų) ir 8 teigiamas fantazijų kategorijos charakteristikas (žr. pav. 5).

5 pav. Dabartinio seksualinio Aš reprezentacijos partnerio akimis

Apskaičiavus bendrą penkių reprezentacijų kategorijų ryšį su rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymiais, nustatyta, kad pornografijos žiūrėtojai, kuriems būdingi stipriai išreikšti simptomai, pateikdami savojo dabartinio seksualinio Aš (partnerio akimis) apibūdinimus, rečiau pateikia individualias ($r = -0,24$; $p < 0,05$), o dažniau – seksualinio elgesio charakteristikas ($r = 0,30$; $p < 0,05$).

Įvertinus visų dabartinio Aš reikšmingo kito akimis teigiamas ir neigiamas reprezentacijas, gavome rezultatus, rodančius nestiprų teigiamą ryšį tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo ir neigiamų reprezentacijų, priskiriamų seksualinio elgesio kategorijai ($r = 0,24$; $p < 0,05$) bei neigiamų „tarpasmeninių – bendrų“ Aš-reprezentacijų ($r = 0,24$; $p < 0,05$). Taigi, asmenys, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, labiau linkę manyti, kad jų partneris (-ė) apibūdina juos žodžiais arba sakiniiais, atspindinčiais neigiamą seksualinį elgesį (pvz., „seksualiai nepatenkintas“, „frigidiška“, „seksualiniai pajėgumai mažėja“) ir bendromis neigiamomis tarpasmeninėmis charakteristikomis (pvz. „nesugebantis pasirūpinti ja“, „nesuprantantis ko ji nori“, „nejautrus jos troškimams“). Taip pat nustatėme, kad kuo stipriau išreikšti rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomai, tuo mažiau žmogus linkęs galvoti, kad reikšmingasis kitas apibūdina jį, nuroydamas individualius teigiamus bruožus ($r = -0,17$; $p < 0,05$). Kitaip tariant, pornografijos žiūrėtojai, priskirti rizikingų vartotojų grupei, galvoja, kad reikšmingieji kiti apibūdina juos neigiamomis charakteristikomis. Psichologinėje literatūroje nurodoma, kad sėkmingi tarpasmeniniai santykiai susiję su žmogaus sugebėjimu išvelgti kaip jį vertina aplinkiniai (Swann et al., 1993). Stebėdami kitų reakcijas į save, žmonės gali įgyti naujų Aš-reprezentacijų. Manoma, kad jeigu individas galvoja, kad kitas vertina jį neigiamai, tarpusavio sąveika bus nesėkminga. Kita vertus, žmogus, turintis neigiamų Aš-reprezentacijų, gali siekti sąveikų su tais, kurie patvirtintų jo turimas neigiamas Aš-reprezentacijas (Swann et al., 1993). Kaip liudija W. B. Swann ir jo bendraautorių (1993) atliktas tyrimas, žmonės su neigiamomis Aš-reprezentacijomis labiau išsipareigoja partneriams, kurie vertina juos nepalankiai, o žmonės su teigiamomis Aš-reprezentacijomis labiau išsipareigoja partneriams, kurie vertina juos teigiamai. Taigi, žmonės gali būti linkę pasirinkti tuos partnerius, kurie patvirtina jų turimas Aš reprezentacijas. Tačiau kitų autorių teigimu, žmonės turi teigiamo aplinkinių įvertinimo poreikį (Brown, 1998; Markus, Wurf, 1987). W. B Swann (1992) tik iš dalies sutinka su tokiu požiūriu, teigdamas, kad žmogui ne mažiau svarbu išlaikyti Aš-koncepciją pusiausvyroje, todėl jis gali „blaškytis“ tarp troškimo gauti teigiamą grįžtamąjį ryšį ir noro patvirtinti egzistuojančias Aš-reprezentacijas (pvz., „man patinka teigiamas įvertinimas, bet aš nežinau, ar tai teisinga“). Tokiu būdu, asmenys, patvirtinantys jau suformuotas Aš-reprezentacijas (teigiamas arba neigiamas) mums atrodo geriau jaučiantys ir suprantantys (Swan, 1992). Kaip bebūtų, mes neturime galimybės teigti, kad atlikto tyrimo rezultatai patvirtina vieną ar kitą požiūrį, kadangi nematavome žmonių pasitenkinimo tarpasmeniniais santykiais. Tačiau tai galėtų būti įdomi tolesnių tyrinėjimų sritis.

Lyginant dabartinį seksualinį Aš savo ir kitų akimis, galima pastebėti, kad gauti rezultatai iš dalies sutampa – ryšys, nustatytas tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir neigiamų seksualinio elgesio reprezentacijų, būdingas pateikiant tiek savąsias, tiek reikšmingųjų kitų reprezentacijas. Taip pat abu reprezentacijų tipai (dabartinis Aš savo ir partnerio akimis) atspindi ryšį tarp neigiamų tarpasmeninių charakteristikų skaičiaus ir pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo. Taigi, galima sakyti, kad dabartinio Aš reprezentacijos savo akimis iš dalies atitinka reprezentacijas kito akimis. Kita vertus, šiai išvadai patvirtinti reikalingi tolimesni tyrimai.

Idealus seksualinis Aš reikšmingojo kito akimis. Idealus seksualinis Aš reikšmingojo kito akimis apima žmogaus įsitikinimus apie tai, koks jis būtų idealiu atveju, žvelgiant iš partnerio perspektyvos. Gautos „idealaus seksualinio Aš reprezentacijos partnerio akimis“ pagal kategorijas pasiskirstė taip: individualių charakteristikų – 50, tarpasmeninių charakteristikų – 96 (iš jų 66 susijusios su seksu ir 30 priskirtos bendrai kategorijai), fantazijų – 16 ir 33 Aš-reprezentacijos, susijusios su seksualiniu elgesiu (žr. pav. 6).

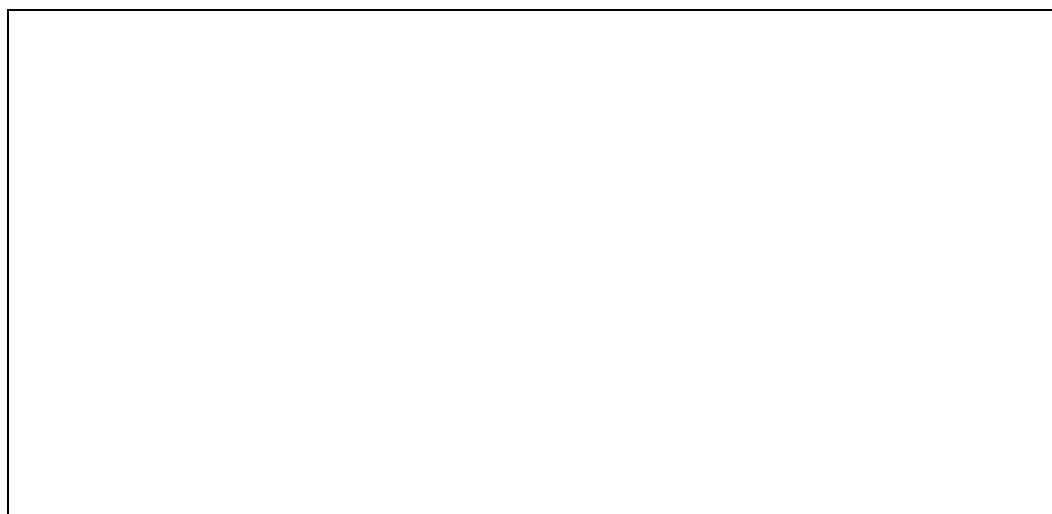

6 pav. Idealaus seksualinio Aš reprezentacijos partnerio akimis

Gauti duomenys rodo teigiamą ryšį tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir pateikiamų tarpasmeninių reprezentacijų, susijusių su seksu ($r = 0,59$; $p < 0,01$). Tai galėtų reikšti, kad kuo stipriau žmogus yra ištraukęs į rizikingą pornografijos žiūrėjimą, tuo labiau jis linkęs manyti, kad jo partneris vertina jį pagal tarpasmeninius santykius, susijusius su seksu (pvz., kaip „pajėgų patenkinti žmoną“ arba „sugebantį suteikti daug malonumo kitam“). Įdomu tai,

kad panaši tendencija stebima žmogui pateikiant savojo idealaus seksualinio Aš reprezentacijas. Galima manyti, kad tiriamieji apibūdina idealų Aš kito akimis, remdamiesi savybėmis, kurios jiems patiems yra reikšmingos. Nagrinėdami idealaus Aš reprezentacijas savo ir reikšmingo kito akimis, pastebėjome, kad reprezentacijos, susijusios su seksualiniu elgesiu, galėtų būti suskirstytos į „reikalavimų sau“ ir „reikalavimų kitam“ kategorijas. Pavyzdžiui, „idealiu atveju sugebėčiau patenkinti savo partnerės seksualinį poreikį visada“ (reikalavimas sau), „jis (partneris) turėtų visada jausti, kada aš esu pasiruošusi mylėtis“ (reikalavimas kitam). Be to, kad kalbėdami apie savo idealų seksualinį Aš, tiriamieji pateikė daugiau reprezentacijų, susijusių su reikalavimais kitam (22 iš 39, arba 56 proc.), o apibūdindami idealų seksualinį Aš partnerio akimis – daugiau reprezentacijų, priskirtų reikalavimų sau kategorijai (38 iš 66, arba 57 proc.). Taigi, pornografijos žiūrėtojų idealus Aš savo akimis susijęs su reikalavimais kitam, nors idealus Aš iš partnerio pozicijos labiau susijęs su reikalavimais sau pačiam. Tai iš dalies patvirtina kitų autorių pateikiamus duomenis. Pavyzdžiui, kai kurių tyrimų metu nustatyta, kad asmenys, nuolat žiūrintys pornografinę medžiagą, pradeda kelti savo seksualiniams partneriams ir sau aukštus reikalavimus, susijusius su seksualiniais gebėjimais ir išvaizda (Frable et al., 1997; Morrison, 2006).

Privalomas seksualinis Aš kito akimis. Privalomojo Aš reprezentacija iš reikšmingo kito perspektyvos – tai įsitikinimai apie tai, koks žmogus privalo būti partnerio akimis. Šių reprezentacijų gavome mažiausiai: tiriamieji pateikė 73 individualių charakteristikų, 57 – tarpasmeninių charakteristikų, 40 – seksualinio elgesio ir 10 – fantazijų kategorijos reprezentacijų, tačiau statistiškai reikšmingo skirtumo tarp šių ir kitų reprezentacijų skaičiaus neradome ($p > 0,05$) (žr. 7 pav.).

7 pav. Privalomojo seksualinio Aš reprezentacijos partnerio akimis

Nustatytas nestiprus teigiamas ryšys tarp rizikingo pornografijos simptomų stiprumo ir pateikiamų tarpasmeninių bendrų charakteristikų skaičiaus ($r = 0,27$; $p < 0,01$). Kitaip tariant, tiriamieji, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, mano, kad privalomas seksualinis Aš partnerio akimis turėtų būti susijęs su tarpasmeniniais santykiais. Kaip jau minėjome aprašydami privalomojo seksualinio Aš reprezentacijas, gavome neigiamą ryšį tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo stiprumo ir bendrų tarpasmeninių charakteristikų skaičiaus. Toks neatitikimas gali būti siejamas su neigiamais jausmais. E. T. Higgins teigimu, neatitikimas tarp to, koks žmogus įsivaizduoja turintis būti ir koku jis privalo būti partnerio akimis, gali būti siejamas su pykčio jausmais (Higgins, 1987a).

Apibendrinant gautus rezultatus, galima pasakyti, kad rizikingas pornografijos žiūrėjimas susijęs su susirūpinimu savo seksualiniu įvaizdžiu, įsitikinimais, kad seksualinis gyvenimas kontroliuojamas įtakingesnių žmonių, bei polinkiu galvoti apie savo seksualinį gyvenimą. Asmenys, kurie turi stipresnius rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymius, linkę labiau galvoti apie seksą ir labiau trokšta ištraukti į lytinius santykius. Be to, rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumas neigiamai susijęs su lytinių santykių baime, motyvacija vengti rizikingo seksualinio elgesio ir nepasitenkinimu savo seksualiniu gyvenimu.

Įvertinus rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir dabartinio, idealaus ir privalomojo Aš reprezentacijų ryšį (iš savo ir partnerio pozicijos), nustatėme, kad ištirti pornografijos žiūrėtojai, apibūdindami savo dabartinį, idealų ir privalomąjį Aš, pateikia daugiausiai individualių ir tarpasmeninių charakteristikų, susijusių su seksu. Tačiau ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomų stiprumo ir pateikiamų reprezentacijų skaičiaus nevienodas.

Asmenys, rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje surinkę daugiau balų, apibūdindami savo seksualinį Aš dabartiniu momentu, pateikia daugiau neigiamų reprezentacijų, susijusių su seksualiniu elgesiu ir mažiau teigiamų individualių bei teigiamų tarpasmeninių charakteristikų, palyginti su asmenimis, surinkusiais nedaug rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balų. Apibūdindami savo idealaus seksualinio Aš reprezentacijas, tiriamieji, surinkę daugiau rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balų, dažniau vartoja tarpasmenines charakteristikas, susijusias su seksu (konkrečiau – su reikalavimais savo partneriui) bei rečiau apibūdina save individualiomis charakteristikomis. Pornografijos žiūrėtojai, surinkę daugiau rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balų, apibūdindami tai, koku privalo būti jų seksualinis Aš, linkę pateikti mažiau individualių charakteristikų ir daugiau savybių, susijusių su seksualiniu elgesiu. Apibūdindami dabartines savojo seksualinio Aš reprezentacijas partnerio akimis, tiriamieji su labiau išreikštais

rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymiais, linkę pateikti daugiau neigiamų reprezentacijų, atspindinčių seksualinį elgesį ir bendras tarpasmenines charakteristikas. Taip pat nustatytas neigiamas ryšys tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių ir pateiktų teigiamų individualių savęs apibūdinimų iš partnerio pozicijos. Paprašyti apibūdinti idealų seksualinį Aš iš partnerio pozicijos, tiriamieji, pasižymintys stipriau išreikštais rizikingo pornografijos žiūrėjimo simptomais, linkę pateikti daugiau tarpasmeninių reprezentacijų, susijusių su seksu ir mažiau individualių savęs apibūdinimų (palyginti su tais, kurių simptomai išreikšti ne taip stipriai). Galiausiai, nagrinėdami privalomojo seksualinio Aš reprezentacijas iš partnerio pozicijos, nustatėme nestiprų teigiamą ryšį tarp rizikingo pornografijos simptomų stiprumo ir pateikiamų tarpasmeninių bendrų charakteristikų skaičiaus.

Pornografijos įtaka asmenybei – ginčytinas klausimas, reikalaujantis išsamesnių tyrinėjimų. Manoma, kad šiuolaikinių technologijų ir seksualumo ryšys gali turėti teigiamų ir neigiamų pasekmių. Tyrimų rezultatai rodo, kad pornografijos žiūrėjimas yra susijęs asmenybės elgesiu, emocijomis, išgyvenimais ir nuostatotomis. Mums pavyko nustatyti, kad pornografijos žiūrėjimas susijęs su žmogaus turimais įsitikinimais apie savo seksualinį Aš.

Tačiau turime atkreipti dėmesį į tai, kad pornografijos įtakos žmogui tyrimai, susiję su tam tikrais sunkumais. Pirma, iki šiol mokslininkai nesutaria dėl vieno bendrai priimto pornografijos apibrėžimo. Kaip jau buvo minėta, mokslininkai abejoja, ar bendrai priimtas pornografijos apibrėžimas yra įmanomas, kadangi tai priklauso ne tik nuo visuomenėje ar tam tikroje socialinėje grupėje priimtų vertybių bei normų, bet ir nuo asmeninio žmogaus išivaizdavimo, kas yra pornografija. Antra, net jeigu ir turėtume vieną bendrai priimtą pornografijos apibrėžimą, būtinai turėtume atsižvelgti į jos turinį – pornografinės medžiagos įvairovė yra labai didelė ir manoma, kad tam tikros jos rūšys (pvz., smurtinė pornografija) gali būti susijusios su specifiniu poveikiu. Ši problema atspindi ir vieną iš mūsų tyrimo ribotumų. Trečia, seksualumo tema ilgą laiką mūsų visuomenėje buvo tabu. Todėl tam, kad tiriamieji pateiktų sąžiningus atsakymus, svarbu ne tik užmegzti gerą psichologinį kontaktą, užtikrinti konfidencialumą bet ir pasirinkti tinkamus tyrimo metodus. Galiausiai, tyrinėdami pornografiją, galime susidurti su etikos aspektais, pvz., tyrimai apie pornografijos poveikį vaikams ir paaugliams. Kaip bebūtų, visi išvardinti sunkumai neturėtų paneigti fakto, kad pornografija gali turėti stiprią įtaką žmogaus asmenybei ir jos funkcionavimui.

Atliekant tolimesnius pornografijos žiūrėjimo poveikio žmogui tyrimus, svarbu atkreipti dėmesį į kelis dalykus. Ypatingai svarbu kruopščiai parinkti tiriamųjų grupes, suvienodinant jas pagal demografines charakteristikas, išsilavinimą, amžių, religiją, šeimyninę padėtį ir pan.

Atliktame tyrime tiriamieji nesiskyrė pagal amžių, be to jie visi turėjo seksualinius partnerius, tačiau mes neskirstėme tiriamųjų pagal tai, koks ryšys juos sieja su partneriais (santuokinis arba ne). Tolesniuose tyrimuose būtų svarbu palyginti pornografijos žiūrėtojų grupę su kontrolinės grupės tiriamaisiais (asmenimis, nežiūrinčiais pornografijos). Mūsų tiriamieji buvo išskirtinai internetinės pornografijos vartotojai, tačiau neaišku kokią pornografiją jie žiūrėjo (pvz., statiškus vaizdus ar filmus). Taigi, svarbu atsižvelgti ir į tai, kokia pornografija yra žiūrima (pvz., nuotraukos, vaizdo klipai ar filmai) ir kokiuose šaltiniuose ji pateikiama (pvz., internete, vaizdajuostėse ar žurnaluose). Taip pat svarbu būtų palyginti tam tikrų pornografijos rūšių poveikio ypatumus (pvz., „kietosios“ ir „švelniosios“, homoseksualios, smurtinės ir pan.). Atsižvelgiant į tolimesnių tyrinėjimų keliamus tikslus, pornografijos žiūrėtojų Aš reprezentacijų įvertinimui būtina parinkti tinkamus metodus. Pavyzdžiui, lyginant idealaus, dabartinio ir privalomojo Aš reprezentacijas pasirinkti „fiksauto“ klasifikavimo metodus (pvz., Q-Sort). Nors tokie metodai apribotų spontanišką reprezentacijų pateikimą, jų pagalba galima būtų patikimiau nustatyti neatitikimus tarp Aš reprezentacijų.

IŠVADOS

1. Vyrai statistiškai reikšmingai daugiau laiko skiria pornografijos žiūrėjimui, negu moterys, nors rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumas tarp abiejų lyčių statistiškai reikšmingai nesiskiria.
2. Nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumo ir šių seksualinės Aš-koncepcijos aspektų:
 - 2.1. Nustatyta, kad asmenys, rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje surinkę daugiau balų, linkę labiau galvoti apie seksą ir savo seksualinį gyvenimą, rūpintis savo seksualiniu įvaizdžiu, ištraukti į lytinius santykius bei turėti įsitikinimą, kad jų seksualinis gyvenimas įtakojamas reikšmingųjų kitų.
 - 2.2. Asmenys, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, mažiau linkę vengti rizikingo seksualinio elgesio. Be to, jie mažiau bijo ištraukti į lytinius santykius ir jaučia didesnę nepasitenkinimą savo seksualiniu gyvenimu.
3. Nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymių stiprumo ir dabartinio, idealaus bei privalomojo seksualinio Aš reprezentacijų ypatumų:
 - 3.1. Asmenys, surinkę daugiau balų rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalėje, apibūdindami savo dabartinį, idealų ir privalomąjį Aš, dažniau naudoja seksualinio elgesio kategorijos reprezentacijas (palyginti su tiriamaisiais, surinkusiais mažiau rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balų).
 - 3.2. Nustatyta, kad asmenys, surinkę daugiau rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balų, apibūdindami dabartinį Aš iš savo pozicijos, pateikia mažiau bendrų tarpasmeninės kategorijos reprezentacijų, priešingai negu apibūdindami save iš reikšmingojo kito pozicijos. Be to, apibūdindami dabartinį seksualinį Aš, abiem atvejais pateikia mažiau teigiamų individualių charakteristikų, lyginant su tiriamaisiais, surinkusiais mažiau rizikingo pornografijos žiūrėjimo skalės balų.
 - 3.3. Apibūdindami idealų seksualinį Aš savo ir reikšmingojo kito akimis, tiriamieji su stipresniais rizikingo pornografijos žiūrėjimo požymiais, linkę pateikti daugiau tarpasmeninių reprezentacijų, susijusių su seksu.
 - 3.4. Nustatyta, kad asmenys, su stipresniais pornografijos žiūrėjimo požymiais, apibūdindami privalomąjį Aš, linkę pateikti mažiau bendrų tarpasmeninių charakteristikų, priešingai nei apibūdinant privalomąjį Aš partnerio akimis.

LITERATŪRA

1. Andersen S. M., Chen S., Miranda R. Significant Others and the Self // *Self and Identity*, 2002, vol. 1, p. 159 – 168.
2. Baumeister R. F. *Social Psychology, Social Exchange, and Sexuality // Social Psychology and Human Sexuality / Ed. By R. F. Baumeister. Oxford: Taylor and Francis Books Ltd., 2001, p. 1 – 24.*
3. Boldt E. D., Lindquist N. E, Percival, G. A. The Significance of Significant Others // *Canadian Review of Sociology & Anthropology*, 1976, vol. 13, no. 3, p. 345 – 352.
4. Brown J. D. Mass media influences on sexuality // *Journal of Sex Research*, 2002. vol. 39, p. 42-46.
5. Carnes P. J. Cybersex, Courtship, and Escalating Arousal: Factors in Addictive Sexual Desire // *Sexual Addiction and Compulsivity*, 2001, vol. 8, p. 45-78.
6. Chirban J. T. Integrative Strategies for Treating Internet Sexuality: A Case Study of Paraphilias // *Clinical Case Studies*, 2006, vol. 5, no. 2, p. 126 – 141.
7. Chodorkoff B. Adjustment and the Discrepancy between the Perceived and Ideal Self // *Journal of Clinical Psychology*, 1954, vol. 10, no. 3, p. 266 – 268.
8. Collins L. Emotional Adultery: Cybersex and Commitment // *Social Theory and Practice*, 1999. vol. 25. P. 243-270.
9. Cooper A. Delmonico D. L. Cybersex Users, Abusers, and Compulsives: New Findings and Implications // *Sexual Addiction and Compulsivity*, 2000. vol. 7. P. 5-29.
10. Cooper A., Delmonico D., Griff-Shelley E., Mathy R. Online Sexual Activity: An Examination of Potentially Problematic Behaviors // *Sexual Addiction and Compulsivity*, 2004, vol. 11, p. 129-143.
11. Daneback K., Tikkanen R. Characteristics of Men Who Have Sex with Men on the Internet But Identify as Heterosexual, Compared with Heterosexually Identified Men Who Have Sex with Women // *CyberPsychology and Behavior*, 2006, vol. 8, p. 131-139.
12. Davies A. K. Voluntary exposure to pornography and men's attitudes toward feminism and rape // *Journal of Sex Research*, 1997. vol. 34, p. 284-295.

13. Davis K. C., Norris J., George W. G., Martell J., Heiman J. R. Men's Likelihood of Sexual Aggression: The Influence of Alcohol, Sexual Arousal, and Violent Pornography // *Aggressive Behavior*, 2006, vol. 32, p. 581 – 589.
14. Dèvai M. K. The Relationship of the Development of Types of Self-Concept in Childhood to Personality Characteristics // *The Self-Concept: European Perspectives on its Development, Aspects, and applications* // Ed. By Oppenheimer L., 1990, New York: Springer-Verlag, p. 87 – 97.
15. Döring, N. Feminist Views of Cybersex: Victimization, Liberation, and Empowerment // *CyberPsychology and Behavior*, 2000. vol. 3, p. 863-884.
16. Downs M. F., Chang L. Is Pornography Addictive? Psychologists debate whether people can have an addiction to pornography, 2005 [žiūrēta 2007 gegužēs 10 d.]. Prieiga per internetu: <http://men.webmd.com/guide/is-pornography-addictive>.
17. Fisher W. Internet pornography: a social psychological perspective on internet sexuality // *Journal of Sex Research*, 2001. vol. 38, p. 312-324.
18. Frable D. E. S, Johnson A. E., Kellman H. Seeing Masculine Men, Sexy Women, and Gender Differences: Exposure to Pornography and Cognitive Constructions of Gender // *Journal of Personality*, 1997, vol. 65, no. 2, p. 311 – 355.
19. Garcia L. T. The Certainty of the Sexual Self-Concept // *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 1999, vol. 8, no. 4, p. 263 – 270.
20. Griffiths M. Does Internet and Computer “Addiction” Exist? Some Case Study Evidence // *Cyberpsychology & Behavior*, 2000. vol. 3, 2000.
21. Griffiths M. Excessive Internet Use: Implications for Sexual Behavior // *CyberPsychology & Behavior*, 2000. vol. 3. P. 537-552.
22. Griffiths M. Sex on the Internet: Observations and Implications for Internet Sex Addiction // *Journal of Sex Research*, 2001. vol. 38. P. 333-342.
23. Higgins E. T. Continuities and Discontinuities in Self-Regulatory and Self-Evaluative Processes: A Developmental Theory Relating Self and Affect // *Journal of Personality*, 1989, vol. 57, no. 2, p.407 – 444. (b)
24. Higgins E. T. Self-discrepancy theory: What patterns of self-beliefs cause people to suffer? // *Advances in experimental social psychology*, 1989, vol. 22, p. 93 – 136. (a)
25. Holmes M. C. Mental Health and Sexual Self-Concept Discrepancies in a Sample of Young Black Women // *Journal of Black Psychology*, 2002, vol. 28, no. 4, p. 347 – 370.

26. Hortacsu N. Turkish Students' Self Concepts and Reflected Appraisals of Significant Others // *International Journal of Psychology*, 1989, vol. 24, p. 451 – 463.
27. Young K. S., Griffin-Shelley E., Cooper A., O'Mara J., Buchanan J. Online Infidelity: A New Dimension in Couple Relationships with Implications for Evaluation and Treatment // *Sexual Addiction & Compulsivity*, 2000. vol. 7. P. 59-74.
28. Johanson A. Gotestam K. G. Internet addiction: Characteristics of a questionnaire and prevalence in Norwegian youth (12–18 years) // *Scandinavian Journal of Psychology*, 2004. vol. 45. P. 223-229.
29. Johansson T., Hammaren N. Hegemonic Masculinity and Pornography: Young people's attitudes toward and relations to pornography // *The Journal of Men's Studies*, vol. 15, no. 1, 2007, p. 57–70.
30. Joinson A. N. *Understanding the psychology of internet behaviour : virtual worlds, real lives*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
31. Katona-Sallay H. The Characteristics of Adolescents' Self-Concept // *The Self-Concept: European Perspectives on its Development, Aspects, and applications* // Ed. By Oppenheimer L., 1990, New York: Springer-Verlag, p. 97 – 107.
32. Key D. E., Manella M., McCombs T. A., Gilroy F. D. An Evaluation of Higgins' Self-Discrepancy Theory and an Instrument to Test Its Postulates // *Journal of Social Behavior & Personality*, 2000, vol. 15, no. 3, p. 303 – 320.
33. Linz D., Donnerstein E., Penrod. The Effects of Multiple Exposures to Filmed Violence against Woman // *Journal of Communication*, 1984, vol. 2, p. 130 – 147.
34. Lo V., Wei R. Exposure to Internet Pornography and Taiwanese Adolescents' Sexual Attitudes and Behavior // *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 2005. vol. 49. P. 221-237.
35. Malamuth, N. M., Addison T, Koss, M. Pornography and Sexual Aggression: Are There Reliable Effects and Can We Understand Them? // *Annual Review of Sex Research*, 2000, vol. 11, p. 26 – 68.
36. Manning J.C. The Impact of Internet Pornography on Marriage and the Family: A Review of the Research // *Sexual Addiction and Compulsivity*, 2006, vol. 13, p. 131 – 165.
37. Markus H., Wurf E. The Dynamic Self-Concept: A Social Psychology Perspective // *Annual Review of Psychology*, 1987, vol. 38, p. 299-337.

38. McAdams D. P. Sexual Lives: The Development of Traits, Adaptations, and Stories // Human Development, 2005, vol. 48, p. 298 – 302.
39. Morrison T. G., Ellis S. R., Morrison, M. A., Bearden A., Harriman R. L. Exposure to Sexually Explicit Material and Variations in Body Esteem, Genital Attitudes, and Sexual Esteem among a Sample of Canadian Men // Journal of Men's Studies, 2006, vol. 14, no. 2, p. 209 – 222.
40. Morrison T. G., Kallin R., Morrison, M. A. Body-Image Evaluation and Body-Image Investment among Adolescents: A Test of Sociocultural and Social Comparison Theories // Adolescence, 2004, vol. 39, no. 155, p. 571 – 592.
41. Nasby W., Private and Public Self-Consciousness and Articulation of the Ought Self from Private and Public Vantages // Journal of Personality, 1996, vol. 64, no. 1, p. 131 – 156.
42. Orzack M. H., Ross C. J. Should Virtual Sex Be Treated like Other Sex Addictions? // Sexual Addiction and Compulsivity, 2000. vol. 7. P. 113-125.
43. Pornography Statistics 2006, [žiūrėta 2007 gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://internet-filter-review.toptenreviews.com/internet-pornography-statistics.html>.
44. Rea M. C. What is Porn? // Nous, 2001, vol. 35, no. 1, p. 118 – 145.
45. Schafer R., Braito R., Bohlen J. M. Self-Concept and the Reaction of a Significant Other: A Comparison of Husbands and Wives // Sociological Inquiry, 1976, vol. 46, no. 1, p. 57 – 65.
46. Schneider J. P. A Qualitative Study of Cybersex Participants: Gender Differences, Recovery Issues, and Implications for Therapists // Sexual Addiction and Compulsivity, 2000, vol. 7, p. 249 – 278.
47. Schneider J. P. Effects of Cybersex Addiction on the Family: Results of a Survey // Sexual Addiction and Compulsivity, 2000. Vol 7. P. 31 – 58.
48. Schwartz M. F., Southern S. Compulsive Cybersex: the New Tea Room // Sexual Addiction and Compulsivity, 2000. vol. 7. P. 127-144.
49. Seksologijos enciklopedija // Red.: Dubonis R. Vilnius: Nearti dirvonai, 1996, p. 240-243.
50. Snell W. Measuring multiple aspects of the sexual self-concept: The Multidimensional Sexual Self-Concept Questionnaire // New directions in the psychology of human sexuality: Research and theory. // Ed. By Snell W, 2000. Cape Girardeau, MO: Snell Publications, p. 140.
51. Stern S. E. Sexuality and mass media: the historical context of psychology's reaction to sexuality on the internet // Journal of Sex Research, 2001. vol. 38, p. 283-292.

52. Swann W. B. Seeking „Truth“: Finding Despair: Some Unhappy Consequences of a Negative Self-Concept // *Current Directions in Psychological Science*, 1992, vol. 1, no. 1, p. 15 – 18.
53. Swann W. B., Hixon G, De La Ronde C. Embracing the Bitter „Truth“: Negative Self-Concepts and Marital Commitment // *Psychological Science*, 1993, vol. 3, no. 2, p. 118 – 121.
54. Vickberg S. M., Deaux K. Measuring the Dimensions of Women’s Sexuality: The Women’s Sexual Self-Concept Scale // *Sex Roles*, 2005, vol. 53, no. 5/6, p. 361 – 461.
55. Zillman, D., Bryant, J. Pornography's impact on sexual satisfaction // *Journal of Applied Social Psychology*, 1988, no. 18, p. 438 – 453.
56. Бандура А. Теория Социального Научения. Санкт-Петербург: Евразия, 2000, с. 320.
57. Кашенко Е. Секс: реальный и виртуальный. Москва: Едиториал, 2004, стр. 21 – 78.
58. Келли Г. Ф. Основы современной сексологии. Санкт-Петербург: Питер, 2000, стр. 611-650.
59. Кон И. Сексология. Москва: „Академия“, 2004, стр.169 – 187.
60. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии. Москва: Мир, 1998. Р. 347-350.
61. Бернс Р. Развитие Я-концепции и Воспитание. Москва: Едиториал, 2004, стр. 21 – 78.
62. Салливан Г. С. Интерперсональная теория психиатрии // Санкт-Петербург, 1999.
63. Свит К. Удовлетворение сексуальных потребностей // Психология сексуальных отклонений // Под ред. Сельченко К. В. Минск: Харвест, 2000, стр. 317 – 325.
64. Бауманн У., Перре М. Клиническая психология // Санкт-Петербург: Питер, 1998, стр. 233 – 243.

Rizikingo pornografijos žiūrėjimo anketa

Gerbiamas Respondente,

Jūsų rankose yra anketa, skirta išsiaiškinti pornografijos žiūrėjimo internete ypatumus. Prašome Jus įdėmiai perskaityti teiginius ir atsakyti pasirenkant tik vieną labiausiai Jums tinkantį atsakymą.

Jūsų amžius: ____

Jūsų lytis: mot / vyr

Kiek valandų per savaitę žiūrite pornografinę medžiagą: ____

1 = niekada; 2 = kartais; 3 = dažnai; 4 = labai dažnai; 5 = visada

1. Kolecionuoju pornografiją iš interneto (nuotraukas, vaizdo klipus, filmus).	1 2 3 4 5
2. Aš pastoviai noriu žiūrėti pornografiją.	1 2 3 4 5
3. Neturėdamas galimybės pažiūrėti pornografijos, susierzinu.	1 2 3 4 5
4. Man būna sudėtinga baigti žiūrėti pornografiją tada, kai buvau numatęs.	1 2 3 4 5
5. Dedu pastangų tam, kad nežiūrėčiau pornografijos.	1 2 3 4 5
6. Dėl pornografijos žiūrėjimo man tenka atsisakyti bendravimo su draugais/artimaisiais.	1 2 3 4 5
7. Jaučiu, kad mano polinkis žiūrėti pornografiją yra perdėtas.	1 2 3 4 5
8. Pornografijos žiūrėjimas padeda man negalvoti apie kitus dalykus.	1 2 3 4 5
9. Žiūrėdamas pornografinę medžiagą, masturbuojuosi.	1 2 3 4 5
10. Dalinuosi išpuodžiais apie pornografinę medžiagą su artimais žmonėmis arba draugais.	1 2 3 4 5
11. Naršydamas internete, specialiai ieškau pornografinės medžiagos (nuotraukų, vaizdo klipų, filmų).	1 2 3 4 5
12. Pornografijos žiūrėjimui skiriu vis daugiau laiko.	1 2 3 4 5
13. Nusimenu arba supyktu, jeigu kas nors sutrukdo man žiūrėti pornografinę medžiagą.	1 2 3 4 5
14. Anksčiau žiūrėdavau pornografiją rečiau.	1 2 3 4 5
15. Bandau kontroliuoti arba visai sustabdyti pornografijos žiūrėjimą ar savo mintis apie tai.	1 2 3 4 5
16. Negaliu atsispirti pagundai pasižiūrėti pornografiją, nors ir žinau, kad tuo metu turėčiau atlikti kitus svarbius darbus.	1 2 3 4 5
17. Pornografijos žiūrėjimas neigiamai įtakoja mano lytinius santykius.	1 2 3 4 5
18. Pornografinės medžiagos žiūrėjimas padeda man įveikti mano problemas.	1 2 3 4 5
19. Žiūriu pornografinę medžiagą, susijusią su prievarta.	1 2 3 4 5
20. Pažiūrėjęs pornografinę medžiagą, jaučiu kaltę arba kitus neigiamus išgyvenimus.	1 2 3 4 5
21. Pagaunu save laukiant, kada galėsiu pasižiūrėti pornografiją.	1 2 3 4 5
22. Jaučiu, kad norėčiau žiūrėti pornografiją dažniau.	1 2 3 4 5

1 = niekada; 2 = kartais; 3 = dažnai; 4 = labai dažnai; 5 = visada

23. Jeigu ilgai nežiūriu pornografijos, pradėdau jausti, kad kažkas vyksta su mano kūnu.	1 2 3 4 5
24. Nusprendžiu, kiek laiko skirsiu pornografijos žiūrėjimui, bet užtrunku ilgiau.	1 2 3 4 5
25. Pasižadu, kad niekada gyvenime nebežiūrėsiu pornografijos.	1 2 3 4 5
26. Man labiau patinka masturbacija žiūrint pornografiją, negu lytinis suartėjimas su realiu partneriu.	1 2 3 4 5
27. Stengiuosi, kad kiti reikšmingi man asmenys nesužinotų, kad žiūriu pornografiją.	1 2 3 4 5
28. Kai nerimauju arba susijaudinu, pasižiūriu pornografiją ir mano nuotaika pagerėja.	1 2 3 4 5
29. Žiūriu tokius pornografinius vaizdus, kurių negaliu įgyvendinti gyvenime.	1 2 3 4 5
30. Slepiu nuo savo draugų ir/arba artimųjų, kad žiūriu pornografinę medžiagą internete.	1 2 3 4 5
31. Kažkas viduje skatina mane žiūrėti pornografiją.	1 2 3 4 5
32. Tam, kad pajausčiau pasitenkinimą, turiu ilgai žiūrėti pornografiją.	1 2 3 4 5
33. Jeigu nežiūriu pornografijos internete, nusiperku pornografijos žurnalą arba žiūriu pornografiją/erotiką per televiziją.	1 2 3 4 5
34. Pastaruoju metu viršiju savo įprastą pornografijos žiūrėjimo laiką.	1 2 3 4 5
35. Ištrinu pornografinę medžiagą iš kompiuterio, bet vėliau parsisiunčiu naują.	1 2 3 4 5
36. Žiūrėdamas pornografinę medžiagą pamirštu savo problemas.	1 2 3 4 5
37. Kai žiūriu pornografinę medžiagą, jaučiu, kad darau kažką negerai.	1 2 3 4 5
38. Pornografijos žiūrėjimas padeda man atsiriboti nuo realaus gyvenimo problemų.	1 2 3 4 5
39. Man patinka žiūrėti tokius pornografijos vaizdus, kurių mano partneris nesuprastų.	1 2 3 4 5
40. Prisijungęs prie interneto turiu bent trumpai pažiūrėti pornografinę medžiagą.	1 2 3 4 5
41. Jeigu ilgesnį laiką nežiūriu pornografijos, mano nuotaika pablogėja.	1 2 3 4 5
42. Kuo ilgiau nežiūriu pornografijos, tuo labiau noriu ją pasižiūrėti.	1 2 3 4 5
43. Kiekvieną kartą vis ilgiau užtrunku žiūrėdamas pornografinę medžiagą.	1 2 3 4 5
44. Bandau sumažinti laiką, kurį skiriu pornografinės medžiagos žiūrėjimui.	1 2 3 4 5
45. Atsisakau pasiūlymų susitikti su draugais/artimaisiais, norėdamas skirti laiko pornografijos žiūrėjimui.	1 2 3 4 5

Ačiū už dalyvavimą!

Multidimencinis seksualinės Aš-koncepcijos klausimynas

<i>Gerbiamas Respondente!</i>					
<i>Šioje anketoje pateikiami teiginiai apie žmogaus seksualumą. Prašome įdėmiai perskaityti visus teiginius ir nuspręsti kiek kiekvienas jų Jums tinka. Pasirinkite tik vieną iš pateiktų variantų: a) visiškai man netinka; b) šiek tiek man tinka; c) vidutiniškai man tinka; d) labai man tinka; e) visiškai man tinka. Pasistenkite nepraleisti nė vieno teiginio!</i>					
A – visiškai man netinka; B – šiek tiek man tinka; C – vidutiniškai man tinka; D – labai man tinka; E – visiškai man tinka					
1. Jaučiu nerimą, kai galvoju apie savo seksualinį gyvenimą.	A	B	C	D	E
2. Aš sugebu patenkinti bet kokius savo seksualinius poreikius.	A	B	C	D	E
3. Aš gerai žinau savo seksualines nuostatas ir poreikius.	A	B	C	D	E
4. Turiu nuostatą vengti rizikingo seksualinio elgesio.	A	B	C	D	E
5. Mano seksualinį gyvenimą dažniausiai nulemia atsitiktiniai įvykiai.	A	B	C	D	E
6. Aš pastoviai galvoju apie seksą.	A	B	C	D	E
7. Kalbant apie savo seksualinį gyvenimą, esu ryžtingas.	A	B	C	D	E
8. Tikiuosi, kad ateityje mano seksualinis gyvenimas bus teigiamas ir teikiantis pasitenkinimą.	A	B	C	D	E
9. Kaltinčiau save, jeigu mano seksualinis gyvenimas būtų neigiamas.	A	B	C	D	E
10. Aš pastebiu kaip kiti reaguoja į mano seksualinį gyvenimą.	A	B	C	D	E
11. Turiu tikslą gyventi aktyvų lytinį gyvenimą.	A	B	C	D	E
12. Jeigu turėčiau seksualinių problemų, pats ieškočiau jų sprendimo būdų.	A	B	C	D	E
13. Didžiuojuosi tuo, kaip sugebu kontroliuoti savo seksualinius poreikius ir troškimus.	A	B	C	D	E
14. Šiuo metu esu patenkintas tuo, kaip mano seksualiniai poreikiai yra patenkinami.	A	B	C	D	E
15. Dažniausiai mano seksualinis elgesys priklauso nuo kitų, įtakingesnių žmonių.	A	B	C	D	E
16. Man labai svarbu būti geru seksualiniu partneriu.	A	B	C	D	E
17. Bijau lytiškai suartėti su kitu žmogumi.	A	B	C	D	E
18. Jeigu būsiu atsargus, sugebėsiu apsaugoti nuo bet kokių seksualinių problemų.	A	B	C	D	E
19. Mane slegia mano seksualinis gyvenimas.	A	B	C	D	E
20. Aš esu pats atsakingas už savo seksualinį gyvenimą.	A	B	C	D	E
21. Sunerimstu, kai mąstau apie savo seksualinį gyvenimą.	A	B	C	D	E
22. Esu įsitikinęs, jog mano seksualiniai poreikiai patenkinti.	A	B	C	D	E
23. Aš gerai žinau savo seksualinius motyvus ir troškimus.	A	B	C	D	E
24. Esu nusistatęs vengti bet kokio rizikingo seksualinio elgesio.	A	B	C	D	E
25. Dauguma dalykų, įtakojančių mano seksualinį gyvenimą yra atsitiktiniai.	A	B	C	D	E
26. Apie seksą galvoju dažniau negu apie bet ką kita.	A	B	C	D	E
27. Apie savo seksualinius poreikius ir pomėgius kalbu ne visai atvirai.	A	B	C	D	E
28. Aš tikiu, kad mano seksualinis gyvenimas ateityje bus geresnis ir pozityvesnis.	A	B	C	D	E
29. Jeigu mano seksualinis gyvenimas nepasisektų, galėčiau kaltinti tik save.	A	B	C	D	E
30. Man rūpi, kaip kiti vertina mano seksualinius įsitikinimus ir elgesį.	A	B	C	D	E
31. Esu motyvuotas skirti laiko ir pastangų seksui.	A	B	C	D	E
32. Jeigu aš turėčiau seksualinių problemų, tik nuo manęs priklausytų jų sprendimas.	A	B	C	D	E
33. Aš didžiuojuosi tuo, kaip sugebu patenkinti savo seksualinius troškimus ir poreikius.	A	B	C	D	E
34. Esu patenkintas tuo, kaip dabartiniu metu yra patenkinami mano seksualiniai poreikiai.	A	B	C	D	E
35. Didžiąja dalimi mano seksualinį gyvenimą kontroliuoja kiti žmonės (pvz.,	A	B	C	D	E

<i>partneris, šeima, draugai).</i>					
36. <i>Man be galo svarbu būti įgudusiu seksualiniu partneriu.</i>	A	B	C	D	E
2 priedas (tesinys)					
37. <i>Turiu lytinių santykių baimę.</i>	A	B	C	D	E
38. <i>Rūpindamasis savimi, pats galiu apsisaugoti nuo seksualinių problemų atsiradimo.</i>	A	B	C	D	E
39. <i>Esu nusivylęs savo seksualinio gyvenimo kokybe.</i>	A	B	C	D	E
40. <i>Mano seksualinis gyvenimas didžiąja dalimi priklauso nuo mano paties elgesio.</i>	A	B	C	D	E
41. <i>Galvojimas apie mano seksualinį gyvenimą dažnai priverčia nerimauti.</i>	A	B	C	D	E
42. <i>Turiu įgūdžių ir gebėjimų, kad užsitikrinčiau pasitenkinimą teikiantį seksualinį elgesį.</i>	A	B	C	D	E
43. <i>Esu linkęs galvoti apie savo seksualines nuostatas ir įsitikinimus.</i>	A	B	C	D	E
44. <i>Aš noriu išvengti tokio sekso, kurio metu galėčiau užsikrėsti lytiniu būdu plintančiomis ligomis.</i>	A	B	C	D	E
45. <i>Sėkmė atlieka svarbų vaidmenį mano seksualiniame gyvenime.</i>	A	B	C	D	E
46. <i>Esu linkęs perdėtai rūpintis dėl sekso.</i>	A	B	C	D	E
47. <i>Esu kiek pasyvus išreikšdamas savo seksualinius troškimus.</i>	A	B	C	D	E
48. <i>Nesitikiu, kad ateityje turėsiu seksualinių problemų arba nusivylimų.</i>	A	B	C	D	E
49. <i>Jeigu turėčiau seksualinių sutrikimų, kaltinčiau pats save, kad nesirūpinau tu.</i>	A	B	C	D	E
50. <i>Greitai pastebiu kitų žmonių reakcijas į mano seksualinį gyvenimą.</i>	A	B	C	D	E
51. <i>Turiu stiprų troškimą būti seksualiai aktyviu.</i>	A	B	C	D	E
52. <i>Jeigu tapčiau seksualiai nepajėgiu, pats būčiau atsakingas už šios problemos sprendimą.</i>	A	B	C	D	E
53. <i>Esu patenkintas tuo, kaip kontroliuoju savo seksualinius polinkius ir elgesį.</i>	A	B	C	D	E
54. <i>Mano seksualinis gyvenimas kelia man pasitenkinimą.</i>	A	B	C	D	E
55. <i>Mano seksualinį elgesį lemia įtakingesnių žmonių veiksmai (pvz., partnerio, draugų, šeimos).</i>	A	B	C	D	E
56. <i>Man yra svarbu, kad galėčiau turėti gerus santykius su seksualiniu partneriu.</i>	A	B	C	D	E
57. <i>Bijau užmegzti lytinius santykius.</i>	A	B	C	D	E
58. <i>Jeigu tik būsiu atsargus, ateityje sugebėsiu išvengti bet kokių seksualinių problemų.</i>	A	B	C	D	E
59. <i>Dėl savo seksualinio gyvenimo jaučiuosi suvaržytas.</i>	A	B	C	D	E
60. <i>Esu atsakingas bei pats kontroliuoju savo seksualinį gyvenimą.</i>	A	B	C	D	E
61. <i>Aš jaudinuosi dėl savo seksualinio gyvenimo.</i>	A	B	C	D	E
62. <i>Aš sugebu įveikti bei valdyti savo seksualinius poreikius ir troškimus.</i>	A	B	C	D	E
63. <i>Iš karto pastebiu savo seksualinių jausmų, minčių ir troškimų pokyčius.</i>	A	B	C	D	E
64. <i>Aš noriu apsisaugoti nuo lytiniu būdu plintančių ligų.</i>	A	B	C	D	E
65. <i>Didžiąja dalimi mano seksualinį gyvenimą lemia geras/blogas likimas.</i>	A	B	C	D	E
66. <i>Pastoviai galvoju apie lytinį suartėjimą.</i>	A	B	C	D	E
67. <i>Nesivaržau paprašyti partnerio, tokių seksualinių santykių, kokių aš noriu.</i>	A	B	C	D	E
68. <i>Tikriausiai ateityje turėsiu seksualinių problemų.</i>	A	B	C	D	E
69. <i>Jeigu ateityje turėsiu seksualinių problemų, tai bus tik mano kaltė.</i>	A	B	C	D	E
70. <i>Man rūpi, kaip mano seksualinis gyvenimas atrodo kitiems.</i>	A	B	C	D	E
71. <i>Man yra svarbu lytiškai suartėti.</i>	A	B	C	D	E
72. <i>Jeigu turėčiau kokių nors seksualinių problemų, jų sprendimas didžiąja dalimi priklausytų nuo mano veiksmy.</i>	A	B	C	D	E
73. <i>Teigiamai vertinu savo sugebėjimus kontroliuoti seksualinius poreikius ir troškimus.</i>	A	B	C	D	E
74. <i>Lyginant su kitais žmonėmis, mano seksualinis gyvenimas mane tenkina.</i>	A	B	C	D	E
75. <i>Kad būčiau seksualiai aktyvus, turiu prisitaikyti prie kitų, įtakingesnių žmonių.</i>	A	B	C	D	E
76. <i>Aš sugebu pajauti ryšį su seksualiniu partneriu ir man svarbu, kad galiau tai</i>	A	B	C	D	E

<i>padaryti.</i>					
77. <i>Nelabai bijau lytinių santykių.</i>	A	B	C	D	E
2 priedas (tęsinys)					
78. <i>Sugebėsiu išvengti seksualinių problemų, jeigu rūpinsiuos savimi.</i>	A	B	C	D	E
79. <i>Manęs netenkina mano seksualinė patirtis.</i>	A	B	C	D	E
80. <i>Tai, ką pats darau – yra svarbiausias dalykas, įtakojantis mano seksualinį gyvenimą.</i>	A	B	C	D	E
81. <i>Nervinuosi, kai galvoju apie savo seksualinį gyvenimą.</i>	A	B	C	D	E
82. <i>Sugebu pasirūpinti savo seksualiniais norais ir troškimais.</i>	A	B	C	D	E
83. <i>Gerai žinau savo seksualinio gyvenimo aspektus (pvz., įpročius, mintis, įsitikinimus).</i>	A	B	C	D	E
84. <i>Aš tikrai turiu nuostatą vengti bet kokių seksualinių santykių, kurių metu galėčiau užsikrėsti lytiniu būdu plintančiomis ligomis.</i>	A	B	C	D	E
85. <i>Mano seksualinis gyvenimas priklauso nuo likimo.</i>	A	B	C	D	E
86. <i>Apie seksą galvoju didžiausią laiko dalį.</i>	A	B	C	D	E
87. <i>Sekso metu paprastai pasakau, ko noriu.</i>	A	B	C	D	E
88. <i>Manau, kad ateityje mano seksualinis gyvenimas bus nesėkmingas.</i>	A	B	C	D	E
89. <i>Pats būčiau kaltas, jeigu su mano seksualumu kas nors atsitiktų.</i>	A	B	C	D	E
90. <i>Žinau, kokį įspūdį kitiems daro mano seksualinės nuostatos ir elgesys.</i>	A	B	C	D	E
91. <i>Dedu pastangas tam, kad būčiau seksualiai aktyvus.</i>	A	B	C	D	E
92. <i>Jeigu turėčiau seksualinių problemų, mano būklės pagerėjimas priklausytų nuo to, kaip pats kontroliuočiau problemą.</i>	A	B	C	D	E
93. <i>Manau, kad gerai sugebu išreikšti savo seksualinius poreikius ir troškimus.</i>	A	B	C	D	E
94. <i>Esu patenkintas savo seksualiniu gyvenimu.</i>	A	B	C	D	E
95. <i>Mano seksualinis elgesys didžiąja dalimi priklauso nuo žmonių, kurie daro man įtaką ir kontroliuoja mane.</i>	A	B	C	D	E
96. <i>Man yra labai svarbu artimai bendrauti su savo seksualiniu partneriu.</i>	A	B	C	D	E
97. <i>Aš nebijau būti seksualiai aktyviu.</i>	A	B	C	D	E
98. <i>Galėsiu apsaugoti save nuo bet kokių seksualinių problemų, jei pasirūpinsiu tuo iš anksto.</i>	A	B	C	D	E
99. <i>Kai galvoju apie savo seksualinę patirtį, man darosi liūdna.</i>	A	B	C	D	E
100. <i>Pats kontroliuoju savo seksualinį gyvenimą.</i>	A	B	C	D	E

Dėkojame už dalyvavimą tyrime!

Aš-reprezentacijų kategorizavimo pavyzdžiai

1. **Individualios charakteristikos:** „laisvai išreiškiantis savo norus“, „pasyvus“, „aktyvus“, „prislopintas“, „išstikimas“, „švelnus“, „atviras“, „paslaptingas“, „kažkiek grubus“, „savanaudis“, „neegoistiškas“, „nekompleksuotas“, „nagingas“, „atsakingas“, „jautrus“, „laimingas“, „nereiklus“, „santūresnis“, „konservatyvus“, „patrauklus“, „aistringas“, „seksualus“, „nenuobodus“, „iniciatyvus“, „laisvas“, „žaismingas“, „labai atviras“, „užsispyręs“, „kuklus“, „rizikuojantis“, „drąsus“, „ryžtingas“, „nesuvaržytas“, „sąžiningas“, „optimistiškai nusiteikęs“, „teisingas“, „liūdnas“, „blankus“, „pasenęs“, „jaunatviškas“, „apatiškas“, „suglumęs“, „senamadiškas“, „energingas“, „man jau niekas padėti negali“, „slepiančias kai kuriuos savo pomėgius“, „karštakošis“, „drovus“;
2. **Tarpasmeninės – bendros charakteristikos:** „dėmesingas partnerei“, „galimybė laisvai kalbėtis su partnere apie mūsų santykius“, „klausantis partnerio“, „priklausomas nuo žmonos“, „jautrus partnerei“, „neskriaudžiantis partnerės jausmų“, „santykiai su žmona blogi“, „turėčiau daugiau dėmesio skirti jai“, „svarbu turėti dvasinį ryšį“, „susitikinėjau su kitomis moterimis“, „kad vyras mylėdamasis nepamirštų apie jausmus“, „džiaugiuosi mūsų santykiais“, „man svarbu ne tik pačiam pasitenkinti“;
3. **Tarpasmeninės – susijusios su seksu:** „kad poreikis būtų patenkintas su mylimu žmogumi“, „seksualinis noras turėtų būti abipusis“, „neįsitraukiantis į seksualinius santykius su kitomis moterimis“, „kad pagaliau suprastų, ko aš noriu sekse“, „jis sugebėtų pasirūpinti mano orgazmu“, „kad pagaliau sutiktų paįvairinti mūsų seksą“, „rūpintųsi ne tik savo pasitenkinimu“, „kad būčiau jai vienintelis ir nepakartojamas meilužis“, „jam mažai rūpi, kaip jaučiuosi sekso metu“;
4. **Seksualinio elgesio reprezentacijos:** „greitai pasiekiantis malonumą“, „atviras eksperimentams“, „trokštantis daugiau sekso“, „pavargęs nuo rutiniško sekso“, „nepatenkintas tuo, kaip tenkinamas seksualinis poreikis“, „pajėgus atlikti lytinį aktą“, „noriu dažno sekso“, „mėgstantis ekstremalų seksą“, „jaučiantis daug malonumo“, „seksualiniai santykiai turi būti įvairūs“, „stipriai išreikštas seksualinis aš“, „man reikia dažnai mylėtis“, „suartėjimas privalo teikti malonumą“, „sugebantis mylėtis dažnai“, „kiekvieną kartą kad gaučiau pasitenkinimą“, „jaučiu nuolatinį norą suartėti“, „greitai susijaudinantis“, „nesugebu patirti orgazmo“, „seksualiniai santykiai turi būti įvairūs“, „ištroškęs sekso“, „sunkiai kontroliuojantis savo seksualumą“, „frigidiška“, „sunkiai pažadinama“, „esu išradingas meilužis“, „nepasotinamas

seksė“, „tenkindamas seksualinį poreikį, apie viską pamirštu“, „mano poreikis nesuvaldomas“, „siekiu tik saugaus sekso“, „mėgstantis naują patyrimą“;

5. **Fantazijų reprezentacijos:** „turintis daug fantazijų“, „siekiantis įgyvendinti slapčiausias svajones“, „mano fantazijos nerealizuotos“, „nemažai svajojantis apie kitoki seksą“, „lakios vaizduotės“, „net negalių svajoti apie slaptų svajonių išsipildymą“.